

**T.C
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**2003 AMERİKAN İŞGALİ SONRASI
TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

Tezi Hazırlayan : **Serdar GÜLDALİ**

İSTANBUL, 2009

T.C
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

2003 AMERİKAN İŞGALİ SONRASI
TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan

Serdar GÜLDALİ

Öğrenci No:

050771433

Danışman:

Yrd. Doç.Dr. Kamil USLU

İSTANBUL

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi Akademik Etik İlkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim. .../...2009

Aday: Serdar GÜLDALI

2003 AMERİKAN İŞGALİ SONRASI

TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ

Tezi Hazırlayan: Serdar GÜLDALİ

Özet

Tarih boyunca özellikle bulunduğu coğrafyadan kaynaklı hep dikkatleri üzerine çeken ve sürekli olarak çatışma ve savaflara sahne olan, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu arasında, kıtaları ve kültürleri birleştiren bir noktada yer alan ve son olarak Amerika'nın Irak'ı işgali ile birlikte tekrar bütün dünyanın dikkatlerini üzerinde topladığı bir bölgede yer alan Türkiye'nin, kuşkusuz daha çok uzun süre birçok sıkıntı ve problemlerle karşı karşıya kalması, Irak ve bölgesinin de bu konuda önemli bir rol oynaması kaçınılmaz bir gerçektir.

694 yılında ilk olarak Türklerle tanışan Irak bölgesi, 1055 yılından 1916 yılına kadar zaman zaman hâkimiyet el değiştirse de Türklerin egemenliğinde kalmıştır. Türk varlığının bir yönüyle 1400 yıl kadar sürdüğü bölge ve bölge insanıyla günümüze kadar uzanan köklü bağlar kurulan Irak ile gerek ekonomik gerekse de kültürel ilişkiler bazen olumlu bazen sıkıntılı bir seyir takip etmiştir. Özellikle son işgal ile Irak kadar olmasa da bütün bölge istikrar yönünden zaafa uğramıştır. Bölge dışındaki birçok ülke de az çok bundan nasibini almıştır. Türkiye bu savaş ortamından, istikrarsız ve kaoslarla boğuşan bu bölgeden kendisine yönelik terörizm faaliyetlerinden oldukça etkilenmiştir. Olumlu bir zemin bulan terör artmış, ekonomik yönden ise özellikle petrol boru hattının ambargo neticesi kapatılmasıyla ve sınır ticaretinin sekteye uğramasıyla fazlasıyla etkilenmiştir. Ayrıca halen Irak'ta yaşayan soydaşlarımız da her geçen gün farklı farklı sıkıntılarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kısacası özellikle son dönem Türk dış politikasında Irak önceki dönemlere kıyasla çok daha önem arz eden bir duruma gelmiştir.

İki komşu ÷lke olan Irak ve T÷rkiye'nin ilişkileri incelenmiş, özellikle Irak'ın işgali ile birlikte meydana gelen yeni gelişmeler işığında mevcut durum ve gelecekteki muhtemel gelişmeler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, ABD, Irak, Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler G÷venlik Konseyi, Petrol, Kitle İmha Silahları.

TURKEY-IRAQ RELATIONSHIP AFTER USA'S INVASION OF IRAQ

Presented by: Serdar GÜLDALI

Abstract

Turkey is located between Balkans, Caucasus, and Middle East where junctions continents and cultures. It has been an area of many conflicts and wars during the history. This region has taken attention of the world one more time with the invasion of IRAQ by the USA. It seems that Turkey will face many problem originated by the region many of which will be about Iraq and its surroundings.

The region of Iraq was first met with Turks in 694. Turks ruled the region between 1055 and 1916. Relationship between people of Iraq and Turkey has been strong but cultural and economic and political relations have been fluctuating. Especially with the last invasion of Iraq not only Iraq but also the rest of the whole region was affected and the stability was destroyed. In this war environment Turkey get its share and hit by devastating effect of terrorism. Level of terrorism raised because the conditions were easing the grow terrorism. Turkey also effected economically because the oil pipeline was closed and the border trade was interrupted. Also Turkish origin people of Iraq have been facing with different problems day by day. In summary especially in the last decades Iraq became more important in Turkey's foreign policy comparing to the previous ones.

The relationship between two neighbor countries Iraq and Turkey were examined in this study, especially new developments starting with the invasion of Iraq current conditions and possible future conditions were evaluated.

Keywords: Middle East, USA, Iraq, United Nations, United Nations Security Council, Oil, Weapons of Mass Destructions.

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet Ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet Ve Anahtar Kelimeler	
İçindekiler	I
Tablolar Listesi	V
Haritalar Listesi	VI
Kısaltmalar	VII
Giriş	1

I.BÖLÜM

IRAK'IN GENEL TARİHİ GÖRÜNÜMÜ, ETNİK, DİNİ YAPISI, STRATEJİK KONUMU, EKONOMİK YAPISI VE I.KÖRFEZ SAVAŞI

1. IRAK'IN GENEL TARİHİ GÖRÜNÜMÜ, ETNİK VE DİNİ YAPISI	3
1.1 1916 Yılından Önceki Dönem	3
1.2 1916 Yılından Sonraki Dönem	6
1.2.1. İhtilaller Dönemi	10
1.2.2. Lozan'dan Arta Kalan Meseleler ve Musul	11
1.2.3. Türkiye-Irak Sınırının Çizilmesi	13
1.2.4. Bağımsızlık Dönemi Sonrası Türkiye-Irak İlişkileri	14
1.3. Irak'ın Etnik Yapısı	16
1.4. Irak'ın Dini Etnik Yapısı	25
2. IRAK'IN STRATEJİK KONUMU	29
2.1. Ortadoğu ve Bölgesi	29
2.2. Coğrafi Stratejisi	33
2.3. Askeri Durumu	34

3. IRAK'IN GENEL EKONOMİK YAPISI VE TÜRKİYE-IRAK EKONOMİK İLİŞKİLERİ	36
3.1 Irak'ın Ekonomisinin Genel Görünümü	36
3.1.1. Tarım	36
3.1.2. Sanayi ve Hizmetler	37
3.1.3. Petrol ve Doğalgaz	38
3.2. Türkiye-Irak Ekonomik İlişkileri	44
3.2.1. İthalat ve İhracat	44
3.2.2. Petrol ve Enerji	48
3.2.2.1.Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı Petrol Akışı	49
3.2.2.2. Elektrik	51
3.2.2.3.Türk Müteahhitlik Hizmetleri	52
4. I. KÖRFEZ SAVAŞI VE SONUÇLARI	52
4.1. Irak'ın Kuveyt'i İşgali	54
4.2. BM Kararı ve Irak'a Müdahale	56
4.3. Çekiç Güç, Keşif Güç ve Türkiye'nin Irak'a Karşı Tutumu	60
4.4. Irak'a Ambargo ve Yasaklı Silahların Denetimi	66
4.5. Ambargoya Yönelik Eleştiriler	73

II. BÖLÜM

MÜTTEFİKLERİN IRAK'A MÜDAHALESİ İLE GELİŞEN DURUM VE BÖLGE ÜLKELERİ

1. IRAK'IN İŞGALİ ÖNCESİ GELİŞMELER	74
1.1.ABD'nin Yeni Bir Yüzyılda Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Irak	74
1.2.Irak'ın İşgalinin Gerekçeleri	75
1.3. Türkiye'de Tezkere Krizi	77
2. IRAK'IN İŞGALİ VE SONRASI GELİŞMELER	78
2.1. Irak'ın İşgalinin Başlaması ve Tepkiler	78
2.2. Geçici Yönetim Konseyinin Oluşturulması	81
2.3. Savaşın Sona Ermesi ve Şiddet Olaylarının Başlaması	82

3.İRAK MÜDAHALESİ VE BÖLGE ÜLKELERİ	84
3.1 İran	85
3.2. İsrail	86
3.3. Suriye	86
3.4. Suudi Arabistan	87
3.5. Ürdün	88
3.6. Kuveyt	88
3.7. Lübnan	89

III. BÖLÜM

2003 YILI İRAK'IN İŞGALİ SONRASI İRAK'IN DURUMU VE TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

1. İŞGAL SONRASI İRAK'IN DURUMU	91
1.1. Irak'ta Siyasi Yapı ve Anayasa	91
1.2. Irak'ta Seçimler	93
1.2.1. Seçimlerdeki Etnik Dağılım	94
1.2.2. Seçimlerin Ertelendiği Yerler ve Nedenleri	95
2. 2003 SONRASI TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİ	97
2.1. Türkiye-Irak Diplomatik İlişkiler	97
2.2. Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikası	99
2.3. Gelişmelerin Ortadoğu'ya Yansıması	101
2.4. ABD'nin Bölgedeki Etkisi ve Hedefleri	102
3. TÜRKİYE-İRAK İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ	104
3.1. Bağımsız Irak ya da Irak'ın Bölünmesi	104
3.2. Türkmenler'in Durumu	107
3.3. Kuzey Irak'ta Bağımsız Kürt Devleti Çalışmaları ve Türkiye'ye Yönelik Tehdit	108
3.4. Irak'ta Otorite Boşluğu ile Başlayan ve Türkiye'ye Yönelen Terör Hareketleri	110

3.5. ABD çıkarları ve Türkiye ıkarları	112
3.6. ABD'den Sonra Türkiye'nin Irak Politikası	115
SONUÇ	117
KAYNAKÇA	120
ÖZGEÇMİŞ	130

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>		<u>Sayfa</u>
1.	2007 OPEC Dünya Petrol Rezervleri	40
2.	2006-2011 OPEC Petrol Üretim Tahminleri	40
3.	2006 ve 2007 Yılları Komşu ve Çevre Ülkelere İhracatımız	46
4.	Türkiye'nin En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler	47
5.	Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Taşımaları(1997-2001)	49
6.	Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı Uzunluğu	50
7.	Irak'ta Günlük Elektrik Kullanılabilirliği	51

HARİTALAR LİSTESİ

<u>Harita No</u>	<u>Sayfa</u>
1. Ortadoğu Bölgesi Haritası	32
2. Uçuşa Yasak Bölgeler Haritası	62

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletler
AGC	Asurî Genel Konferansı
a.g.k	adı geçen kaynak
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BM	Birleşmiş Milletler
BOTAŞ	Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi
CENTO	Merkezi Antlaşma Örgütü
CIA	Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı
Ed	Editör
FAO	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
IAEA	Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
İİDYK	Irak İslami Devrim Yüksek Konseyi
İKİH	Irak Kürdistan İslam Hareketi
İKÖ	İslam Konferansı Örgütü
KDHP	Kürdistan Demokrat Halk Partisi
KDP	Kürdistan Demokratik Partisi
KSDP	Kürdistan Sosyalist Demokrat Partisi
KYP	Kürdistan Yurtseverler Birliği
MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MOU	Anlayış Memorandumu
M.Ö.	Milattan Önce
NATO	Kuzey Atlantik Paketi
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
SEATO	Güneydoğu Asya Savunma Antlaşma Teşkilatı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNMOVIC	United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission

UNOHCI	Irak'a İnsani (Yardım) Koordinasyonu Bürosu
UNSCOM	United States Special Commission (Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu)
USS	Ulusal Savunma Stratejisi
WFP	Dünya Gıda Programı
WHO	Dünya Sağlık Teşkilatı

GİRİŞ

1991 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle birlikte ABD önderliğinde müttefiklerin müdahalesi ve nihayet 2003 yılında yine ABD önderliğinde gerçekleştirilen Irak işgali neticesinde özellikle Türkiye'nin de komşu olduğu Ortadoğu Bölgesi'nde dengeler değişmiştir. Başta Irak olmak üzere birçok ülke bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir. Irak'la sınır komşuluğu olan Türkiye hiç kuşkusuz bütün bu gelişmelerden Irak'tan sonra en fazla etkilenen ülke olmuştur. Türkiye bu savaş ve oluşan kaos ortamı ile birlikte oldukça büyük ekonomik kayıplara uğramış, Irak'ta yaşayan soydaşlarının durumundan fazlaca etkilenmiştir.

Bu çalışmada Irak'ın genel tarihi ile birlikte etnik, dini ve ekonomik yapısı ile stratejik konumuna değinilerek Türkiye ile mevcut ve gelecekteki ilişkileri incelenmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan ve ABD'de de 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan saldırı sonrasında, dünya yeni bir küresel terör ile karşılaşmıştır. ABD, küresel terörizme karşı yeni radikal önlemler almıştır. 2003 yılı Mart ayına gelindiğinde de El Kaide bağlantılı olduğu, terörü desteklediği ve kitle imha silahları bulundurduğu gerekçesiyle Irak'ı işgal etmiştir. ABD, başka bir deyişle kendisine yönelik tehdit olarak gördüğü Saddam Hüseyin yönetimine son vermek amacıyla İkinci Körfez Savaşını başlatmıştır. Devamında Irak Yönetimi son bulmuş ve oluşturulan yeni Irak yönetimiyle de ortaya otorite boşluğu çıkmıştır.

Üç ana bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde 1916 Sykes Picot anlaşmasıyla Osmanlı'dan ayrılan Irak'ın tarihi yanında etnik ve dini yapısı incelenmiş, stratejik konumuna değinilerek ekonomik yapısı ve Türkiye ile olan ekonomik ilişkilerine yer verilmiştir. Irak'ın Kuveyt'i işgali ile başlayan ve 2003 Amerika ve müttefiklerinin işgaline bir nevi başlangıcı olan süreç de yine bu bölümde anlatılmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisinde meydana gelen değişikliklerle birlikte Irak'ın işgali ve devamında bunun bölge ülkeleri yanında Türkiye'ye olan etkilerine değinilmiştir.

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise işgal sonrası Irak'ın durumundan bahsedilerek Irak'tan Türkiye'ye yönelik terör hareketleri incelenmiş, 2003 sonrası Türkiye-İrak ilişkilerine değinilmiş ve ayrıca Türkiye tarafından yapılması gerekenler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızı yaparken kullandığımız kaynaklar; literatür taraması, konumuzla ilgili ülkelerin verilerinin derlenmesi, kitap, süreli yayın, uluslararası teşkilat rapor ve istatistikleri, yayınlanmamış yüksek lisans tezleri ve güvenilir internet kaynaklarıdır.

I.BÖLÜM

IRAK'IN GENEL TARİHİ GÖRÜNÜMÜ,ETNİK, DİNİ , EKONOMİK YAPISI,STRATEJİK KONUMU VE I.KÖRFEZ SAVAŞI

1. IRAK'IN GENEL TARİHİ GÖRÜNÜMÜ,ETNİK VE DİNİ YAPISI

1.1 1916 Yılından Önceki Dönem

Ortadoğu'nun bir parçası olan ve günümüzde Irak olarak bilinen birçok medeniyete de ev sahipliği yapan bölge daha önceki dönemlerde Mezopotamya olarak adlandırılmakta ve Aşağı ve Yukarı Mezopotamya olarak bilinmekteydi. Dünya tarihinin en önemli uygarlıklarından olan Asurlular'ın yaşadığı ve Yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan bölge, Irak'ın ortalarından Anadolu'da Toros Dağları'nın güneyine kadar olan toprak parçasını ifade etmektedir. İlk Çağ'da Akadlar ve Sümerler'in yaşadığı Aşağı Mezopotamya ise Basra Körfezi'nden bugünkü Irak'ın ortalarına kadar olan bölgeyi kapsamaktadır.¹ Irak'ın bulunduğu Mezopotamya bölgesi dünyanın ilk önemli yerleşim merkezlerinden biridir. M.Ö. 7. yüzyılda Persler'in hâkimiyetine giren bölgede İslamiyet'ten önceki Araplar da Main, Sebai ve Himyeri devletlerini kurmuşlardır.²

637 yılında Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra Irak adını alan bölge daha önceleri Mezopotamya olarak adlandırılmaktaydı. Mezopotamya, Yunaca iki nehir arası anlamına gelmektedir ki Fırat ve Dicle Nehirleri arasında kalan bu verimli topraklara Mısırlılar da aynı anlama gelen Naharina ismini vermişler, İslam ile buluşmasından sonra da ada manasına gelen "Cezire" denilmiştir. Irak'ta sırasıyla Sümerler, Akadlar, Asurlular, Persler, Sasaniler ve Türkler egemen olmuştur.³

İslamiyet'in doğuşu ve hızla gelişmesi ile birlikte Müslüman Araplar bölgeye uzun süre hakim olmuşlardır. 637 yılında Müslümanlar tarafından fethedildikten sonra İslam medeniyetinin en önemli merkezlerinden biri haline gelen bu topraklar, bu tarihten sonra sürekli İslam kültürü etkisiyle şekillenmiş, İslamiyet günümüz Irak'ının oluşturulmasında

¹ Aydın, U.,-Yüksel H.,-Ergüden A.,Uygarlık Tarihi, Eskişehir, 2001, s. 2.

² Öztürk, M.,-Çakar E., İkinci Ortadoğu Semineri Dünden Bugüne Irak Cilt 2, Elazığ, 2006, s.418.

³ Budak, Ö., Türkiye'nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya'daki Yeri, Ankara, 2006, s.299.

başrolü oynayan en önemli etken olmuştur. Bağdat'ın fethedilmesiyle bölgede önemli kontrolü ele geçiren Müslümanlar, Küfe ve Basra şehirlerini 638 yılında Hazret-i Ömer'in talimatına uygun olarak kurmuşlar, 640 yılında ise Musul ve Erdebil şehirleri Müslümanların kontrolü altına girerek İslami düzen tüm bu topraklarda oluşturulmaya başlamıştır. Irak, Müslümanların dördüncü halifesi Hazret-i Ali'nin döneminde İslam'ın merkezi haline getirilmiş ve başkent Kufa'ya taşınmıştır ve Hazret-i Ali'nin kabri Necef'tedir. Oğlu Hazret-i Hüseyin de burada Kerbela'da şehid olmuştur. İmam-ı A'zam Ebu Hanife, Ahmed bin Hanbel, Abdülkadir Geylani gibi büyük âlim ve veliler Bağdat ve Küfe'de yetişmişler, insanlığa ilim ve hikmet yaymışlardır. Bu üç zatın türbesi halen Bağdat'tadır.⁴

Bağdat 762'den itibaren yeni baştan imar edilerek Abbasilerin yani, İslam dünyasının başşehri olmuş ve dünyanın en önemli kültür ve ticaret merkezlerinden biri haline gelmiştir. Emeviler döneminden sonra Abbasiler bu bölgeye hakim olmuş, bilhassa 786-809 seneleri arasında halifelik yapan Harunürreşid ve oğlu Me'mun zamanında Irak, dünyanın en parlak merkezlerinin başında yer almıştır.⁵

Bölgede Türk hâkimiyeti tam olarak Selçuklular döneminde başlamakla birlikte Türkler'in Irak bölgesine gelişi esasen Anadolu Türkleri'nin Anadolu'ya yerleşmelerinden önce, Emeviler döneminde, 694 Yılında Küfe valisi Hacca bin Yusuf'un Türkler'den müteşekkil bir ordu kurmasıyla başlar ve Türkler'in buradaki ilk yerleşim yerleri Vasıt (Kut) vilayeti yakınlarındaki Bedre Kasabası olmuştur.⁶

Selçuklu Hükümdarı Tuğrul Bey'in 1055 yılında bu toprakları fethetmesiyle Türkler'in hâkimiyetine giren Irak, yaklaşık iki yüzyıl Türk hâkimiyetinde kaldıktan sonra 1258 yılında Moğollarca ele geçirilir. Ancak 1258'de Irak'a giren Moğol hükümdarı Hülagü, şehirleri yakıp yıkmış, binlerce Müslüman'ı öldürmüştür. Tarihi kaynaklar, Dicle Nehri'nin günlerce mürekkep renginde aktığı ve binlerce ciltlik kitabı Basra Körfezi'ne taşıdığını kaydederler. Yok edilen binlerce kitapla ilimde kaç asır geri gidildiği dikkate değer bir nokta olup, bu olayın bize Bağdat'ın o günkü ilmi seviyesini gösteren önemli bir husus olduğunun altını çizmek gerekir. Daha sonraki tarihlerde sırasıyla Celayirliler, Timuroğulları, Karakoyunlular, Akkoyunlular ve Safevilerin hâkimiyeti altında kalan Irak'ta Şiilik ve Sünnilik arasındaki fark, Safevi Devleti döneminde özellikle ortaya atılmış ve abartılmıştır. Safeviler kendi iktidarlarını bu mezhep farklılığına dayandırıp oluşturmuşlardır. Tarih boyunca Irak, Sünni Osmanlı Hanedanı ile Şii Kızılbaş İran Türkleri arasındaki hâkimiyet

⁴ Fayda, M., İlk Dönem İslam Tarihi, Eskişehir, 2005, s.243.

⁵ Cevizoğlu, H., Amerika'nın Körfez Savaşı, Ankara, 2003, s. 234.

⁶ Özfatura, M.N., Kurtlar Sofrasında Ortadoğu 2-Savaş Devam Ediyor, İstanbul, 1993, s. 80.

mücadelesine sahne oldu. Bu mücadele Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlıların lehine sonuçlanmış ve ülke 1917'ye kadar Osmanlı yönetiminde kalmıştır.⁷

İpek Yolu vasıtasıyla Doğu Akdeniz limanlarına gelen kervanları kontrol altına almak isteyen Yavuz Sultan Selim tarafından 1514 yılında Osmanlı topraklarına katılan bölge, 1534 yılında Kanuni Sultan Süleyman zamanında tam olarak alınmıştır. Kısa bir süre sonra tekrar Safevilerin eline geçse de Irak, 1638 yılında 4. Murat tarafından yeniden Osmanlı yönetimine dâhil olmuş ve Birinci Dünya Savaşı'na kadar da bu durum sürmüştür.⁸ 1916 yılına kadar yani yaklaşık 9 asır Türk egemenliğinde kalan bölge bu süreçte Bağdat, Basra, El Aksa, Şehrizar ve Musul olmak üzere beş eyalete ayrılmış olup aslında Irak adı, Osmanlı Devleti'nin bu eyaletlerinden oluşan bölgeye verilmiştir.⁹

Birinci Dünya Savaşı esnasında Irak'ta Osmanlılar'ın Ortadoğu'dan çekilmesine neden olan bazı yerel isyanlar olmuştur. İngilizlerin ilgi odağı haline gelen bölgede İngilizler Basra bölgesini ele geçirerek müthiş bir propaganda etkinliği ile Arap ulusçuluğunu Türkler'e karşı yeniden uyandırmışlardır. Osmanlı Halifesi'nin ilan ettiği Kutsal Cihat'ın İslamiyet'le hiçbir ilgisi olmadığı, tam tersine bu yolla Arap halkının Alman tutsağı haline getirileceği düşüncesi işlenmiş ve yüzlerce yıl Araplar'ı kendilerinden de üstün sayarak onlara her türlü ayrıcalığı tanıyan Türkler'i en büyük düşman olarak tanıtmışlardır. Bu isyanlarda İngilizler'in kışkırtmalarıyla Mekke Emiri Şerif Hüseyin kullanılmış, Şerif Hüseyin ve oğullarına Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulacak olan Büyük Arap Devleti'nin krallığı vaat edilmiştir.¹⁰

Aslında İngiltere için Irak bölgesinin geleceği daha savaşın başlamasından hemen sonra Londra'da en önemli gündem maddelerinden biri olmuş hatta Osmanlı Devleti henüz savaşa girmeden önce İngilizler kuvvetlerini 1914 Ekimi'nde Hindistan'dan Bahreyn Adası önlerine getirip fırsat kollamaya başlamışlardır. İngilizler'in Mezopotamya Seferi adını verdikleri Irak Cephesi'nde Hindistan'ın Bombay şehrinden hareket eden İngiliz birliklerine Hintli birlikler de eşlik etmişlerdir. 1914 Kasım'ında Osmanlı Devleti savaşa girer girmez İngilizler kuvvetlerini Fave Boğazı'ndan Basra'ya doğru sevk ederek fiilen Irak'ın işgaline başlamışlardır.¹¹

⁷ Kayar, M., Türk-Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu, İstanbul, 2003, s.15.

⁸ Budak, a.g.k, s. 299.

⁹ Kurşun, Z., Irak Dosyası: Osmanlı'dan Amerika'ya Tanımlanamayan Ülke Irak, İstanbul, 2003, s. 1.

¹⁰ Mumcu, A., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Eskişehir, 1998, s. 45.

¹¹ Oral, S., Kuzey Irak Kapanı, İstanbul, 2007, s. 22.

Ortadoğu farklı bir paylaşım sahne olmuş; İngilizler, Fransa ile yapılan Syces-Picot Antlaşması uyarınca Musul'u, Fransızlar'a ait Verimli Hilal'in (Mısır'da Nil nehrinin suladığı alanı, Levant'ı -İsrail'in bulunduğu orta bölüm- ve Fırat'la Dicle nehirlerinin suladıkları alanı kapsar) kuzeyindeki etki alanından uzaklaştırmıştır ve daha sonra Milletler Cemiyeti'nin de Filistin ve Irak yönetimini İngiltere'ye bir hak olarak tanımasıyla İngilizler, Nil'den Hindistan'a kadar kırılmaz bir stratejik üstünlük sağlamıştır.¹²

Sykes-Picot Antlaşması, özellikle Ortadoğu'nun bugünkü haline gelmesine sebep olması açısından önemlidir. İngiliz Subay Mark Sykes ile Fransız subay Georges Picot Kahire'de bir araya gelerek masa başında Ortadoğu'yu iki ülke arasında paylaşmışlardır. Bu antlaşmaya göre yeni yapay devletler kurulmuş, Sykes-Picot hattı denilen bu sınırlar, o dönemin koşullarında dünyanın iki büyük emperyalist gücü olan İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu'ya bakış açılarını yansıtmıştır. Fransız ve İngiliz subaylar, bölgenin etnik ve dinsel yapısını göz önünde bulundurmadan sadece kendi çıkarları doğrultusunda harita üzerinde yeni ülkeler oluşturup bazı etnik grupları da parçalamışlardır. Bu antlaşma sonucunda kurulan devletlerden Irak, Ürdün, Filistin İngiliz bölgesi; Suriye, Lübnan Fransız bölgesi haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı ile 1916 yılında Musul'u Fransızlara bırakan İngilizler, Syces Picot Antlaşması ile de bölgenin hâkimi olarak Türk egemenliğine son vermişlerdir.¹³

Irak'ın tarihi gelişimi ekseninde şimdiye kadar aktarılanları kısaca özetlemek gerekirse, Irak, sahip olduğu coğrafi özellikleri itibariyle ovanın müdahaleye açıklığı sonucu muhtelif güçlerin hâkimiyetine girmiş, istilalara uğramış, 1534 yılında Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman tarafından Osmanlı hâkimiyetine dâhil edilerek, I. Dünya Savaşı'na kadar uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olarak kalmıştır. 1918 yılında Irak, Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrılmış ve 1920 yılında yapılan San Remo Konferansı'nda Milletler Cemiyeti'nin de tanıdığı bir hakla İngiliz manda yönetimine verilmiştir.¹⁴

1.2. 1916 Yılından Sonraki Dönem

Osmanlı Devleti'nin Irak ve Ortadoğu'dan çekilmesinde Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizler'in ve diğer Avrupa devletlerinin Araplar'ı Osmanlı'ya karşı kışkırtarak kullanılması da rol oynamıştır. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girmeden önce Hindistan'dan harekete geçen İngiliz birlikleri Basra'ya ulaşmış ve 1916 Arap isyanını da bahane ederek 11

¹² Mumcu, a.g.k., s. 58.

¹³ Oral, a.g.k., s.32.

¹⁴ Kurşun, a.g.k., s.5.

Mart 1917'de Bağdat'ı ele geçirerek bölgede etkisini artırmışlardır. Bölgenin konumu ve İngilizler'in petrole olan gereksinimlerinin her geçen gün artması bu bölgeye yönelik İngilizleri hassas hesaplar yapmaya itmiştir. 1918 yılında Osmanlı'dan tam olarak ayrılan Irak, 1920 yılında gerçekleştirilen San Remo Konferansı ile İngiltere'nin mandasına girmiştir. Savaş sonrası İtalya'nın küçük bir tatil kasabası olan San Remo'dan ismini alan ve 19-26 Nisan 1920 tarihinde gerçekleştirilen bu antlaşma ile Osmanlı topraklarından ayrılan Irak'ın başına Kral Faysal geçmiş ve Sykes Picot Antlaşması ile Fransa'ya bırakılan Musul da İngilizler'e terk edilmiştir. Irak'ta kurulan mandanın şekli ve toprakların taksimatı ile ilgili olarak İngiltere ve müttefikleri arasında yoğun tartışmalar yaşanmış, İngiltere'nin bu tartışmalar esnasında üzerinde en çok durduğu konu ise Irak'ın bölünerek idare edilmesi olmuştur. İngiltere'nin Irak'ın kuruluşu aşamasında izlediği ya da hedeflediği politika ne çok güçlü ne de çok güçsüz, ama kendilerinin kullanabilecekleri düzeyde bir iktidarın, monarşinin yönetiminde yer alması olmuştur.¹⁵

Bununla birlikte İngilizler açısından önemli bir nokta da Şiiiler'in İngiltere'ye karşı cihat etmesi gibi gelişmelerin de etkisiyle ayaklanmalar ve yerel çaplı çatışmalarla bölgedeki İngiliz birliklerinin zamanla kayıp vermesi ve bunun da İngiliz vatandaşlarınca giderek artan dozda eleştirilmeye başlaması ve daha ileriki süreçte de İngiltere'nin bütçesinin bu bölgede heba edildiği gerekçesiyle kamuoyunda itirazlar başlamıştır.¹⁶ İngiltere'nin son Irak işgalinde ABD'nin yanında yer alıp destek vermesi de ABD'nin Irak politikasının meşrulaşmasına sebep olup özellikle Arap dünyasına karşı diplomatik ve siyasi rahatlamayı sağlamıştır.¹⁷

Eskiden Musul Eyaleti olarak bilinen Kuzey Irak'ın bugünkü Musul, Erbil, Kerkük ve Süleymaniye vilayetleri, Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye ile İngiltere arasında çekişme konusu olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sona ermesinden sonra Türkiye ile İngiltere ve Müttefikler arasında başlayan Lozan Barış Anlaşması görüşmelerinde Türk-Irak sınırının belirlenmesi aşamasında Türk heyeti başkanı İsmet İnönü Misak-ı Milli'de açıkça belirtilen sınırı talep etmiştir. Fakat İngiltere'nin Musul ve Kerkük'teki petrol sahalarını Türkiye'ye bırakma gibi bir niyetleri olmadığından Lozan Barış Anlaşması görüşmelerinde Irak sınırı üzerinde mutabakata varılamamıştır. Konu 20 Eylül 1924 yılında Milletler Cemiyeti'ne götürülmüş, komisyon raporlarına rağmen Milletler Cemiyeti 16 Aralık 1925'te Musul'un Irak'ın mandasına verilmesini kararlaştırmıştır.¹⁸ Nihayetinde de 5 Haziran

¹⁵ Jeffries, L.M., Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography, Hauppauge NY, 2003, s.144.

¹⁶ Kurşun, a.g.k., s. 439.

¹⁷ Laçiner, S., Bir Başka Açıdan İngiltere, Ankara, 2001, s.248.

¹⁸ Kayar, a.g.k., s.17.

1926'daki Türkiye, Irak ve İngiltere arasındaki Ankara Antlaşması'yla da bugünkü Türkiye-İrak sınırı çizilmiştir.¹⁹

Bu antlaşma ile uzun süre iki ülke arasında gerginliğe sebep olan Musul ve Kerkük sorunu da çözülmüş, Musul ve Kerkük'teki çıkarılan petrolün %10'u kadar miktarının 25 yıl süreyle Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılmıştır. 1932 yılına kadar İngiliz manda yönetiminde kalan Irak bu tarihte tam bağımsızlığını ilan etmiş ve uzun sürecek olan çalkantılar sürecine girmiştir. 8 Temmuz 1937'de Irak Türkiye, İran, ve Afganistan ile Tahran'da Sadabad Sarayı'nda imzaladığı Sadabad Paktı ile de bu devletlerle saldırmazlık ve sınırların korunması yönünde anlaşmaya varmıştır. Aslında bu Pakt'la hedeflenen, bölgede bir güvenlik kuşağı oluşturmak ve diğer devletlere karşı dayanışma sağlamak olsa da imzacı devletlerin aralarında daha güçlü işbirliklerinin geliştirildiği söylenebilmektedir.²⁰

Uzun süre İngiltere'nin etkisinde kalan Irak, 1936 ve 1941 darbelerinin ardından İkinci Dünya Savaşı'na fiilen girmemekle birlikte Almanya ve İtalya'ya savaş ilan etmiş ve savaş sonrasında da İngiltere'nin etkisinden giderek uzaklaşmıştır. Ortadoğu'da SSCB'nin etkisinin artması da işte bu dönemlere denk gelmektedir. Savaş sonrasında Arap ülkeleri arasında Arap milliyetçiliğinin de etkisiyle nihayetinde birleşmeyi hedef alan Arap Birliği'nin kuruluşu gerçekleşmiştir. Her ne kadar Mısır gibi büyük bir Arap ülkesi tarafından bu birliğe karşı çıkılmış olsa da Arap ülkeleri arasında hiç kuşkusuz yakınlaşma sağlanmıştır. İsrail Devleti'nin kurulması, Türkiye'nin İsrail'i tanıması ve Arap ülkelerinin Türkiye ye tepkilerinin başlaması da bu döneme denk gelmiştir. Bu tepkilerin temelini hiç kuşkusuz Türkiye'nin NATO üyeliği ve bu çerçevede Batı ülkeleri ile yakın ilişkiler kurma politikası da oluşturmuştur. Özellikle savaş sonrası dönemde Türkiye ve Arap ülkelerinin ilişkileri kopmasa da oldukça gerilemiştir.

Ancak Türkiye, Orta Doğu bölgesinde de bir güvenlik sistemi oluşturulması için faaliyete geçmek için girişimlerde bulunmuştur. Sovyet yayılmacılığına karşı Orta Doğu'da bir savunma teşkilatının kurulmasının önemi, sık sık Batılı ülkeler tarafından dile getirilmiş, Türkiye'nin konunun üzerine eğilmesi ve bu konudaki çalışmalarını yoğunlaştırması üzerine 24 Şubat 1955'te Türkiye ile Irak arasında "Karşılıklı İşbirliği Antlaşması" imzalanmıştır.²¹

Bu antlaşmanın imzalanması diğer Arap ülkelerinin tepkisine yol açmış, ilk tepki olarak Mısır ile Suriye, Irak'ı dışarıda bırakacak şekilde bir işbirliği yapmaya karar vermişlerdir. Fakat Bağdat Paktı, ABD tarafından olumlu bir oluşum olarak karşılanmıştır.

¹⁹ Levey,Z.-Podeh,E.,Britain and the Middle East: From Imperial Power to Junior Partner,Portland, 2008, s. 27

²⁰ Howar,D.A.,The History of Turkey, London, 2001,s.110.

²¹ Yodfat,A.-Abir,M., In the Direction of the Persian Gulf: The Soviet Union and the Persian Gulf, London, 1977, s. 36.

İngiltere'nin, 5 Nisan 1955'te Pakt'a üye olması paktı güçlendirmiş, 23 Eylül 1955'te Pakistan'ın da Pakt'a girmesiyle üye sayısı dörde yükselmiştir. 3 Kasım 1955'te İran'ın da Pakt'a üye olma isteğini bildirmesiyle Arap ülkelerinin karşı koymasına rağmen, varlığını sürdürmüş ve güçlenmiştir. SSCB'nin tehdidine ve yayılmasına karşı, NATO (North Atlantic Treaty Organisation – Kuzey Atlantik Paktı) ile SEATO (Southeast Asia Treaty Organization – Güneydoğu Asya Savunma Antlaşma Teşkilatı)'yu birleştiren Bağdat Paktı'nın kurulması Türk-Sovyet ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir. Ayrıca, Irak hariç Arap ülkeleri ile Türkiye arasındaki münasebetler olumsuz bir seyir takip etmeye başlamıştır. 14 Temmuz 1958'de Irak'ta Krallık idaresinin Albay Abdülkerim Kasım tarafından devrilmesinden yaklaşık bir yıl sonra 24 Mart 1959'da da Irak, Bağdat Paktı'ndan çekildiğini resmen açıklamasıyla Pakt'ın merkezi sürekli olarak Ankara olmuş, 18 Ağustos 1959'da da adı Merkezi Antlaşma Örgütü, yani CENTO olarak değiştirilmiştir.²²

1958 yılının Temmuz ayında gerçekleşen ve 22 yaşındaki Kral Faysal'ın da öldürüldüğü General Kasım darbesiyle Irak krallık idaresinden cumhuriyet yönetimine geçmiş ve Sovyet etkisi ülkede iyice artmaya başlamıştır. Bunu sonucunda da karşımıza Sovyet ve Batı arasındaki mücadelenin sahnelendiği bir Irak çıkmıştır. Darbeyi gerçekleştiren General Kasım ve yandaşları özellikle Batı yanlısı politikaplardan rahatsızlık duyarak darbeyi gerçekleştirmişlerdir. Ama Irak istikrara bir türlü kavuşamamıştır. General Kasım da uzun süre isyanlarla mücadele etti ve nihayet ordu içindeki muhaliflerin başını çektiği General Abdüselim Arif 1963 Şubatında yeni bir darbeyle iktidara el koymuştur. Gerçekleşen bu darbede Irak'ın yakınlaştığı Sovyetler Birliği ve Arap milliyetçilerinin de desteğini arttıran Baas Partisi'nin de etkisiyle rejim aniden devrilmiştir.²³

Daha sonra gelen General Abdüselim'in iktidarı da ülke içi çalkantılarından ancak 17 Kasım 1968'e kadar beş yıl sürebilmiş ve bu tarihte bu sefer Ortadoğu'da tek bir Arap devletini hedef alan Baas Partisi darbesi gerçekleşerek cumhurbaşkanlığına General Ahmet Hasan el Bekir getirilmiştir. İşte Irak'ın son lideri Baas Partisi üyesi Saddam Hüseyin bu darbeyle yönetimde yer almış ve 1976'da başbakan 1979'da da devlet başkanı olmasıyla Irak tarih sahnesine Saddam Hüseyin'le devam ederek kaoslara devam etmiştir. Baas Partisi ve rejimi, Irak'ta yönetime gelince sistematik olarak her şeyi kontrol altına almaya başlamış, Sovyet yöntemi olarak kurum ve okullarda örgütlenerek baskı, terör ve toplu katliamları halkı kontrol altında tutma aracı olarak kullanmıştır.²⁴

²² Bard, M.G.,The Complete Idiot's Guide to Middle East Conflict, New York, 2003,s.176.

²³ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/293631/Iraq/22903/Independence> (21.07.2008).

²⁴ Kurşun, a.g.k.,s.20

Saddam'ın iktidara geldiği dönemde Ayetullah Humeyni tarafından gerçekleştirilen İran İslam Devrimi'nden hemen sonra Irak, 22 Eylül 1980'de İran'a girerek hem ülkesini maceraya sokmuş hem de bölgeye kaosu yerleşmesine sebep olmuştur.²⁵ Irak'ın İran'a girmesindeki sebepler arasında zengin petrol yatakları olan Kuzistan Özerk Bölgesi'ne bağımsızlık verilmesi ve Şattül Arap Suyolu gibi gözükse de Irak'taki Şiiilerin İran tarafından kısıktırılması ve İran'ın bölgedeki gücünün giderek artması iddiası da yer almıştır. 1988 yılına kadar süren ve bir yönüyle tam olarak kazanılmayan savaşta maddi kayıpların yanında her iki taraftan da yüz binlerce insan ölmüştür. Buradaki bir önemli nokta da ABD, SSCB ve diğer büyük devletlerin kendilerine göre dengeyi sağlamak adına ikili oynayarak zaman zaman hem İran'a hem de Irak'a destek vermeleri olmuştur. Bu savaşta, ABD ve 1941 yılında yine aynı amaçla bölgeye giren İngiltere haricindeki Rusya, Fransa, Almanya gibi dünyanın önde gelen aktörleri de silah ve eğitim yönünden destek vererek rol almışlar ve bunun sonucunda da bu ülkelerin büyük petrol şirketleri pastadan kendilerine göre pay almışlardır.²⁶ Sekiz yıl süren savaşın hemen ardından da hem kendisini hem de Irak'ı güçlendirmeyi hedef alan Saddam Hüseyin, Kuveyt'i işgal ederek petrol kuyularına el koymuş ve böylelikle bölgede yeni bir kriz başlamıştır.

Sürekli silahlanan, güçlü bir ordu kurmaya çalışan, kimyasal silahlarını kendi halkı üzerinde bile kullanmaktan kaçınmayarak, Ortadoğu'nun lideri olmaya çalışan Saddam Hüseyin, doğal olarak çevre ülkeler tarafından da istenmemiştir. Kuveyt'in işgali bunun için iyi bir fırsat olmasına rağmen, Saddam Hüseyin 1990 Körfez Savaşı sonunda da iktidarda kalmayı başarmıştır.²⁷

1.2.1. İhtilaller Dönemi

Irak'ta 1958 yılındaki General Kasım darbesi olmadan çok daha önce 1936 yılında Kürt kökenli Albay Bekir Sıtkı bir darbe gerçekleştirmiştir ki Bekir Sıtkı aslında Almanya destekli bir askerdir. Fakat bu yönetim de çok uzun sürmemiş üç yıl sonra 1941'de Irak yeni bir darbeye sahne olmuştur. Bu ikinci darbeye de İngilizler Irak'ta tekrar denetimi ele geçirmişlerdir. Daha sonraki dönemde kısmen çevresindeki ülkelerle iyi ilişkiler geliştiren Irak 1958'de yeni bir kanlı darbe yaşamıştır. İktidarı ele geçiren General Kasım krallığa da son vererek Cumhuriyet ilan etmiştir. Geçici bir anayasa da yürürlüğe konmuş ve bu

²⁵ Karsh, E., The Iran-Iraq War 1980-1988: Essential Histories, Florida, 2002, s.78.

²⁶ <http://www.globalpolicy.org/security/oil/2003/2003companiesiniraq.htm> (19.05.2008).

²⁷ Silileli, T., 1958'den Günümüze Türkiye-İrak İlişkileri (Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2005, s.11.

yönetimle birlikte Irak'ta etnik milliyetçilik hareketleri hızlanmıştır. Irak'ta darbeler dönemi bununla da bitmemiş, 1963 yılına gelindiğinde bu sefer de General Abdüsselam Arif gerçekleştirdiği darbe ile yönetime el koymuştur. 1966 yılına kadar iktidarı elinde bulunduran General Abdüsselam Arif bir kaza sonucu hayatını kaybetmiş, yerine Abdurrahman Arif gelmiştir. O da iktidarda ancak iki yıl kadar kalabilmiş ve 1968 yılında Irak'ta iktidar bu sefer Temmuz ayındaki darbeye Ahmed Hasan elBakr 'a geçmiştir. ElBakr bu darbenin sonucunda cumhurbaşkanı olurken Saddam Hüseyin de Cumhurbaşkanı yardımcısı olmuştur.²⁸

1.2.2. Lozan'dan Arta Kalan Meseleler ve Musul

Osmanlı döneminde Musul olarak adlandırılan bölge, günümüzde Süleymaniye, Musul, Kerkük, Duhok ve Erbil vilayetlerini kapsamaktadır. Selçuklu Türkleri'nin egemen olduğu dönemi saymazsak 1514'te Kanuni Sultan Süleyman ile başlayan ve 1920'deki Lozan Antlaşması ile sonuçlanan sürece kadar Türk toprağı olan bölgenin en önemli özelliklerinden biri zengin ve kaliteli petrol yataklarıdır. İngiltere, jeopolitik öneminden dolayı kendisi için vazgeçilmez olan bu bölgeyi kontrolüne almak için özellikle siyasi alanda çok güçlü bir mücadele sergilemiştir. Buralara yerleşme ve zenginliklerinden faydalanma emelini güden İngiltere, daha Birinci Dünya Savaşı sona ermeden bu topraklardaki petrolden faydalanma yolunda planlar yapmaya başlamıştır. 22 Kasım 1922 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nın en önemli maddelerden biri Musul konusu olmuştur. Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922'de Casino de Montbenon'da yapılan törenle başlamış, Türk heyeti İsmet İnönü tarafından temsil edilmiştir.²⁹

İngiltere'yi temsilen ise kurt bir politikacı olan Lord Curzon katılmıştır. Lozan'da İngilizler'in üzerinde durduğu nokta Musul'un Irak'a ait olduğudur ki Türkiye ısrarla bu toprakların Türk toprakları olduğunu belirtmiş fakat görüşmelerde bu konuda uzun süre netice alınamamıştır. Türkiye'nin temsilcisi İsmet Paşa sorunun plebisit yoluyla çözülmesini teklif ederek bölge halkının Türkiye ile olan bağlarını vurgulamış ve Türkiye ile birleşme arzusunda olduğunu belirtmiş, Musul'da yaşayan halkın Türk, Kürt ve Araplar'dan oluştuğunu, Kürtler'in Türkler'le aynı soydan olduklarını ve Arap nüfusunun azınlık durumunda olduğunu ısrarla ifade etmiştir. Buna karşılık İngiltere heyeti kendilerine göre rakamlarla Musul'da yaşayan Türkler'in azınlıkta olduklarını ve bu topraklardaki Türkler'in Türkmen olup

²⁸ Silleli, a.g.k., s. 25.

²⁹ Aydın, M., Türkiye ve Irak Hududu Meselesi, Ankara, 2001, s.26.

Türkiye'den ziyade Azerbaycan Türkleri'ne yakın olduklarını iddia ederek bölge halkının Türk heyetinin belirttiğinin aksine Türkiye ile birleşmeye karşı olduklarını anlatmışlardır. Görüşmelerde herhangi bir gelişme kaydedilemeyip 1923 Şubat'ından Nisan ayına kadar kesintiye uğramış, Antlaşma 24 Temmuz 1923 tarihinde de İsmet Paşa tarafından imzalanmıştır. Fakat Türkiye'de oldukça tartışılmıştır. İngiltere'yi temsil eden ve İsmet İnönü tarafından oldukça değer verilip takdir edilen Lord Curzon, Musul meselesinin Milletler Cemiyeti'ne götürülmesi konusunda ısrarlı davranarak bunu da kabul ettirmiştir ki Türkiye hem Milletler Cemiyeti'ne üye değildir, hem de İngiltere Milletler Cemiyeti'nde son derece etkilidir. 20 Eylül 1924 yılında Milletler Cemiyeti'nde Musul meselesi görüşülmeye başlamış ve Türkiye Fethi Bey, İngiltere ise Lord Parmoor tarafından temsil edilmiştir. Türkiye burada da plebisiti savunmasına rağmen İngiltere karşı çıkmış, sonuçta bir komisyon kurularak 18 Temmuz 1925 tarihinde bir rapor hazırlanmıştır.³⁰

Bu rapora göre Musul Bölgesi Irak'a bırakılacak ve bölgedeki manda yönetimi 25 yıllık bir süre daha uzatılacaktır. Türkiye kararı tanımadığını açıklamış, savaştan yorgun çıkan Türkiye, diplomasi alanında yalnız kaldığından içerdeki toparlanma ve yaraları sarma süreci ile birlikte Şeyh Sait isyanının da etkisiyle 5 Haziran 1926'da Ankara'da imzalanan ve Ankara Anlaşması adını alan mutabakatla Musul'u Irak'a bırakmıştır. Teselli olarak da Anlaşmanın 14. maddesine göre 25 yıllık bir süre ile bölgeden çıkartılacak petrolün %25'lik kısmını almaya hak kazanmıştır.İngiltere'nin bölgedeki mandası da sona ermiş ve ardından Irak tarihinde darbeler dönemi başlamıştır. Bunun sonucunda da Türkiye %25'lik payını bile alamamıştır. Bu arada Irak'taki İngiliz manda yönetimi sona ermekle birlikte İttifak Antlaşması ile İngiltere Irak'taki üslerini korumuş, Irak ordusunun yetiştirilmesini yükümlenmiş ve dış politikanın yürütülmesinde kendisine danışılması (söz hakkı) gereğini kabul ettirmiştir.³¹

³⁰ İnönü E., Anılar ve Düşünceler, Ankara,1996, s.23.

³¹ İhsanoğlu E.,İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri, İstanbul, 2000, s.144.

1.2.3. Türkiye-İrak Sınırının Çizilmesi

Türkiye-İrak sınırının çizilmesinde çok önemli bir yer işgal eden Musul sorunu Lozan'da sonuca ulaşamamış olmakla birlikte sorun Türk-İngiliz ikili görüşmeleri ile sonuca ulaşması beklenirken bu görüşmeler de istendiği gibi gitmemiş, her iki ülke temsilcilerinin katıldığı görüşmeler uzun bir süreçten sonra olumsuz bir şekilde neticelenmiştir. Lozan'da çözülmesi hedeflenen bu sınır konusunda alınan karara göre, çözüme ulaşıncaya kadar bu bölgede herhangi bir askeri faaliyette bulunmak da yasaklanmış, anlaşma olmaması halinde de konunun Milletler Cemiyeti'ne gideceği vurgulanmıştır. Bu esnada bir takım suçlamaların da olmasıyla Milletler Cemiyeti "Brüksel Sınırı" olarak adlandırılan ve bir nevi geçici olan sınırı 29 Ekim 1924 yılında kabul ederek taraflara iletmıştır. Daha sonra da konu Milletler Cemiyeti'ne devredilmiştir.³²

Milletler Cemiyeti tarafından bölgeye gönderilen ve aslında Türkiye lehine rapor hazırlayan komisyonun raporunun aksine ve belki de en önemlisi halk oylamasına bile gidilmeden karar verilerek 23 Ağustos 1921 yılında Irak Krallığı'nın kurulmasından sonra da çözüme kavuşturulamayan Irak-Türkiye sınırı, 5 Haziran 1926'da İngiltere ile Türkiye arasında Ankara Anlaşması ile neticelenmiş ve Musul, Irak'ta bırakılarak günümüz sınırı çizilmiştir.³³

Özellikle 1920-1932 yılları arasında İngiliz Manda yönetiminde kalan Irak ile Türkiye ilişkilerinde temel handikap olan Musul sorununun 5 Haziran 1926'da imzalanan ve 18 Haziran 1926'da yürürlüğe giren antlaşma ile kesin bir çözüme kavuşturulduğudur. Türkiye açısından çok hassas olan bu sınırın çizilmesi ve Musul gibi çok önemli bir bölgenin bırakılması konusunda dönemin yetkilileri arasında da özellikle mecliste zaman zaman çok hararetli tartışmalar yaşanmışsa da yeni bir savaşın ülkeye getireceği zararın çok daha fazla olacağı düşüncesinin daha ağır basması, kapsamlı girişimlerde bulunulmaması sonucunu doğurmuştur. Yaklaşık 331 km olan bu sınırın en önemli özelliklerinden biri günümüz itibarıyla kontrolünün çok kolay olmadığı ve her iki tarafta da Kürt nüfusun varlığıdır. Ayrıca uluslararası alanda daha çok genç ve savaştan henüz çıkmış bir ülke olan Türkiye'nin hem söz konusu sınırın çizildiği dönemde Milletler Cemiyeti'ne üye olmaması, hem de burada söz sahibi ülkelerin Türkiye toprakları ve coğrafyasının çevresinde hedeflediği fakat sadece kısmen gerçekleştirebildikleri hedefleri göz önünde bulundurulduğunda aslında bu sınır

³² Koçsoy, Ş., Irak Türkleri ve Türk-İrak İlişkileri 1932-1963, İstanbul,1991,s.7.

³³ Kayar, a.g.k., s.74.

kararının lehimize gerçekleştirilme imkânının belki de beklenmesinin pek mantıklı olmadığıdır. Bu sınırın çizilmesinde gösterilen özen ve hesapların halen ortaya çıkardığı sonuçlar tahlil edildiğinde konunun ne kadar önemli olduğu dikkate değerdir.³⁴

1.2.4. Bağımsızlık Dönemi Sonrası Türkiye-İrak İlişkileri

Bağımsızlık dönemi sonrasında, özellikle 1926 yılında Kral Faysal tarafından Atatürk'ün ziyaret edilmesiyle birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerin daha olumlu bir şekilde seyrettiği söylenebilir. Irak-Türkiye ilişkilerinde bu gelişme bir yönüyle dönüm olmuş ve sonrasında daha da iyiye gitmiştir. 1928 yılında da karşılıklı elçilikler açılmış, Kral Faysal tarafından eski bir Osmanlı subayı olan ve Atatürk'le de yakından tanışan Sabih Naşat Bey daimi maslahatgüzar olarak gönderilmiş, 1928 yılında da Türkiye'ye elçi olarak atanmıştır. Kısacası gerek Atatürk Türkiye'si, gerekse de Irak kendi çıkarlarının aslında komşularıyla kurulacak olumlu bir ilişkinin siyasi alanda olduğu kadar ekonomi alanında da işbirliğinin menfaatlerine olduğunu görmüş ve bu yönde de adımlar atmışlardır. İşte bu adımlardan bir tanesi de Sadabat Paktıdır ki 8 Temmuz 1937'de imzalanan bu Pakt'ta Irak ve İran'dan başka İran ve Afganistan da yer almışlardır. Karşılıklı sınır sorunlarının çözümü yanında ülkelerin bağımsızlıklarının vurgulanması, karşılıklı saldırmazlık, ortak çıkarlarda birlikte hareket etmek ve diğer ülkelerin iç işlerinde isyan ve karışıklıkların desteklememesi olarak özetlenebilecek bir dizi maddelerin yer aldığı bu Pakt bölgede olumlu gelişmelerin seyrine hız katmıştır.³⁵

Atatürk'ün ölümünden sonra da İsmet İnönü ile aynı şekilde iki ülke arasında olumlu ilişkilerin devam ettiği İkinci Dünya Savaşı'na kadar da herhangi bir olumsuz gelişmenin olmadığı gözlenmiştir. Ancak savaş sonrasında gerek SSCB'nin gerekse de ABD'nin bölgedeki etkilerini arttırmasıyla, dünyada giderek artan düzeyde iki kutuplu bir yapı yerleşmeye başlamıştır. Irak, zaman zaman artan dozda Arap Dünyası'nın lideri olma yolunda çabalar sarf etmiş olmasının yanında Türkiye'nin SSCB ve diğer komşularıyla ilişkilerinin belirli düzeyde tutması ve 1952 yılında NATO'ya üyeliği ve Avrupa'ya yaklaşması Arap dünyası kadar SSCB'nin de tepkisini çekmiştir. Hatta SSCB, bunu engellemek için her türlü çabayı harcamıştır.³⁶

³⁴ İhsanoğlu, a.g.k., s.143.

³⁵ Şimşir, B.N., Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler, Ankara, 2004, s.81

³⁶ Armaoğlu, F.,H., 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul, 1983, s.521.

Bu ilişkilerde bir dönüm noktası da İsrail'in kuruluşu ve Türkiye'nin İsrail Devleti'ni 1949 yılında tanıması olmuştur. Bu tanıma hem Irak hem de diğer Arap ülkelerince olumsuz karşılanmış, Türkiye'nin menfaatleri için Batı'ya yaklaşması, Batı tarafından kullanılması gibi ithamlardan sonra Arap ve Müslüman dünyasına özellikle de mazlum Filistin halkına karşı sayısız haksızlık ve zulüm yapan İsrail'e destek verilmesi olarak da yorumlanmıştır.

Sonraki süreçte ise 29 Şubat 1955 tarihinde Türkiye ve Irak arasında imzalanan karşılıklı işbirliği anlaşması olan Bağdat Paktı ile bir yönüyle ilişkiler tekrar olumlu bir seyir sürecine girmiştir. ABD tarafından desteklenen fakat tepki çekmemek amacıyla ABD'nin katılmadığı bu Pakt ile aslında SSCB'nin bölgedeki etkisi, yayılmacılığının engellenmesi yolunda işbirliği hedeflenmiştir. Kurulduğu ilk dönemlerde Arap ülkelerince eleştirilen Pakt sonrasında, 5 Nisan 1955 İngiltere, 23 Eylül 1955 Pakistan ve 3 Ekim 1955 tarihinde İran'ın katılımı ile güçlenmiştir. Buna rağmen Türkiye-SSCB ve Türkiye-Arap ülkeleri ilişkileri de giderek gerilmiştir. Nihayetinde Irak'ta gerçekleşen 14 Temmuz 1958 darbesiyle Pakt'ın merkezi Ankara'ya taşınmış ve sonrasında da adı CENTO yani Merkezi Antlaşma Örgütü olarak değiştirilmiştir. 12 Mart 1979 yılına kadar da ABD'nin desteğiyle devam eden ancak çok fazla bir işlevi olmayan örgüt diğer üyelerin de ayrılmasıyla sona ermiştir.

1958 Abdülkerim Kasım darbesi Irak'ın SSCB etkisine girmesine hız vermiştir. Daha sonrasına bakıldığında Türkiye- Irak ilişkilerinde 2001 ABD işgaline kadar olan süreçte de zaman zaman gerek SSCB'nin etkisi, gerek Irak'ta yaşayan Türkler'e karşı mevcut Irak yönetimlerince uygulanan haksızlıklardan kaynaklı olumsuzluklar yaşanmışsa da bu ve benzeri anlaşmazlıklar karşılıklı olumlu yaklaşımlarla bertaraf edilmiş ya da başka bir deyimle fazla büyütülmeden anlaşma yoluna gidilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin başına bela olan PKK problemine destek verilerek Irak topraklarında örgütün barınıp kamplar kurarak eğitim alması gibi konular da iki ülke arasında gerginliklere sebep olmuş, Türkiye bu kamplara müdahale konusunda hep meşru zeminde hareket etmiştir.³⁷

Türkiye, Cumhuriyet dönemiyle birlikte izlemeye başladığı “Yurtta Barış Dünyada Barış” politikasını Irak ile sürdürmüş, özellikle İran-Irak Savaşı döneminde belki de bu durumu fırsat bilerek faydalanmak isteyebilecek ülkelerin başında gelebilecekken diğer fırsatçı ülkeler gibi davranmamış ve savaştan her iki ülkeye karşı da eşit mesafede durarak destek vermemiştir. Yine bu dönemlerde Saddam Hüseyin tarafından İran-Irak Savaşı döneminde de İran'a kısmi destek verdikleri de bahane edilerek peşmergelere saldırılmış çok

³⁷ Taşdemir, F., Uluslar arası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi, Ankara, 2006, s.219.

sayıda Peşmerge öldürülerek, katliamdan kaçan oldukça fazla sayıda peşmergeye de Türkiye tarafından sınırlar açılarak yardımda bulunulmuştur.

Bütün bunların yanı sıra iki ülke arasında karşılıklı restleşme, diplomatik ilişkileri kesme ya da silahla karşılık verme gibi olumsuz tavırlar görülmemiş, aksine komşuluk gerekleri büyük oranda yerine getirilerek ticari faaliyetlere devam edilmiştir.

1.3. Irak'ın Etnik Yapısı

Çoğunluğu Araplar'dan oluşan Irak'ta etnik yapı itibariyle Kürt, Türkmen ve Asurîler de bulunmaktadır. Sonradan Araplaşmış toplulukları da içine alan Araplar, ülke nüfusunun beşte üçünü oluştururlar. Araplar'ın büyük bölümü orta ve güney bölgelerinde yaşarlar. Ekonomik ve siyasi gücün Araplar'ın elinde olması da ırkçı ve aşırı bir Arap şovenizmi güden siyasi iktidarın baskıları ve uygulamaları sonucunda sağlanmıştır.³⁸ 2000 yılı nüfus tahminlerine göre Irak, 22,7 milyon kişilik bir nüfusa sahiptir. Toplam nüfusun % 75-80'i Arap, % 15'i Kürt, % 10'u Türkmen ve geri kalanlar ise Asurî ve diğer etnik gruplara mensuptur. Irak halkının % 95'si Müslüman olup, bunların % 55'ı Şii, geri kalanı Sünni'dir.³⁹

Burada önemli ve dikkat çekici bir noktada; bu nüfus dağılımının hem mevcut Irak hükümeti, hem etnik gruplar, hem de üçüncü ülkelere farklı oranlarda kabul edilmesidir. Özellikle Kürtler ve Irak hükümeti Türk nüfusunun %5'i geçmediğini ifade etmektedirler. Coğrafi olarak da Arap nüfusunun ülkenin güneyinde, Türkmen ve Kürt nüfusun kuzeyde bulunduğu söylenebilir. Tarafsız gözlemciler denetiminde nüfus sayımının yapılmaması bu hususta verilen istatistiki veriler, yapılan çalışmalar ve nüfus üzerine verilen rakamlar daha çok ülkenin yıllık nüfus artış hızını baz alarak yapılan tahminler sonucu ortaya çıkmaktadır.⁴⁰

Irak'ta yaşayan Araplar'ın Anayurtları Arabistan olup adadilleri de Arapça'dır ve Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in soyundan geldiklerine inanılmaktadır. Çoğunluğu Müslüman olan Araplar, Arap Yarımadası, Afrika ve Ortadoğu'da yaşamaktadırlar. Bununla birlikte bugün itibariyle ABD ve birçok Avrupa ülkesinde Araplar'ı görmek mümkündür. Irak'a Araplar'ın, İslamiyet'in ilk yıllarında aşiretler halinde göç etmeleri sonucunda yerleştikleri bilinmektedir.⁴¹

Irak, Diğer Arap ülkeleriyle kıyaslandığında nüfus ve potansiyel olarak Mısır'dan sonra (Arap olmayan İran ve İsrail'i saymazsak) en güçlü Arap ülkesi olması nedeniyle de

³⁸ Marshall Cavendish Corporation, World and Its Peoples, New York, 2006, s. 200-230.

³⁹ Fisher, W.B., The Middle East: A Physical, Social, and Regional Geography, London, 1978, s. 394.

⁴⁰ Saatçi, S., Tarihi Gelişimi İçinde Irak'ta Türk Varlığı, İstanbul, 1996, s. 32.

⁴¹ Nakash, Y., The Shi'is of Iraq, New Jersey, 2003, s.25-26.

tarikh boyunca diğler Araplar tarafından da tehlike olarak görölmüştür. Saddam Hüseyin'in iktidara gelmesinden önce de Irak'ta Araplar'ın ölkede çok etkili oldukları, Arap Birliği'ni savunan Baasçılar'ın da hep bu doğrultuda hareket ettikleri söylenebilmektedir. Irak'ta nüfusun çoğunluğu Şii Araplar'dan oluşmasına rağmen yönetimde genellikle Sünni Araplar'ın söz sahibi oldukları görölmektedir. Bir diğler dikkat çekici husus da Şii Araplar'ın daha çok ölkenin güneyinde, Sünni Araplar'ın ise daha çok orta bölgelerde yaşadığıdır. Irak'ta yaşayan diğler grupların da Arapça'yı kullandıkları görölmekle birlikte Arapça'nın 200'ün üzerinde lehçesi olduğu bilinmektedir.⁴²

Özellikle işgal sonrası Şii Araplar'ın daha aktif olmaya, yönetimde daha fazla söz sahibi olmaya başladıkları gözlenmekteyse de bu, Sünni Araplar tarafından çok iyi karşılanmamaktadır. Şiiler üzerinde İran'ın, Sünniler üzerinde ise Suudi Arabistan ve Mısır gibi Arap ölkelerinin etkin olduğu ya da emelleri olduğu söylenebilir. Irak tarihinde mezhepler arası problemler daha önce de görölmüş olsa da işgal sonrası ortaya çıkan tablo bu açıdan hiç de iç açıcı gözükmemektedir. Sadece Samarra saldırısı sonrasında ölkede yüzlerce cami ve kutsal yerlere saldırılar düzenlenmiş, karşı mezhep gibi gösterilerek insanlar öldürölmüştür. Bu saldırılarda özellikle Sünni şehrinde Şiilere ait ve Şii bölgesinde Sünnilere ait yerlerin hedef alınması doğal olarak birbirlerini sorumlu tutmaya sevk etmiştir. Şii ve Sünni liderler her ne kadar itidal çağrısında bulunup saldırıların kesilmesi yönünde çağrılar yapsalar da bombalamalar ve yakmalar devam etmiştir.

İşgale Irak halkının sömürüden kurtulması, özgürlüğüne kavuşması adına alkış tutan, mezheplere ve milletlere bölünmesine ses çıkarmayan Arap ölkeleri de eleştiriden nasibini almakta, hatta İran destekli bir Şii devletin kurulmasından da endişe etmektedirler. Bölgede kurulması muhtemel bir Şii devletin, başta Ürdün ve Suudi Arabistan olmak üzere tüm Arap devletlerini olumsuz etkileyeceği de oldukça açıktır. Bütün bunların yanında Arap Dünyası içinde de Irak işgali sonrası yaşananlardan dolayı sıkıntılar yaşanmakta, gerek işgal döneminde, gerekse de daha sonrasında sessiz ve etkisiz kalınmasından ötürü eleştiriler yapılmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Suudi Arabistan, Suriye, Mısır, Lübnan, Ürdün gibi Arap ölkelerinde Irak'ta meydana gelen ve Iraklılar'ın birbirlerine karşı yaptıkları eylemler, saldırılar ve bu sebeplerle meydana gelen insan ölümleri derhal kınanmıştır. Ancak Irak'ın işgali öncesinde Arap ölkelerince işgale karşı çıkılıp asker göndermek reddedilmiş ve işgal sonrası iç savaşın kaçınılmaz olacağı bu ölkelerce her fırsatta dile getirilmiş olsa da hem üslerin açılmasıyla hem de dolaylı olarak ABD ve müttefiklerine destek verilmiş, böylelikle

⁴² Allawi, A.A., The Occupation of Iraq: Winning the War, Losing the Peace, New Haven, 2007, s. 18.

işgale karşı tek vücut olamamış bir Arap Dünyası yüzünü göstermiştir. Bunun yanında Şii ve Sünni Araplar arasında meydana gelen çatışmaları sessiz bir şekilde izleyen Kürtler ile Araplar arasında özellikle Kerkük'te Kürtler'in etkinliklerini artırma yönündeki çalışmalardan dolayı bir çatışma da beklenmektedir. Bu da bazı çevrelerce belirtildiği gibi Araplar'la Kürtler arasında meydana gelecek asıl iç savaşın başlangıcı olabilir.⁴³

Irak'ta yaşayan diğer etnik grup olan Kürtlere gelince Irak'ın özellikle kuzey bölgesinde yaşayan ve dini inanış olarak Müslüman, Hristiyan, Yahudi, Yezidi, Zerdüşt olan Kürtler çoğunlukla Kürtçe konuşmakla birlikte farklı lehçeler de Kürt gruplar tarafından kullanılmaktadır. Irak haricinde İran, Türkiye, Suriye ve Azerbaycan'da da Kürtler yaşamaktadırlar. İran'daki Kürtler daha çok Irak ve Türkiye sınırında, Suriye'dekiler de Irak ve Türkiye sınırında yaşamaktadırlar. Irak nüfusunun %15-20'sini yani yaklaşık olarak 3-4 milyonluk bir nüfusu teşkil eden Kürtler, ağırlıklı olarak Irak'ın kuzeyinde bulunmakta ve kendi aralarında sık sık aşiret çatışmalarının olduğu görülmektedir. Günümüzde Irak siyasetinde de oldukça etkili olan Kürtler, Irak-İran Savaş'ında Tahran yanlısı tutum sergiledikleri gerekçesiyle savaş sonrası Saddam Hüseyin tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmışlardır.⁴⁴ Irak diktatörü, ordusunu kuzeye, Kürtler'in üzerine göndererek kimyasal silah da kullanmış ve Halepçe Kenti civarında yaklaşık 5000 sivil Kürt'ün ölümüne sebep olmuştur.⁴⁵ Türkiye de Saddam'dan kaçan 70 bin kadar Kürt'e sınırlarını açmış ve yardımcı olmuştur.⁴⁶

Sürekli olarak azınlık olmaktan çıkarak daha çok söz sahibi olma yönünde çaba sarf eden Kürtler'den bir kısmının da nihai hedef olarak bağımsızlık ya da federal bir yapıya sahip olma yolunda gayret gösterdiği ve bu doğrultuda özellikle Türkiye'de yaşayan Kürt kökenli insanları da kışkırttığı bilinmektedir. Kürt liderlerinin zaman zaman bağımsız Kürt devleti yolunda beyanlarda bulunup hem tepkileri gözlemledikleri hem de bu doğrultuda Kürtler'i kışkırtıp yönlendirdikleri görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında aslında Kürtler'in özellikle Batı ülkelerince kendi çıkarları doğrultusunda kullanıldıkları, zaman zaman kışkırtıldıkları da görülmekte, aslında bu durum hem Irak hükümetlerince hem de Türkiye ve diğer çevre ülkelerce de fark edilmektedir. İşin diğer bir yönü ise bu bölgede kurulacak bir Kürt devletinin de aslında çok da uzun ömürlü olmayacağı gerçeğidir ki buna rağmen özellikle sözde Kürdistan kelimesi son dönemlerde ABD ve Almanya gibi ülkelere giderek fazla

⁴³ <http://www.voanews.com/turkish/archive/2007-09/2007-09-20-voa2.cfm> (18.09.2008).

⁴⁴ Reveron, D.S.-Murer, J.S.,Flashpoints in the War on Terrorism, New York, 2006, s. 51.

⁴⁵ Kieran, M.,Media Ethics, New York, 1998, s.71.

⁴⁶ Akdoğan, A.Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası, (Sakarya Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya, 2005, s.8.

telaffuz edilmeye başlanmıştır. Eski Amerikalı diplomat Peter Galbraith senatoda yaptığı konuşmasında Kürtler'in 2013 yılında barışçı boşanma talebinde bulunacaklarını dile getirmiştir. Bağımsızlıktan umudunu kesen bazı gruplar da Brüksel modeli gibi tavsiyelerde bulunmaktadır. Irak genelindeki nüfus oranlarına bakıldığında ise Kürt nüfusun giderek arttığı, savaş dönemlerinde topraklarından ayrılarak göç eden Kürtlere de topraklarına geri dönmeleri konusunda çağrılarının olduğu görülmektedir.⁴⁷

Irak'ta etkin olan Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği ile Irak Kürdistan Demokratik Partisi zaman zaman yeni Irak anayasa tasarımları hazırlayarak, Irak'ı Arap ve Kürt bölgeleri olarak ikiye bölmeyi amaçlamışlardır. Federe Irak Kürdistan Bölgesi Anayasası olarak adlandırılan anayasa ile sözde Kürdistan olarak adlandırılan bu bölgenin Kürtler'den başka Türkmen, Arap ve Keldani azınlıklardan oluşacağı, başkentlerinin Kerkük, resmi dillerinin Kürtçe olacağı, Irak Federal Cumhuriyeti'nden ayrı bir bayrakları olacağı, Türkmen ve Asuriler'in kendi dilleri haricinde Kürtçe eğitim alacakları gibi maddelerin içerdiği tasarımlar hazırlamışlardır.⁴⁸

İsrail Devleti'nin Kuzey Irak'ta etkin olarak faaliyet gösterdiği ve özellikle Kürtlere burada askeri yönden destek verilerek eğitimlerinin sağlandığı yolunda da Dünya basını kadar İsrail basınında da haberler çıkmışsa da bu konu taraflarca tam olarak açıklanmamıştır.⁴⁹

Bu arada önemli bir nokta da Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtler'in Türkiye'yi takip ettikleri kadar Irak'ı da Türkiye'de yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı Kürtler'in takip ettiği'dir. Kurulacak bağımsız bir Kürt Devleti'nin örnek olması ya da etkili olması tedirginliği Türkiye açısından hep mevcut olmuştur. Şu andaki anayasaya göre, Kürdistan Bölge Yönetimi Başkanı sıfatını taşıyan ve dünyayı bu sıfatla dolaşan, Washington'da, Londra'da, Berlin'de, Vatikan'da Başkan diye en üst düzeyde ağırlanan Kürt lider Mesut Barzani ile federal Irak devletinin başında cumhurbaşkanı olarak oturan diğer bir Kürt lider, Celal Talabani, Saddam döneminde Saddam'ın zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınarak destek gören ancak ardından da rahata kavuştuktan sonra Türkiye aleyhine çalışma ve beyanlara başlayan Kürt liderleridir.⁵⁰

Irak'taki diğer bir etnik grup ise Türklerdir. Günümüzde Irak'ta yaşayan Türkleri ifade eden ve son yıllarda daha da sıklaşarak kullanılmağa başlayan Türkmen deyimini, 1918'de sona eren Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den koparılarak Irak adı altında kurulan devletin vatandaşları olarak varlıklarını sürdüren soydaşlarımız ile Türkiye'de yaşayan

⁴⁷ <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=200503104> (24.10.2008).

⁴⁸ Galbraith, P.W. "Kurdistan in a Fedrerel Iraq" The Future of Kurdistan in Iraq, Pennsylvania, 2006, s.271.

⁴⁹ <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=200511296>(24.10.2008).

⁵⁰ Oral,a.g.k.,s.358.

Türkler arasındaki bağları zayıflatmak ve giderek de kopartmak amacıyla çıkartılmıştır. Nitekim Irak'ta yaşayan Türkler'in Anadolu'da yaşayan Türkler'den farkları yoktur. Söz konusu uygulamanın daha önce de İngilizler tarafından da ele alındığı bilinmektedir.⁵¹

Türklerin Irak'a ilk girişleri 694 tarihine kadar uzanır. Önceleri bir askeri koloni olarak Irak'ta varlık gösteren Türkler, daha sonraları hilafet merkezini ve halifeyi korumakla görevlendirilmişlerdir. Emevi hükümdarı Halife Muaviye, 694'te sayıları 2000'i bulan Türk askerini ilk olarak Basra'ya getirmiş, daha sonra devam eden süreçte de gelişler yoğunluk kazanmıştır. Türklerin Araplar'a karışmadan sayılarının artmasının sağlanması için de Samerra şehri inşa edilmiş ve böylece Türk kolonisinin korunması amaçlanmıştır. Abbasi Devleti zamanında Halife Cafer el Mansur Bağdat'ı inşa edince (754-775) bir alay Türk askerini Bağdat'ta özel garnizonunda ikamet ettirmiş, Halife Harun Reşit 786-809 yılları arasında muhafız birliğini Türkler'den kurmuştur.⁵²

Daha sonraki dönemlerde de Türklerin devlet kademelerinde yer alması ve nihayet Selçuklular döneminde de bölgede Türk hâkimiyeti başlamıştır. Türklerin yoğun biçimde Türk dalgaları ile beslenmeleri, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in Oğuz Boyu'na mensup oluşan ordusuyla 1055'te Irak'a girmesiyle başlamıştır. Irak'taki Türkmen nüfusu Selçuklular'dan sonra, bunların devamı olan Atabeyler döneminde de çoğalmıştır. Bölgede hâkim olan bu Atabeyliklerden, merkezi Musul olan Musul Atabeyliği ile merkezi Erbil olan Erbil Atabeyliği hem kültür ve sanat, hem de Haçlılar'a karşı gösterdikleri başarılarından dolayı ün kazanmışlar ve parlak bir dönemi simgelemişlerdir. Ayrıca Hamrin Dağları ile Hanekin dolaylarında hüküm süren Türkmen İyvaki Beyliği ile Kerkük'te hüküm süren Kıpçak Beyliği, 12. yüzyılda bölgenin kaderine sahip olan hükümetler kurmuşlardır.⁵³

14. yüzyılda Irak'taki etnik dokunun Türkler'den yana bir görünüş kazandığı ve egemen topluluğun Türkler olduğu göze çarpmaktadır. İlhanlı ve Celayirliler'in de egemenliğine giren bölgedeki Türk varlığı, Celayirliler zamanında Bağdat'ın Türk kültürünün önemli merkezlerinden biri haline gelmesiyle önemli bir zirve yapmıştır. Bu dönemde ülkenin kuzeyinden başlayarak Bağdat'a kadar geniş çapta Türkleşme hareketi görülmüştür. Ayrıca Farsça'dan başka Türkçe'nin de büyük rağbet kazanması yine bu dönemde gerçekleşmiştir. 15 yüzyılın başlarında Karakoyunlu Devleti'nin resmi dilinin Türkçe olduğu ve devlet fermanlarının Türkçe yazıldığı tespit edilmiştir. Safeviler döneminde de Irak'taki Türkler'in nüfusu bakımından güçlendikleri gözlenmektedir. Zira bu hanedanın etnik kimliği Türk'tü ve

⁵¹ Saatçi, a.g.k., s.17.

⁵² Özfatura, a.g.k., s.82.

⁵³ Polk, W.R. Understanding Iraq: A Whistlestop Tour from Ancient Babylon to Occupied Baghdad, London, 2005, s.54-55.

başında bulunduğu devletin alt yapısını tamamen Türk olan kültürel doku oluşturuyordu. 1534'te Kanuni Sultan Süleyman ile Osmanlı Devleti topraklarına katılan Irak, Osmanlı-Türk kültürünün nüfuzuna girmiştir. Osmanlı Devleti'nin önemli sancaklarından Musul ve Bağdat yine Kanuni zamanında fethedilmiş, bir süre tekrar Safeviler'e geçen bölge, 1638'de Sultan 4. Murad tarafından geri alınmıştır. Bu sıralarda bölge, Anadolu'dan getirilen Türk boyları ile beslenmiştir. Irak Türkmenleri, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı etkisinin altında kalarak yaşamıştır. Böylece Irak Krallığı'nın kuruluşuna kadar bölge, kesintisiz biçimde Türk egemenliğinde kalmıştır.⁵⁴

Irak'ın kuzeyinde yer alan Musul Eyalati, Misak-i Milli ile tesbit edilen Türkiye'nin sınırları içinde kalmıştır. Lozan Barış Konferansı'nda Musul Meselesi, bir neticeye bağlanamayınca, çözümün Cemiyet-i Akvam'a (Milletler Cemiyeti) bırakılması kararlaştırılmıştır. Milletler Cemiyeti'nin, İngiltere lehindeki kararını önce kabul etmeyen Türkiye, çabalarının neticesiz kalması üzerine, 5 Haziran 1926 tarihinde Ankara Antlaşması'nı imzalayarak, Musul Eyaleti'nin İngiliz Mandası'ndaki Irak'a bırakmıştır.⁵⁵

Irak'ta Türkmenler'e siyasi haklarının verilmesi 1920 yılında oluşturulan kabinede Kerküklü bir Türk bakanın yer alması ile sağlanmıştır. Aslında 1922'de Irak ile İngiltere'nin imzaladığı antlaşmanın 3 maddesi gereğince, çıkarılması tasarlanan anayasada vatandaşlar arasında siyasi farklılıklar gözetilmemesi, okullarda ana dille eğitim yapılması güvence altına alınmıştır. Buna dayanarak hükümet 1925 yılında hazırladığı anayasanın metnini Arapça'dan başka Türkçe olarak da yayınlanmıştır. Aslında Irak'ta cumhuriyetin ilanına kadar, yapılan anayasa değişikliklerinde, vatandaşlar arasında etnik ve siyasi ayrıcalıklar yapılmıştır. Ne var ki 1933'te son şekli verilen anayasanın 17. Maddesinde yasayla istisna edilmiş hususlar dışında, Irak'ta resmi dilin Arapça olacağı açıklanmıştır. İstisna edilmiş hususlar ise 1931 yılında yayınlanan 74 numaralı yerli diller yasası ile belirtilmiştir. Bu kanun gereğince, Kerkük ve Erbil başta olmak üzere, Türkler'in önemli yerleşme merkezlerinde ve Türkçe konuşulan bölgelerde, yargılamanın Türkçe olması karara bağlanarak, anayasal güvence altına alınmıştır. 1936 yılında Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın kardeşi Hikmet Süleyman'ın Irak'ta askeri bir darbe sonucu hükümet başkanlığına getirilmesinden iki yıl sonra istifa etmesi üzerine, verilmiş olan hakların kaldırılmasına başlanmıştır. Böylece Türkler anadilleri olan Türkçe eğitim ve öğretimden mahrum bırakılmışlardır.

Türkmenler, önce İngiliz işgali döneminde sonra da Irak Krallığı döneminde ikinci sınıf bir topluluk olarak hayatlarını sürdürmek zorunda kalmış, aradan geçen yaklaşık 85 yıllık

⁵⁴ Özfatura, a.g.k., s.96.

⁵⁵ Saatçi, a.g.k., s.35.

süreçte de, hiç bir zaman Irak Devleti'ne karşı Kürtlerin ya da Şiiilerin yaptıkları gibi isyan etmemişlerdir. Ancak Irak yönetimleri için, Türkiye ile geçmişten gelen bağlarından dolayı, ilk başı ezilecek ve asimile edilecek unsur olarak görülmekten kurtulamamışlardır.⁵⁶

Osmanlı idaresinden sonra da İngilizlerin yönetimi ve etkisinin yoğun görüldüğü bu yerlerde Türk varlığına dönük bir takım olumsuz faaliyetler zinciri başlamış, özellikle Türk varlığını azaltarak yok etme, Türkiye ile ilişkileri kesme, demografik yapının gelişen süreç içerisinde Türkler'in aleyhine değiştirilerek asimilasyona kadar varan faaliyetlere rastlanmıştır. Milletlerarası sözleşmelere rağmen Irak Hükümeti 1930-1931 ders yılında Kerkük şehir merkezi dışındaki ilkokullarda Türkçe öğretimini yasaklamış, Kerkük'te bulunan birkaç okulda ise Türkçe yabancı bir dil gibi haftada bir saate indirilmiştir.1937 yılında Bağdat yönetimi bunu da kaldırmıştır.⁵⁷ Irak'ta Türkler çoğunlukla Kerkük, Musul, Süleymaniye, Erbil, Telafer, Mendeli, Hanekin bölgelerinde yaşamakta olup bu bölgelere Türkmeneli denmektedir.⁵⁸ Irak'ın petrol yönünden zengin olan bölge ve şehirlerinde yaşayan Türkler Saddam tarafından nüfus yoğunluğunu azaltmak için iç kısımlara göçe zorlanmış, ellerindeki gayrimenkullere usulsüz olarak el konularak İran-Irak savaşında da askere gönderilmiştir.⁵⁹ Özellikle de Irak'ın işgali ve devamında bölgede oluşan idare boşluğundan kaynaklı Türklere yönelik gayri hukuki faaliyetler giderek hız kazanmıştır. General Kasımla başlayan ve toprak reformu olarak adlandırılan çalışmaya Mustafa Barzani ile devam edilmiş ve Baasçılarca da bölgede Türkler'in elinde bulunan topraklar Türklerden alınarak Kürtlere verilmiştir. Bunun yanında Saddam Hüseyin'in Irak Ordusu'nun Genelkurmay Başkanı, Deniz Kuvvetleri Komutanını Türkmenlerden ataması da manidardır.⁶⁰

Günümüz itibariyle Musul ve Kerkük'te giderek artan Peşmerge nüfusu ve azalan Türk nüfusu dikkat çekicidir ki şüphesiz bu alanda Irak topraklarındaki petrol varlığının yaklaşık olarak üçte birinin olması da bunu açıklamaktadır. Kerkük'teki Türk nüfus %60 lara kadar düşmüş, Erbil'de ise azınlık durumuna düşmüştür. Kısacası Türkiye'nin Irak'taki kırmızıçizgilerinden biri de denebilecek olan Musul ve Kerkük'te peşmergelerin yerleştirilerek Türkler'in azınlık durumuna düşürülmesi çalışması daha savaşın hemen ardından uygulamaya konulmuştur. Kerkük'te 30 milyar varillik petrol rezervi de çok iyi bir

⁵⁶ Silleli, a.g.k., s.84.

⁵⁷ Saatçi, a.g.k., s.205.

⁵⁸ Bayraktar, S.G., Irak-Türkiye Ekonomik İlişkileri, (Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)Eskişehir, 2004, s.12.

⁵⁹ Budak, a.g.k., s.302.

⁶⁰ Oral, a.g.k., s.219.

gerektirir. Bu bölgedeki petrol dünyanın en kaliteli ve verimli petrol yatağı olarak görülmektedir.⁶¹

1987 yılı rakamlarına göre 1,5 milyon olan Türk nüfusu, bugün itibariyle 2,5 milyon olarak yani %13 civarında tahmin edilmektedir. Buna rağmen Irak'taki bazı resmi kaynakların bu oranı %2 lerde göstermektedir. Dikkat çekici bir unsur da aslında Irak'ta Türk nüfusunun 1920 li yıllara dayanan İngiliz Manda Yönetimi ve devamında da modern Irak'ın kuruluşundan günümüze kadar ezildiği, asimile edilmeye çalışıldığıdır. Hatta Irak'ta bulunan okullarda Türkçe eğitim ve belli dönemlerde de Türkçe konuşmak yasaklanmıştır. Saddam döneminde de bu baskı ve asimilasyon çalışmalarına hız verilmiş, toprakları da ellerinden alınmıştır. Hâlihazırda Türkmenlerin Irak içinde ve dışında en büyük siyasi organizasyonu Irak Türkmen Cephesi (ITC) dir. Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmen Birlik Partisi ve Türkmen Bağımsızlar Hareketi'nin 1995 yılında bir araya gelerek kurdukları bu yapı Irak'ta yaşayan Türkmenlerin hak arama ve kendini ifade etme yolundaki en büyük organizasyonudur.⁶²

Irak'ta Türkmen nüfusu, bugüne kadar üzerinde en fazla spekülasyon yapılan bir konudur. Irak'ın İngilizler tarafından işgalinden bu yana, Irak'taki Türkmenler daima baskı altında tutulmuş ve Türkmen nüfusu, olduğundan az gösterilmeye çalışılmıştır. Irak'ta, özellikle Saddam Hüseyin dönemindeki insanlık dışı uygulamalar neticesinde bazı Türkmenler kimliklerini saklamak zorunda kalmışlar ve asimilasyona maruz bırakılmışlardır. Diğer taraftan, özellikle Irak Krizi'nin devam ettiği son yıllarda, Türkmenlerin nüfusunu az gösterme konusunda, Kuzey Irak'taki Peşmergeler, Amerikan işgal yönetimi ve Türkiye'deki bazı uzantıları, adeta birbirleriyle yarış içinde olmuşlardır. Yine de Irak'taki Türkmen/Türk nüfusu, en kötü niyetli tahminci tarafından dahi 1,5 milyonun altında telâffuz edilememiştir. Irak'taki Türkmen nüfusunun az gösterilmeye çalışılmasının sebebi; Türkleri, Irak'taki diğer küçük azınlık topluluklarından biri halinde göstererek Irak yönetiminde onları söz sahibi kılmamaktır. Nitekim Türkiye'nin çok da etkili olmayan itirazlarına rağmen Amerikan-Kürt-Şii İttifakı istediğini yapmış ve Irak'taki 4 milyonluk Türkmen varlığını siyasi bakımdan yok saymıştır.⁶³

Arap, Türkmen ve Kürtlerden başka Irak'ta Asuriler de bulunmaktadır. Asurîler, bölgede ilkçağda hüküm süren Asur ve Babil halklarının soyundan gelmektedirler. Iraklı Asurîlerin büyük bölümü Hristiyandır ve aralarında Ortodoks, Katolik ve Protestan

⁶¹ Bayraktar, a.g.k., s. 22.

⁶² Lundgren,A., The Unwelcome Neighbour: Turkey's Kurdish Policy,London, 2007, s. 92-93.

⁶³ Oral, a.g.k. , s.240.

cemaatlerine bölünmüşlerdir. Baas rejimince ülkenin petrol bölgelerinde nüfusun çoğunluğunun Arap ve Sünnilerden oluşmasına yönelik çabalar dolayısıyla göçe zorlanan kesimlerden olan Asurîler Irak Yönetim Konseyi'nde Asurî Demokrat Hareketi'nden Yunadem Kana tarafından temsil edilmektedirler.⁶⁴

Orta ve Kuzey Irak'ta yaşayan, Katolik, Ortadoks, Keldani ve Nasturi olmak üzere 4 farklı inanç grubuna mensup olan Asuriler'in dili Aramice'dir. Günümüzde 700.000 olarak tahmin edilen nüfusun savaştan hemen önce 1,5 milyona yakın olduğu tahmin edilmekle birlikte bu sayının gerilemesindeki en önemli sebep güvenlik kaygısıyla insanların göç etmek zorunda kalmasıdır. Asurîler bu dönemlerde özellikle ABD ve Avustralya'ya göç etmişlerdir. Son zamanlarda kimlikleri konusunda daha duyarlı davranan Asuriler'i tüm dünyada birleştirmeyi hedefleyen Asurî Ulusal Kongresi bir süredir ABD'de faaliyetine devam etmektedir. Asurî Ulusal Kongresi'nin irtibatlı olduğu 1976'da kurulan Bet-Nahrain Demokratik Partisi bağımsız ve otonom Asurî devleti kurma yolunda çaba sarf etmekte ve ağırlıklı olarak ABD'de bulunan ve Irak'tan göç eden Asurîler tarafından yönlendirilmektedirler. Irak'ta yönetime hemen hemen her dönemde muhalif olan Asurîler günümüz Irak'ında da Bet Nahrain, Asurî Yurtseverler Partisi ve Asurî Demokratik Hareketi olmak üzere üç ana etkin Asurî siyasi parti yapılanmalarıdır.⁶⁵

Iraklı Asurîlerce kurulan Asurî Genel Konferansı (AGC)⁶⁶ adlı oluşum daha sonraları İstanbul'da bir ofis açma talebinde bulunmuş ve bu, Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. AGC Kürt bölgesel yönetiminin kontrolünde bulunan Dicle Nehri ile Büyük Zap suyu arasındaki topraklarda federal bir Asurî yönetimi kurulmasını talep etmektedir. 2005 yılında Iraklı Asuriler'in haklarını savunmak için Bağdat'ta kurulan AGC 2007 yılı Mart ayında da İstanbul'da bir toplantı düzenlemiştir. Chicago, Bağdat ve Şam'da ofisleri bulunan örgüt, İngiltere'nin Londra ve Avustralya'nın Melbourne ve Sydney şehirlerinde de temsilciliklere sahiptir. Asıl isteklerinin birleşik bir Irak olduğu ve aslında federalizme de karşı olduklarını belirten AGC'nin yürütme komitesi üyesi Namrood Shiba, Irak Anayasası'nın federalizme izin verdiği ve bütün Irak partilerinin de buna karşı olmamaya devam etmeleri durumunda Irak'taki 600 ila 800 bin arasındaki Asurî ile Suriye ve Ürdün'deki 400 bine yakın Asurî mültecinin federal bir bölgeye hayır demeyeceklerini dile getirmektedir.⁶⁷

⁶⁴ http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040129_irak_etnik.shtml(22.09.2008).

⁶⁵ Thernstrom,S. Orlov,A.-Handlin,O., Harvard Encyclopedia of American ethnic groups, Cambridge,1980, s.162.

⁶⁶ Tripp,C., A History of Iraq, Cambridge, 2002, s.75.

⁶⁷ <http://www.kerkuk.net/haberler/haber.aspx?dil=1055&metin=2008012832>(20.10.2008).

1.4. Irak'ın Dini Etnik Yapısı

Irak'taki en büyük dini grubu Şiiler oluşturmaktadır. Dünya'daki Müslüman nüfusunun yaklaşık olarak % 10'unu teşkil eden Şiiler, Irak'ta da azınlık durumunda değildirler. Dünya'da Şiiler'in en fazla bulunduğu ülke olan İran'da nüfusun % 90'ı kadarını oluşturan Şiiler yönetimde yer almakta iken Irak'ta toplam nüfusun % 60'ını⁶⁸ oluşturmalarına rağmen tarih boyunca Irak yönetimlerinde fazla söz sahibi olamamışlardır. Ortadoğu'nun diğer ülkelerinde ise Şii nüfus azınlık durumundadır. İşte azınlık olmamasına rağmen yönetimde fazla söz sahibi olamamalarından ötürü Şiiler Irak'ta yönetimle sık sık problemler yaşamışlardır. Necef ve Kerbela şehirleri Şiiler'in dini merkezleri olup kutsal sayılmaktadır. Arap devletlerindeki Şii nüfus şöyledir: Bahreyn % 61,3, Suudi Arabistan % 10, Kuveyt % 30, Umman % 2, BAE % 16, Katar %5, Yemen % 46,9 ve Lübnan % 40. Ürdün, Mısır ve Filistin'de Şii nüfus yok denecek kadar az olmasına rağmen, bu ülkeler de, Irak'ın bölünmesinden veya Şiiler'in güçlenmesinden endişe duymaktadırlar. Bu devletlerin hepsinde Sünni hükümetler bulunmasına ve Şiiler'in bu ülkelerde güçlenmesi beklenmemesine rağmen bölgede Şiiler lehine bir güç kazanımının dengeleri değiştirmesinden endişe duyulmaktadır.⁶⁹

Irak'taki Şiiler özellikle 1. Körfez Savaşı sonrasında 2001 Mart'ında ayaklanmış, fakat ayaklanma neticesinde başarısız olmuşlardır. Bu ayaklanmada Şiiler'in başarılı olmaları halinde İran'a daha da yaklaşmaları, belki de İran'la bütünleşmeleri kaygısı yüzünden diğer ülkelerin Şiiler'e destek vermemesi açıkça görülmüştür. İran'ın Şiiler üzerinde emelleri ve çabaları da her geçen gün artarak sürmekte ve bunun meyveleri de yavaş yavaş alınmaktadır. Şii televizyon kanallarında genelde İran İslam Cumhuriyeti'nin kanallarını andıran dini programlar hâkimdir.⁷⁰

Amerikan işgalinden sonra Şiilerin ilk etapta işgale fazla tepki vermedikleri, hatta Sünnilere kıyasla çok daha ılımlı oldukları yönünde yapılan yorumlara bakıldığında Şiilerin 1920'li yıllarda İngilizler'e karşı çıkmaları sonucunda dengelerin Sünnilerin lehine değişmesinden ders çıkararak bu tarihi fırsattan yararlanma yoluna gittikleri düşünülse de daha sonra Sadr örneğinde olduğu gibi durumun değiştiğini gözlemlemek mümkündür ki bu

⁶⁸ Marshall Cavendish Corporation, a.g.k., s.221.

⁶⁹ Yaseen, a.g.k., s.16.

⁷⁰ [http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=983&kat1=30&kat2=\(24.11.2008\)](http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=983&kat1=30&kat2=(24.11.2008)).

hadise de bazı çevrelerce istisnai bir durum olarak yorumlanmaktadır. Halen Irak'taki hemen hemen tüm Şii grupların ABD'nin Irak'tan çekilmesini istemesi manidardır.⁷¹

Günümüzde Irak'taki Şiiler'in hepsine Şii denilmesine rağmen aslında karşımızda birleşik ve güçlü bir grup mevcut değildir. Laik Şiiler ile dindar Şiiler arasında bariz bir uçurum mevcut olmakla birlikte dinci kanatta yer alan Sadr ve Sistani gibi gruplar arasında da eylem ve ideoloji olarak önemli farklar bulunmaktadır. Şiiler Arap olmasına rağmen İran bağlantısı önemli başka bir sorun teşkil etmektedir. İran bağlantısı kadar ABD ve İngiltere bağlantıları da bölünmeyi teşvik etmektedir. Örneğin Irak'ın işgalinden sonra Sünniler'in hakim oldukları bölgelerde patlayan bombalar her ne kadar Sünni-Şii çelişkisi gibi gösterilmek istense de bunun mezhep temelli grupların, kendi aralarında iktidar mücadelesine başladığının bir göstergesi olmuştur. İşgalden sonra yıldızı parlayan Muktada El Sadr, Muhammed Sadık El Sadr'ın oğlu olup Necef merkezli İran yanlısı Şii dini önderlik düşüncesini savunan El Sadr ailesi, Irak'taki Şiiler'in dini ve siyasi iktidarını birbiri ardına devralan ailelerden biri olmuştur. Sadr, ABD'nin Irak'ı derhal terk etmesini savunmuş, bunun üzerine hızla etkisini artıran Mehdi Ordusu, El Sadr'ın Irak'taki güç kaynağı olmasına rağmen, önemli bir sorun meydana getirmiştir. El Sadr'ın söz konusu orduyu tamamen kontrol ettiğini söylemenin doğru olmadığı söylenmektedir.⁷²

Irak'ta yapılan seçimlerden sonra başbakan olan El Maliki yanlısı Irak Yüksek İslami Cephesi taraftarlarının oluşturduğu ve ABD'nin her bakımdan desteğini alan grup ise Irak Ordusu ve polis gücünü oluşturmaktadır. Sınırsız silah ve ekonomik destekle Mehdi ordusunun etki alanlarını ele geçiren El Maliki yanlısı İslami Cephe, bugün iktidarı elinde tutmanın avantajlarını yaşamaktadır. Şiiler arasında özellikle Necef bölgesinde Abdül Aziz El Hakim'in ismi daha sık duyulmaktadır. El Maliki yanlısı bir siyaset izleyen El Hakim, görüldüğü kadarıyla güney Irak bölgelerinde Mehdi Ordusu'nun etkisini kırmıştır. Batı karşıtlığını adeta genlerinde taşıyan Şii çoğunluk, Batı'da büyütülüp Irak siyasetine atılan kişilerle demokrasiye kolayca ulaşabilecek gibi durmamaktadır.⁷³

Bununla birlikte 1980'li yıllarda Şii ailelerinden El-Sadr ve El-Hakim ailelerinden yüzlerce insanın öldürüldüğü ve katledildiği Irak'ta çoğunluğu oluşturan Şiiler'e ilk kez iktidar yolu gözükmiştir.⁷⁴

Irak'ta yaşayan Sünnilere gelince ise; İslam dinindeki Şiilik ve Haricilik'ten sonraki diğer siyasi mezhep olan Sünnilik, (Ehl-i Sünnet) İslam mezhepleri arasında en geniş dini

⁷¹ Öztürk-Çakar, a.g.k., s.540.

⁷² Yaseen, a.g.k., s.44.

⁷³ <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?id=192&type=3>(12.11.2008).

⁷⁴ Bayraktar, a.g.k., s.15.

grubu oluşturan mezheptir. Kelime anlamı olarak geleneği takip edenler anlamına gelmektedir. Buradaki gelenekten kasıt Hz.Muhammed'in Sünnet denilen söz ve icraatlarıdır. Ancak Sünnilik içerisinde de farklı fıkhi ve itikadi mezhepler bulunmaktadır. Dünya Müslümanları'nın %90'ını Sünniler oluşturur. Irak nüfusunun yaklaşık olarak %30'unu oluşturan Sünniler, özellikle Irak bağımsızlığını ilan ettikten hemen sonra iktidara gelmiş ve günümüze kadar da yönetimde etkili olmuşlardır. Öyle ki 1921'den bu yana göreve gelen 58 başbakanın 5'i hariç hepsi Sünni Arap kökenli olmuştur. Devrim sonrası işbaşına gelen tüm liderler de (Abdül Kerim Hüseyin (1958-1963), Abdül Selam Arif (1963-1966), Abdül Rahman Arif (1966-1968), Hasan el-Bekr (1968-1979) ve Saddam Hüseyin (1979-2003) Sünni kökenlidirler. Liderlerden dolayı, Irak ordusu ve diğer güvenlik birimleri de kuruluşlarından bu yana hep Sünniler'in elinde olmuştur. Sünniler özellikle ülkedeki ABD işgaline ve geçici yönetime karşı yürüttükleri direniş hareketiyle dikkat çekmiş, başkent Bağdat'ın kuzey ve batısındaki Sünni üçgeni olarak adlandırılan bölge, direnişçilerin ana merkezi konumunda bulunmuştur. Irak'ta Saddam Hüseyin'in devrilmesinden önce de Sünni ve Şii gerginliği yaşanmıştır. Hatta bu gerginliğin bir iç savaşa dönüşeceği endişesi de ülkede kendini göstermiştir. Bu endişenin temelinde Saddam Hüseyin ve yandaşlarının Sünni olmaları ve Şiilere karşı işlenen sayısız suçtan sorumlu tutulmaları yatmıştır.⁷⁵

Bu açıdan bakıldığında Irak'ta çıkartılacak muhtemel bir kargaşa ya da iç savaşta bu iki grup üzerinden oynanacak muhtemel bir oyunun neticeye ulaşma oranının yüksekliği gerek ABD, gerekse de diğer ülkelerce kolayca fark edilmiştir. Günümüz itibarıyla bakıldığında ise her iki kesim açısından herhangi bir birlik ya da federasyon gözükmemekle birlikte belli kesimler açısından en büyük ihtilafın aslında ilerde petrol kaynaklarının paylaşımından çıkacağı düşünülmektedir. Şiiler'in özellikle son dönemlerde ısrarla üzerinde durdukları temsil oranlarının arttırılması taleplerinin gerçekleşmesinin Sünniler'in aleyhine olacağı ve bunun uygulanma alanı genişledikçe hâlihazırda Kürt ve Şii Araplar'ın ağırlıkta olduğu yönetimde Sünni Araplar'ın oranının giderek azalacağı görülmüştür. 2006 Ağustos ayında itibaren Şii yönetimi eleştirerek 6 ay yönetimden çekilen Sünni Blok Uyum Cephesi parlamentoya tekrar katılım olmakla birlikte Sünnilerin parlamentoda etkinliği oldukça azalmıştır.⁷⁶

Saddam Hüseyin döneminden hemen sonra hızlanan Sünni ve Şii grupların birbirlerinin kutsal saydıkları yerlere, cami ve türbelere saldırıda bulunmaları gerginliği tırmandırmakta muhtemel bir mezhep savaşına zemin hazırlamaktadır. Böylesine bir durumun

⁷⁵ http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=306 (10.09.2008).

⁷⁶ http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/07/080719_iraq_politics.shtml(10.09.2008).

da belli dönemlerde kontrolü kaybeden işgal güçlerinin lehine işlediği de yapılan yorumlardandır. Bununla birlikte her iki kesimin liderlerinden de aslında bu tarz saldırıların bir kısmının ardında işgal güçlerinin olduğu yönünde açıklamalar gelmiştir.

Nitekim Samarra'daki el Askeriye Türbesi'ne gerçekleştirilen bombalamanın arkasında ABD ve İsrail istihbaratının olduğu yönünde Şii lider Ayetullah Ali Hamaney'in açıklamaları olmuş, Mukteda es-Sadr da bu işin Sünniler'e yüklenmesinin yanlış olacağını belirtmiştir. Buna rağmen saldırının Sünni direnişçiler tarafından gerçekleştirildiği yayılmış ve Sünniler'e ait kutsal yerlere saldırılar gerçekleşmiştir. Devam eden süreçte de yeni saldırılar grupları etkilemeye ve misillemelere yol açmaya devam etmektedir.

Özet olarak Saddam Hüseyin döneminde ağırlıkta olan ve kısmen Hristiyan bakanların da yer aldığı Sünni yönetimler oluşturulmuşsa da işgalden sonra Sünniler'in yönetim kadrolarından uzaklaştırılması ve mezhep ve etnik farklılıkların daha da ön plana çıkması gözle görünür şekilde ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak belki ifade edilmesi gereken en önemli konu Irak'ta Kürt, Türkmen, Arap ve Şiiler ile diğer azınlıklar arasında bir dengenin ve uyumun kurulmaması halinde çatışma ve gerginliklerin bitmeyeceğidir ki bunun da gerçekleşmesi şu an itibariyle çok ama çok zor gözükmemektedir.

Irak nüfusunun %3 ü kadarını da Hristiyanlar oluşturmaktadır ki büyük çoğunluğu Asurî-Keldani Kilisesi'ne bağlı olarak faaliyet sürdürmekte oldukları bilinmektedir. Özellikle savaş döneminde Irak'ta yaşayan Hristiyanlar'ın büyük çoğunluğu Irak'ı terk etmişlerdir. Irak Hristiyanları; Protestan, Katolik, Yakubi ve Nasturi olmak üzere dört ayrı mezhepte bulunmaktadır. Öte yandan Irak'taki diğer dini azınlıklardan bahsederken Farslar ve Lurlar'ı görmekteyiz. Irak topraklarındaki Fars ve Lur nüfusu da yaklaşık olarak %3'lerdedir.

Savaş dönemi ve sonrasında Irak'ta Hristiyan azınlığa karşı baskı uygulandığı ve bu insanlara yardım eli uzatılması gerektiğini Almanya İçişleri Bakanı ve aynı zamanda Alman Hristiyan Demokrat Parti üyesi Wolfgang Shaeuble belirtmiş ve Almanya tarafından hazırlanan Iraklı Hristiyanlar'a Avrupa'ya mülteci olarak başvurmaları konusunda öncelik verilmesini isteyen öneri AB tarafından reddedilmiş, dönemin AB başkanı Slovenya, mülteci statüsünün din ve ırk ayrımı gözetmeksizin verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Diğer yandan Amerikan kuvvetlerine destek olmakla suçlanan Iraklı Hristiyanlar'a karşı adam kaçırma ve cinayet gibi birçok eylem gerçekleştirilmiştir. Bunlardan Musul'un Keldani Başpiskoposu Pavlos Farac Rahho 2007 Şubat ayında kaçırılarak öldürülmüş ve cesedi kent dışında bir mezarlıkta bulunmuştur. Hristiyan dünyasının bir kısmı da işgal güçlerini Hristiyanlara yeterince sahip çıkmamakla eleştirmiş hatta İngiliz Anglikan

Kilisesinin lideri Canterbury Başpiskoposu Dr. Rowan Williams, İngiliz Hükümetinin yanlış politikalar uygulaması sonucu Orta Doğu bölgesinde yaşayan Hristiyanları tehlikeye attıkları ve bölgede bulunan Hristiyanların haçlıların saldırısına destek veren bir grup olarak görülecekleri endişesini dile getirmiştir. Yine Times'ın internet sitesinde yer alan haberlerle Iraklı Hristiyanlar'ın Bağdat'taki yeni yıl kutlamalarının kaleşnikofların gölgesinde yapıldığı bildirilmiştir.⁷⁷

Federal K. Irak Bölgesi Turizm Bakanı Nemrud Baytu Yuhanna, Lübnan ziyareti sırasında yaptığı açıklamada Ninova ovasında Hristiyan azınlıklar Keldaniler, Asurî ve Süryaniler için otonomi projesinin savunup böyle bir bölgenin sözde K. Irak Bölgesi'nde de olması gerektiğini savunmuştur.

Irak'ta Yahudi varlığı ise özellikle 1930'lu yıllara dayanmaktadır. Bu dönemde Yahudiler çoğunlukla Bağdat bölgesine yerleşmişlerdir. Nüfusun %2'lik kısmını oluşturan Yahudiler Irak'ın batılılaştırılması sürecinde önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Bölgede bir Yahudi Okulu da olmasına rağmen Yahudiler daha çok çocuklarını devlet okullarına göndermişlerdir. Polis teşkilatında ve orduda görev alanları da olmuştur. Zamanla Irak'ta da etkili olan Arap milliyetçiliği ile Irak'ta bulunan Yahudiler her ne kadar Siyonizm'e destek vermemek ve Yahudi olmadan önce "Arap"ız gibi söylemeleri dile getirseler de Siyonizm'e karşı yeterli tepkiyi vermemek gibi sebeplerden dolayı Irak genelinde Yahudi kitaplarının okunması ve İbranice konuşmak yasaklanmıştır. Filistin sorunu da Arap davası haline gelince Yahudiler için ortam eskisi kadar rahat olmamıştır. Bu süreçte Yahudiler özel sektöre yönelmek zorunda kalmışlardır. 1941 yılında 150 kadar Yahudi'nin öldürülmesiyle de Irak'tan bazı Yahudilerin ayrıldığı görülmüştür.⁷⁸

2. IRAK'IN STRATEJİK KONUMU

2.1. Ortadoğu ve Bölgesi

Ortadoğu denince akla hiç kuşkusuz ilk önce Araplar, İslam Dünyası, Filistin ve İsrail gelmektedir. Tarih boyunca Ortadoğu denen bölgede krizler, savaşlar eksik olmamıştır. Bir yanda devlet olma yolunda çaba sarf ederken İsrail ile mücadele etmeye kararlı tutumunu sürdüren, iç karışıklıklarla, açlık ve sefaletle boğuşan ve de tarihi kaos ve acılarla dolu Filistin, diğer yandan Arap dünyasıyla arasını bir türlü düzeltememiş ve ABD'nin desteği ile

⁷⁷ Honderich, T., Right and Wrong , 2006, USA-MN, s.14.

⁷⁸ Kurşun, a.g.k., s. 47.

güçlenen İsrail ve monarşiden kurtulamayan, petrol yataklarına sahip olmak haricinde gözle görülür bir ilerleme sağlayamayan Arap ülkeleri, Ortadoğu'nun olağan görünümünün vazgeçilmez aktörleri olarak öne çıkmaya devam etmektedirler.

Ortadoğu'nun stratejik önemine, başka bir deyişle başının dertlerden kurtulmamasının sebeplerine bakıldığında coğrafi konumu yani üç kıtanın merkezinde olması, günümüzün en önemli enerji kaynaklarından biri olan dünyadaki petrolün yaklaşık olarak % 60 kadarını topraklarında barındırması gibi unsurlar gelir ki bölgeyi denetimi altında tutan ülke ya da ülkeler, hiç kuşkusuz güçlerine güç katacaklar ve diğer yandan da diğer ülkelerin dikkatleri ve ilgileri hep bu bölgede olacaktır. Bu açıdan bakıldığında özellikle petrolün dünyada değerinin farkına varılarak bölgede oluşturulan suni devlet ya da devletçikler, mezhep ve ırka dayalı savaşlar, taht kavgaları, yaşanan darbeler, Arap Devletleri'nin kendi aralarında birlik sağlayamamaları daha iyi anlaşılacaktır. Bir de buna bir dönemin iki süper gücünden biri olan SSCB'nin bölgenin hemen yanı başında olması, bölge üzerindeki etkisini sürekli artırma yolunda çaba sarf etmesini ve bunun diğer süper güç ABD'nin üzerindeki olumsuz etkisini de eklersek aslında bölgedeki çatışma ve kaos ortamının aslında ne kadar doğal olduğunu anlayabiliriz. Burada şunu tekrar ifade etmek gerekir ki SSCB eğer yakın zaman önce yaşadığı dağılma sürecini yaşamamış olsa ya da bunu daha fazla geciktirebilseydi bugünkü Ortadoğu büyük ihtimalle daha farklı şekillenecekti. Fakat süreç aksine ABD lehine gelişmiş ve ABD'nin bölgede etki ve gücü her geçen gün daha da ilerlemiştir. Irak'ta bulunan yaklaşık %65'lik Şii nüfus, İran'ın her zaman ilgisini çekmiş, sık sık isyanları teşvik etmiştir. 1980-1988 İran-İrak Savaşı'nın izleri tam olarak silinmeden 1991 yılındaki I. Körfez Savaşı ve ardından da 2003 işgali neticesinde kendisini potansiyel uluslararası tehlike gören ABD, İran'a bir yönüyle komşu olmuştur ki bundan İran'ın ne derece rahatsız olduğu çok aşikardır. Ortadoğu ülkelerinden Ürdün, İran-İrak Savaşı ve Körfez Krizi dönemlerinde Irak'ı destekleyerek bu dönemde Irak'ın yanında yer alan nadir ülkeler arasında yerini almış fakat zamanla bu tutumunu Irak'ın aleyhine değiştirmiştir ki bunun sebebi iki ülke arasında meydana gelen herhangi bir olumsuz gelişme değil, sadece ve sadece Ürdün'ün de Irak gibi dışlanma korkusu olmuştur.⁷⁹

Aynı politikayı bir başka bölge ülkesi Suriye de izlemiştir. Suriye İran-İrak Savaşı'nda da açıkça İran'ı desteklemiştir. Bölgede güçlü bir Irak istemeyen Suudi Arabistan ve Mısır, Irak'tan sürekli çekinen ve Irak'ın sık sık kendisine ait bir şehir olduğunu vurguladığı Kuveyt, Irak'ın bölgede ne kadar yalnız kaldığını gözler önüne sermektedir.

⁷⁹ Budak, a.g.k., s. 307.

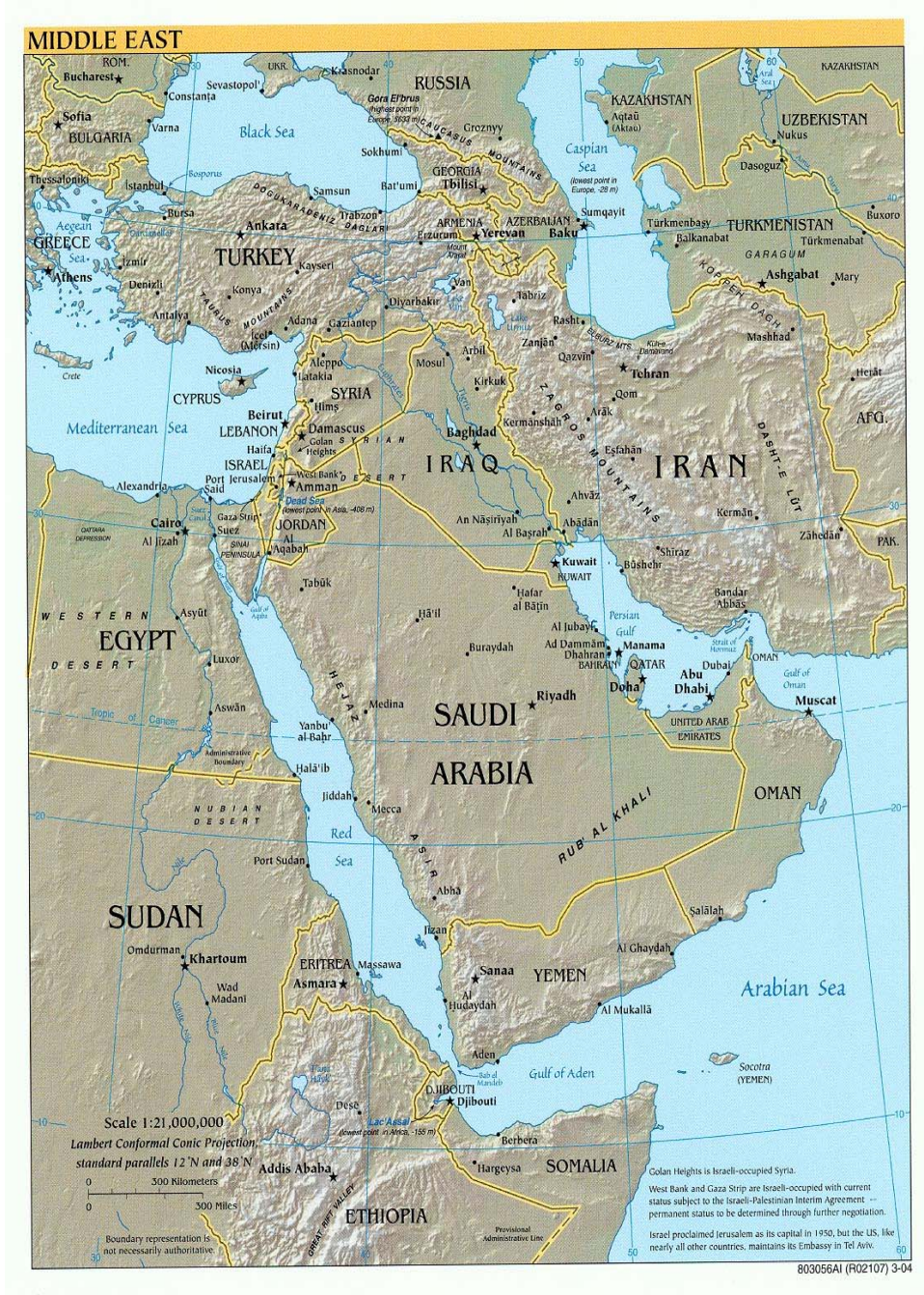
Kuruluşu 1948 olan İsrail Devleti, Arap ülkeleri ile çevrili olmakla birlikte hep güvensizlik ya da başka bir deyimle tehlike çemberi içerisinde yer aldığını düşünmüş ve buna karşı da teyakkuzda olmuştur. Irak, İsrail Devleti'nin tarih sahnesine çıkması ile birlikte İsrail için hep bir endişe kaynağı olmuş, özellikle de Saddam Hüseyin ile birlikte en büyük tehditlerden biri haline gelmiştir. İsrail, ABD ve güçlü diğer Avrupa ülkelerini de yanına alarak ya da en azından sessiz kalarak destek olmalarını sağlamış ve askeri yönünü sürekli geliştirmiştir. Yakın geçmişte Ortadoğu'da gerçekleşen Arap-İsrail Savaşları da göz önünde bulundurulduğunda hemen fark edilecektir ki Ortadoğu Bölgesi sakinlerinden Arap Devletleri ve İsrail bütçelerinin büyük bir bölümünü silahlanmaya harcayarak hem silah üreticilerinin iştahını kabartmış, hem de birbirlerinin gerisinde kalmamak için diğer ihtiyaçlarını bir kenara bırakıp daha modern ve daha iyi silah alımının peşinden koşarak diğer birçok alanda geri kalmışlardır. Silahlanma yarışında İsrail nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlarıyla bölgede oldukça etkin ve çekinilmesi gereken bir güç konumuna gelmiştir. Bunun yanında Irak'ın nükleer silah üretimi yolundaki çabaları sonuçsuz kalmakla birlikte İran günümüzde hala bu yönde çaba sarf ederek etkinliğini artırma yoluna gitmekte ve bunun sonucunda da tepkileri üzerine çekmektedir. Diğer yandan ise Arap ülkelerinden bir kısmı, tehlikeli düşman olan İsrail'in karşıtlarını destekleyerek İsrail'i hiç olmazsa kısmen yıpratma yolunda gayret sarf etmektedirler.⁸⁰

İsrail için çevresindeki herhangi bir güçlü devlet hep potansiyel bir tehlike olmuştur. Bu doğrultuda da İsrail sürekli olarak çevresinde bulunan Arap ülkelerinde çalışmalar yapıp kendisini güvene alma yoluna gitmiştir ki halen Irak'ın tarihinde sık sık isyanlar çıkaran Kürtler'e destek vermek ve yönlendirerek para yardımı yanında askeri eğitim vermek gibi faaliyetlerine devam ettiği yolunda iddialar vardır. Bölünmüş ve parçalanmış, aralarında birlik olamayan Arap ülkeleri ve yine Sünni, Şii, Kürt bölgeleri gibi parçalanmış bir Irak, İsrail'in işine gelecektir. Bu açıdan bakıldığında İsrail belki de özellikle 2003 yılında gerçekleştirilen Irak işgaline en çok sevinen ülke olmuştur denebilir.

Dolayısıyla Ortadoğu Bölgesi'nde adil ve kalıcı bir barışın tesisi ve bunun devamının sağlanması kuşkusuz çok kolay değildir. Bununla birlikte aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ABD, İngiltere gibi ülkeler kalıcı barış için zaman zaman çaba göstermektedirler.

⁸⁰ Drysdale, A., Hiinebusch, R.A., Syria and the Middle East Peace Process, New York, 1991, s.90.

Harita 1: Ortadoğu Haritası

Kaynak: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east.html(28.10.2008).

2.2. Coğrafi Stratejisi

Arap Yarımadası'nın kuzeydoğusunda yer alan Irak'ın güneydoğusunda Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyinde Suudi Arabistan, batısında Suriye, doğusunda İran ve kuzeyinde de Türkiye yer almaktadır. Basra Körfezi'ndeki toprakların uzunluğu 45 km olan Irak'ın Türkiye sınırı 331 km, İran sınırı 1458 km, Suudi Arabistan sınırı 814 km, Suriye sınırı 606 km, Kuveyt sınırı 242 km, Ürdün sınırı 181 km ile toplam 3631 km'dir. Yüzölçümü 438.317 kilometre karedir. Stratejik ve jeopolitik yönden kuzeyden ve kuzeybatıdan gelerek Basra Körfezi'nden açık denizlere ulaşan ve aynı yönlerden gelerek İran ve Afganistan üzerinden Hindistan'a kavuşan yolların baştanbaşa Irak'ı geçmek zorunda olmaları bölgenin diğer bir önemini ortaya koymaktadır.⁸¹

Fırat ve Dicle nehirleri, Türkiye'den Irak topraklarına geçer ve Basra Körfezi'nde de denize dökülür. Bunun yanında Irak'a tarım alanları ve özellikle son dönemlerde iyice değerlenen su da zenginlik katmaktadır. Bunun yanında sahip olduğu petrolü satmak için yeterli limanı olmayan Irak çevre ülkelerin topraklarını kullanmak zorundadır. Zengin ve bol petrol yatakları yüzünden özellikle 20. yüzyılın başlarından itibaren çevresinde bulunan ülkeler haricinde İngiltere, Almanya, ABD gibi büyük ülkelerin de ilgi odağı olan Irak'ta petrol bir yönüyle zenginlik bir yönüyle de kaos kaynağı olmuştur. Zenginliklerine rağmen Irak, uluslararası sulara çıkışı olmayan tek Arap Ülkesi'dir ve petrolünü satabilmek için sahip olduğu sahillerini sığılığı yüzünden kullanamamakta, komşularına ihtiyaç duymaktadır. İran'la savaşında da, Kuveyt'i işgalinde de Körfez'e çıkış sorunu yatmaktadır. Irak coğrafyası ve petrolü yüzünden her fırsatta hedef olması yanında dünya güçleri tarafından sürekli olarak şekillendirilmeye çalışılmıştır. Nitekim Eski Yugoslavya'da ABD eski başkanı Bill Clinton'ın özel temsilcisi olan ve bir dönem ABD'nin BM'deki daimi temsilciliğini yürüten Richard Holbrooke, 1922'de Churchill'in çizdiği Irak sınırlarının yanlış olduğunu savunmuş ve bu yanlışın 1991 yılında eski başkan George Bush tarafından Türkiye ile çalışılarak düzeltilebileceğini, ancak bunun da gerçekleşmediğini ileri sürmüştür.⁸²

⁸¹ Öztürk- Çakar, a.g.k. , s.21.

⁸² Silleli, a.g.k., s.14.

2.3. Askeri Durumu

Irak ordusu, Osmanlı'dan hemen sonra İngiliz mandası olduğu dönemlerde İngiliz askerlerince eğitilip modernize edilmiş, 1958 yılından itibaren de SSCB'den silah ve teknoloji alınmıştır. Bu süreçte Arap Birliği ve Batı karşıtlığı da rol oynamıştır. 1958 ve 1974 yılları arasında Irak ordusuna SSCB tarafından 1,6 milyon dolarlık ve 1975 yılında da 1 milyon dolarlık askeri yardım yapılmış, sonrasında da bu yardımlar devam etmiş ve bunun yanında Irak ordusuna SSCB ve Küba askeri danışmanlarınca da eğitim verilmiştir. 1958 ve 1980 yılları arasında yaklaşık 5000 Irak askeri SSCB tarafından eğitime tabi tutulmuştur. 1980'li yıllarda Irak ordusunda bulunan 1,7 milyondan fazla asker sayısının fazlalığı ve askeri harcamaların çokluğunda, hiç kuşkusuz Irak-İran Savaşı'nın etkisi ile çevre ülkeler ve Irak'ın gelişme istek ve arzusu da vardır. Özellikle bu yıllarda SSCB teknolojisi silahlar göze batmaktadır. Dönemin meşhur Sovyet savaş uçakları Mig 29'larla ve Fransız Mirage 2000'lerle, Fransız helikopterleriyle, kısa ve uzun menzilli füzelerle Irak ordusu güçlendirilmiştir. Daha sonraki süreçte de yine Fransa ve Brezilya Irak'a silah satmışlardır. Bunun yanı sıra ABD, 1982-1989 döneminde Irak ile olan ticaretini sıfırdan 3.6 milyar dolara çıkarıp 750 milyon dolarlık da nükleer, kimyasal ve uzun menzilli füze programlarının geliştirilmesi için imkan sağlamıştır. Aynı şekilde Almanya, Irak'a kimyasal ve biyolojik silah yapımında kullanılan malzeme, Fransa ise nükleer teknoloji desteğinde bulunmuştur.⁸³

1990'lı yıllarda hızla silahlanarak uzun menzilli balistik füzeler, kimyasal silahlar ki bunu kendi halkına karşı bile kullanmıştır ve konvansiyonel silahlar ile Irak, bölgesinde olduğu kadar dünyada da en güçlü ordulardan birine sahip olmuştur. Bütün bu insan, para ve teknolojik yatırımlara rağmen Irak ordusu, özellikle askeri yönetim açısından eleştirilmiştir ki bunun en güzel delili de ABD karşısında Irak ordusunun ne kadar çabuk ve kolay pes ettiğiidir. Irak ordusunun yeniden inşası projesi kapsamında ABD, sadece 30 Eylül 2003 tarihinde Irak askerinin ve polisinin eğitim, haberleşme, sağlık, teknoloji vb. alanlarda toplam 2 milyar 183 milyon dolarlık katkı anlaşması yapmıştır ve yeni yardımlar halen devam etmektedir.⁸⁴

Hâlihazırda Irak ordusunda 566 bin civarında asker bulunmakta ve bu sayının daha da artırılması hedeflenmektedir ki bu, bir önceki yıla göre % 27'lik bir artış demektir. Bu askerlerin de çoğu ABD tarafından eğitilmektedir. Halen ABD ordusuyla beraber hareket

⁸³ Kurşun, a.g.k., s.25.

⁸⁴ United States Genarel Accounting Office, Rebuilding Iraq:Report to Congressional Commitities, Washington 2004, s 37.

eden Irak ordusunun hedefi kendi başına hareket edebilmek olarak açıklanmıştır. Amerikan güçleriyle Irak'ta oluşturulan yeni ordu, 2006 yılından itibaren zaman zaman gerek Bağdat gerekse de diğer yerleşim yerlerinde ortak operasyonlar düzenleyerek şiddeti azaltmak amaçlı çalışmalar yapmakta, dolayısıyla Bağdat'ın düzene girmesini sağlayarak bunu tüm Irak'a yaymayı amaçlamaktadırlar.⁸⁵

Fakat son yıllarda Irak güvenlik güçlerinin ve Amerikan kuvvetlerinin isyancılar ve diğer grupları kontrol konusunda yetersiz kaldıkları ve bu grupların merkezi yerlerde küçük gruplar halinde, dış kesimlere doğru gittikçe ise sayıları 20.000–50.000'i bulan kalabalık gruplar halinde bulunabildikleri ve yeni teknoloji ve taktiklerle büyük kayıplara sebep oldukları görülmektedir. Irak ordusu için ABD'nin kara kuvvetlerine 2009 yılında gerek kalmayacağı, buna rağmen hava kuvvetlerinin daha zamana ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte ABD yönetimi, Irak'tan Amerikan kuvvetlerinin çekilme konusunda herhangi bir takvime karşı olduklarını belirtmiştir. Bu konuda ülkedeki duruma bakarak karar verilmesi gerektiği sık sık vurgulanmaktadır. Irak Devlet Başkanı Celal Talabani de yaptığı açıklamada Irak ordusunun 2008 yılı sonunda hazır hale geleceğini fakat Amerikan güçlerinin geri çekilmesine ABD Başkanı'nın karar vereceğini belirtmiş ve bu çekilmenin kısa zamanda olmaması gerektiği, hatta çekilmeden sonra bile bazı bölgelerde birkaç ABD üssünün kalması gerektiğini söylemiştir.⁸⁶

Yeni Irak ordusunun eğitim ve yapılanması konusunda ise ABD ve diğer ülkelerin Irak'a verdiği destek devam etmekte, bu doğrultuda Türkiye ile Irak arasında özellikle eğitim alanında 2008 yılı başlarından itibaren görüşmeler devam etmektedir. Irak'ta ordunun güçlenip ülkedeki istikrar ve düzenin sağlanması yolundaki rolü mutlaka çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Zira kalkınma ve demokratik dönüşüm yolunda atılacak adımlardan ilki olarak ordu görülmekte ve ulusal güvenlik sistemi içindeki doğal yerini almasıyla da bu adımların atılacağı düşünülmektedir.

⁸⁵ Baker, J.A.-Hamilton, L.H., The Iraq Study Group Report, Darby. PA, 2006, s.6.

⁸⁶ Simon, S.N., After the Surge: The Case for U.S. Military Disengagement from Iraq, New York, 2007,s.16.

3. IRAK'IN GENEL EKONOMİK YAPISI VE TÜRKİYE-IRAK EKONOMİK İLİŞKİLERİ

2.1 Irak'ın Ekonomisinin Genel Görünümü

Tarım

Irak topraklarının sulanması Türkiye'den doğan Fırat ve Dicle sularıyla sağlanmaktadır. Irak'ın bir önemi de Güney Batı Asya'nın tek su kaynağı olan bu iki nehrin sulaması sonucu tarih boyunca önemli bir tarım potansiyeli oluşturmasıdır.⁸⁷ Zaten iklim şartlarına bağlı olarak nüfusa bakıldığı zaman yoğunluğun ülkenin akarsularına yakın yerlerinde Dicle ve Fırat Havzası'nda Bağdat, Basra, Musul, Kerkük, Necef, Kerbela ve Erbil bölgelerinde olduğu görülmektedir.⁸⁸

Irak'ta tarım konusuna bakıldığı zaman özellikle 1. Körfez Savaşı öncesi döneme kadar kurak iklim ve bununla birleşen eski ve yetersiz teknoloji ile yapılan tarımdan kaynaklı dışa bağımlılık göze çarpar. Bu dönemlerde de Irak'ın tarım konusunda ABD'ye bağımlılığı söz konusu olmuştur. Köylü nüfusun giderek şehirlere göç ederek azalması, ülke nüfusunun artması, geri kalmış teknoloji ve iklim şartlarının olumsuzluğunun birleşmesi ile dışa bağımlılığı zorunlu hale gelmiş bir Irak'ta hiç kuşkusuz tarım ekonomisinden olumlu bir şekilde bahsetmek çok ama çok zordur. Buna rağmen 1980'lerde Irak'ta Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'nın %14'ü kadarı tarımdan kaynaklanmaktadır. Irak Devleti'nin tarımda fiyatları kontrol altına alma çabalarına rağmen hem sekiz yıl kadar süren Irak-İran Savaşı hem de hemen ardından gelen 1. Körfez Savaşı, tarımda daha da gerilemeye sebep olmuştur. Ardından BM tarafından konan ambargo da işin tuzu biberi olmuş, 1996'lara gelindiğinde petrol karşılığı gıda programı adı altında temel besin maddeleri ve ilaç ithalatına izin verilmişse de Irak'ta çöken ekonomi; yıllardır savaşın içinde olan, yoksullaşan ve yaptırımlara maruz kalan halk üzerinde pek etkili olamamış ve ciddi problemlerini çözememiştir. Burada şunu da belirtmekte fayda vardır ki; özellikle 1. Körfez Savaşı sonrası uygulanan ambargodan Irak'ın yönetimi ya da zenginleri hemen hemen hiç etkilenmemiş, olan yine Irak'ın sıradan halkına olmuştur.⁸⁹

⁸⁷ Budak, a.g.k., s. 297.

⁸⁸ Saatçi, a.g.k., s. 30.

⁸⁹ Bayraktar, a.g.k., s.19.

2.1.2. Sanayi ve Hizmetler

Irak'ta yakın tarih sanayi hareketliliğine bakıldığında özellikle Doğu Bloku ülkeleri ve başını çeken Sovyetler Birliğinin soğuk savaş sonlarına kadar Irak'ta yatırım yaptığı göze çarpar. 80'li yıllar denebilecek bu dönemde ilaç, çimento ve elektrik fabrikaları kurulmuştur. Bu dönemde yaşanan Irak-İran Savaşı ise doğal olarak alt yapının, kara ve deniz ulaşımının, limanların büyük ölçüde zarar görmesine ve neticesinde de sanayinin büyük oranda hasarına sebep olmuştur. Bütçe gelirlerinin % 88'ini petrol, madencilik ve kamu hizmetlerinden sağlayan Irak, az miktarda hurma, yün, deri, gübre ve çimento da ihraç eder konumdadır. Dışarıdan daha çok mekanik ve elektrikli makineler, uçak ve ilaç ithal eden Irak'ta sanayi kuruluşlarının yarısı Bağdat'ta bulunmaktadır. Diğer önemli sanayi merkezleri arasında Musul, Süleymaniye ve Basra gösterilebilir. Bölgede civa ve maden kömürü olduğuna dair bilgiler mevcuttur.⁹⁰

İran-İrak Savaşı sonrası dönemde ise 1991 yılına kadar olan üç yıllık bir sürede çok küçük bir ölçekte sanayi alanında kıpırdanmalar olmuşsa da 1991 Birinci Körfez Savaşı ile de geri kalan diğer sanayi yapıları altüst olmuştur. Devlet ekonomiyi kontrol edemez hale gelmiş ve halk istikrarın giderek bozulması neticesinde sefaletle sürüklenmiştir. Kuzey Irak'ta yeniden yapılanma kapsamında aralarında karayolu, altyapı, bakanlık, üniversite, köprü, tıbbi laboratuvar, sağlık merkezi ve havaalanı inşaatlarının da olduğu çalışmalar halen devam etmekte ve bu alanda diğer ülkelerin yanında irili ufaklı 1100 Türk şirketinde 14 bin kadar Türk de çalışmaktadır.⁹¹

Baas rejiminin etkin olduğu dönemlerde özde Arap Birliği'ni savunan Baasçılar, Irak'ta da ağır sanayi ve milli kaynakların devlet kontrolünde olması ve diğer alanlarda da devletin kontrolüyle gelişme hedeflemiş ve yer yer sıkı kontroller getirmiştir. Bununla birlikte ağırlıkta olan devletçi zihniyet zamanla gevşemiş ve özel sektör de giderek desteklenmeye başlanmıştır. Partideki bu zihniyet değişimi de özelleştirme çalışmalarını beraberinde getirmiştir. 1988'den sonra özel sektörün de yer aldığı bankacılık alanı, Irak'ta Arap dünyasına örnek teşkil edebilecek duruma erişebilmiştir. 1991-1993 yılları arasında da devlet yardımı bankacılık sektöründe arttırılmıştır. Devlet hazinesinden direk olarak yapılan katkıyla Irak bankaları, özellikle Irak Devlet Bankası Rafidain Bank etkin olmuştur. Devlet kontrolü altında olan bu sektördeki mevcut olumlu altyapı da savaşla birlikte iflas etmiştir. Irak'ın Kuveyt'i

⁹⁰ Öztürk, M-Çakar, E., İkinci Ortadoğu Semineri Düünden Bugüne Irak, Cilt 1, Elazığ, 2006, s. 23.

⁹¹ Oral, a.g.k., s.269.

işgali de ambargo ile birlikte daha da yalnızlaşmasına ve gerilemesine sebep olmuş ve kuşkusuz bu süreç de Irak'ta işsizliğin çok ileri boyutlara ulaşmasına sebep olmuştur.⁹²

Petrol ve Doğalgaz

Irak'ta ilk olarak petrolün varlığı 1902 yılında Kerkük yakınlarında keşfedilen Baba Gurgur kuyusu ile fark edilmiştir. İngiltere adına çalışan William Knox isimli maden mühendisi tarafından tespit edilen bu kuyuda petrol üretimi hemen başlamamış ancak 1927 yılında bu kuyuda üretime geçilmiştir. Bunun sebebi de buradaki petrolü Lübnan'daki Trablus ve İsrail'deki Hayfa limanlarına ulaştıracak olan boru hattının ancak bu tarihte bitirilmesidir. Daha sonraki süreçte de Irak'ta petrol araştırmaları ve kuyuları birbirini takip etmiştir.⁹³

Bunun yanında Osmanlı Devleti tarafından 1899'da Musul ve Bağdat bölgesinde Dicle-Fırat Nehirleri havzasında 65 noktada petrol araştırması yapıldığı, 22 Ekim 1901 yılında da padişaha sunulan raporun sonuç bölümünde bölgedeki petrol kaynaklarının önemine dikkat çekilerek, "Fırat ve Dicle sevahilinde bulunan petrol madenleri dünyada en ziyade petrol hâsıl eden menabiden biri olacaktır" şeklinde bir açıklamanın yapıldığı bilinmektedir.⁹⁴ 31 Ocak 1911'de Türk Petrol Şirketi kurularak 1914'te Musul'da petrol aramaya başlamış ancak Birinci Dünya Savaşı sebebiyle Osmanlı Devleti, Musul petrolünü işleyememiştir.⁹⁵ Söz konusu şirket 1925 yılında adını Irak Petrol Şirketi olarak değiştirerek Irak hükümeti bünyesine girmiştir.⁹⁶

10-14 Eylül 1960 yılında Bağdat'ta bir araya gelen İran, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela ile birlikte OPEC'in kurucuları arasında yer alan Irak, Suudi Arabistan'dan sonra Ortadoğu bölgesinde en geniş petrol rezervlerine ve üretimine sahip olma özelliği taşımakta ve Dünya petrol rezervlerinin de yaklaşık olarak %11'ini barındırmaktadır.⁹⁷

Tahmini olarak da Irak'ta günlük 112 milyon varillik petrol üretimi bulunmakla birlikte yeni bulunacak petrol alanlarının üretimine geçilmesiyle buna yaklaşık 100 milyonluk bir artışın da ekleneceği beklenmektedir.⁹⁸ Yaklaşık 75 milyar varil işlenmemiş, 112,5 milyar rezervi ile toplam dünya petrolünün onda birine sahip olan Irak'ın 215 milyar varillik potansiyel rezerv miktarı ise bu oranı daha da yukarı çıkarmaktadır. Dünyada petrole duyulan

⁹² Lauterpacht, E. -Greenwood, C.J.- Oppenheimer, A.G., International Law Reports, London, 2001, s.213.

⁹³ Öztürk-Çakar, a.g.k., s.237.

⁹⁴ Oral, a.g.k., s.54.

⁹⁵ Özfatura , a.g.k., s. 83.

⁹⁶ Tertzakian, P., A Thousand Barrels a Second: The Coming Oil Break Point and the Challenges Facing an Energy Dependent World, New York, 2006, s.48.

⁹⁷ [http://www.opec.org/library/what%20is%20OPEC/whatisOPEC.pdf\(12.09.2008\)](http://www.opec.org/library/what%20is%20OPEC/whatisOPEC.pdf(12.09.2008)).

⁹⁸ [http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aaiaqioil.htm\(12.09.2008\)](http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aaiaqioil.htm(12.09.2008)).

ihtiyaç arttıkça Irak'ın önemi de kendiliğinden artmaktadır. Musul, Kerkük, Hanekin özellikle petrol yönünden hem çok zengin, hem de yüksek kalitede petrolün bulunduğu bölgelerdir. Sadece bu üç bölgede Irak topraklarındaki petrolün % 20'si bulunmaktadır. Bu topraklarda dünyanın dördüncü büyük petrol yatakları vardır. Irak'ta 2006 rakamlarına göre 2 milyon varil petrol üretimi yapılmaktadır ki bu rakam 2003 yılında 2,6 milyon varil civarındadır ve bu da Irak'ta herhangi bir yeni petrol yatağı bulunmasa bile 158 yıllık bir rezerv manasına gelmektedir. Petrol yataklarından önemli bir bölümü güneydeki Şii Arapların ve kuzeydeki Kürtlerin yoğun olduğu bölgelerde bulunmakla birlikte Sünnilerin olduğu merkezi bölgelerde ise daha az miktarda olduğu bilinmektedir.⁹⁹

ABD açısından bakıldığında ise petrol ihtiyacının yaklaşık olarak % 50'den fazlasını dışarıdan sağlayan ve bu oranın giderek arttığı bir süper güç karşımıza çıkmaktadır ki bu da ABD için oldukça büyük bir problemdir. Bu rakamlar da bize ABD'nin dünyadaki petrol rekabetlerinde ne kadar aktif olması gerektiğini göstermektedir. 11 Eylül 2001 saldırısı açısından bakıldığında ise sıkça dile getirilen saldırının aslında ABD'nin eline sözde Irak'a özde ise petrol merkezine girerek kaynağı yerinden denetim altına alma fırsatı vermiştir. Yine dünyanın tek süper gücünün aynı zamanda dünyanın en çok borçlu ülkesi olma özelliği de çok dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında ise sadece ABD'nin kendi ihtiyacını karşılaması ve bölgeyi kontrol altına alması değil bunun yanında Avrupa enerji ihtiyacının büyük bir merkezinin de kontrol altında tutulması göz ardı edilmemelidir. Enerji kaynakları ve bu kaynakların yolları her geçen gün önemini attıracaktır. Bununla birlikte ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld yaptığı açıklamada “Biz asla güçlerimizi diğer milletlerin kaynaklarını elde etmek için dünyanın başka yerlerine göndermeyiz, şu ana kadar yapmadık ve asla da yapmayız” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Öte yandan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin de yaptığı açıklamada “Amerika'nın Körfez işgalindeki asıl amacının Körfez petrolünü kontrol altına almak” diye nitelendirmiştir.¹⁰⁰

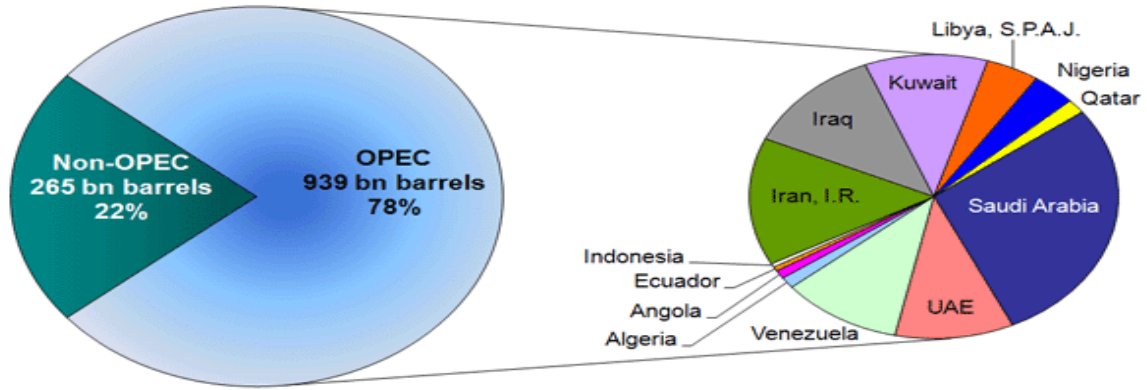
Petrol bölgelerinin kontrol altına alınması yolundaki çabalara ve aktörlere bakıldığı zaman 8 yıl süren İran- Irak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgale kalkması ve günümüzde de Irak topraklarında oluşturulmaya çalışılan güçsüz ve etkisiz yönetimler daha iyi anlaşılacaktır.

⁹⁹ Budak, a.g.k., s.297.

¹⁰⁰ <http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aairaqioil.htm>(18.07. 2008).

Tablo 1: OPEC 2007 Dünya Petrol Rezervleri

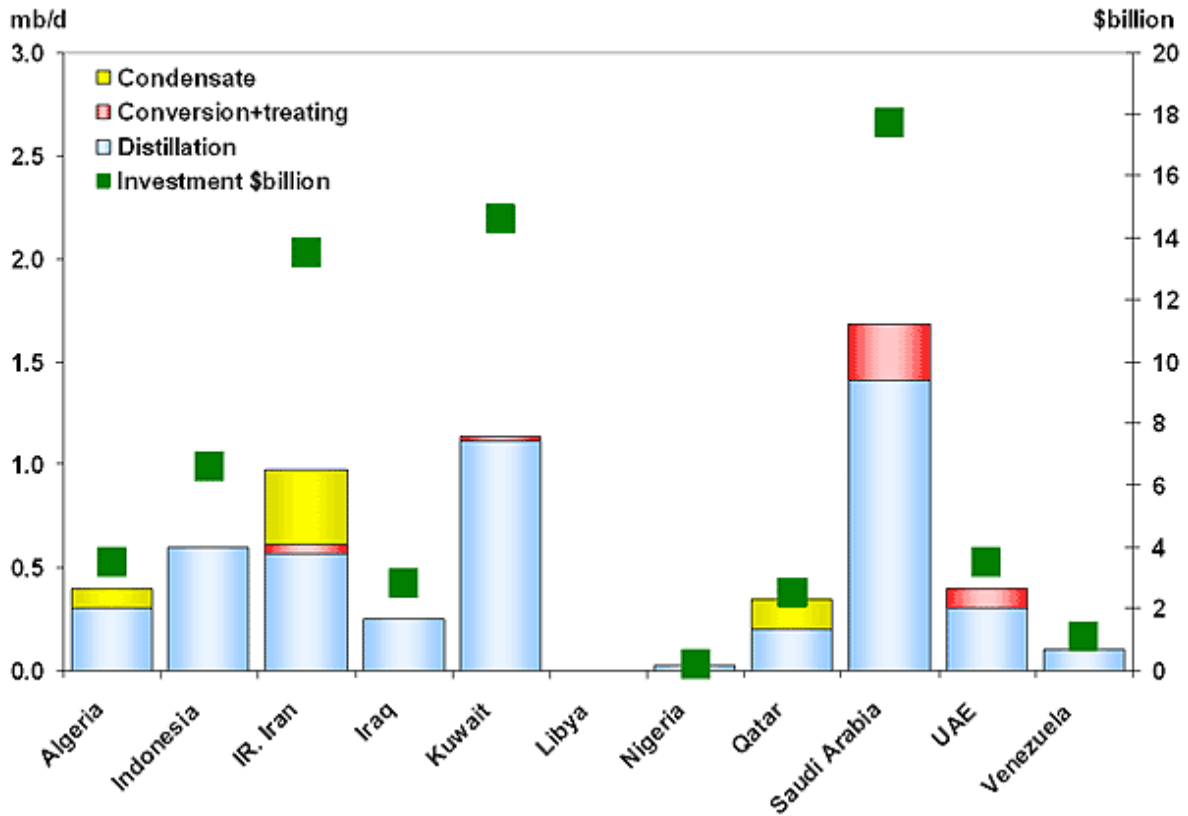
OPEC Share of World Crude Oil Reserves (2007)

Kaynak: B.P. 2008.

Tablo 2: OPEC 2006-2011 Petrol Üretim Planları

OPEC Downstream Expansion Plans 2006 – 2011

Kaynak: B.P.2008.

Türkiye açısından bakılacak olursa Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde ettiği ham petrolün Ceyhan-Yumurtalık deniz terminaline ulaşmasını sağlayan ve 1976 yılında gerçekleştirilen Irak-Türkiye petrol boru hattı mevcut olup bu boru hattı yıllık ortalama 35 milyon tonluk petrol taşıma kapasitesine sahiptir. Bu birinci petrol boru hattına paralel olarak 1987 yılında ikinci bir boru hattı daha kurulmuştur ki bunun da kapasitesi yıllık ortalama 70,9 milyon ton kadardır. Körfez Krizi ile birlikte BM tarafından Irak'a yönelik olarak gerçekleştirilen ambargo ile birlikte bu boru hatlarındaki petrol sevkiyatı 1990 Ağustos'undan 1996 yılı Aralık'ına kadar durdurulmuş ve bu tarihten sonra da BM'nin 14 Nisan 1995 ve 986 sayılı kararına istinaden belirli koşullara göre tekrar başlatılmıştır.¹⁰¹

Günümüzde ABD'nin, Irak'ın tümündeki petrol ve doğalgaz kaynaklarının çıkarılması ve pazarlanması konusunda Türkiye ile yoğun işbirliğine girmek istediği, bu stratejik konuda yoğun görüşmeler yapıldığı bilinmektedir. Enerji alanındaki işbirliği, çok taraflı olarak gündeme gelmesine rağmen Irak'taki doğalgaz ve petrol kaynaklarının kullanımı için neler yapılabileceği üzerinde önemle durulması dikkat çekicidir. Daha makro çerçeveden bakıldığında ise bu işbirliğinin genel kapsamının; ABD'nin bölgede enerji üssü olarak Türkiye'yi seçip bunun çerçevesini oluşturma çabasının başlaması olarak görüldüğü değerlendirilebilmektedir.

Irak'ın enerji kaynaklarının dağılımına bakıldığında dağınık enerji kaynaklarının tümünde birden etkin olabilecek tek, hem de komşu ülkenin Türkiye olduğu, Irak'tan bir an önce çıkmak isteyen ABD'nin çıkışını da rahatlatmak için enerji kaynaklarının biran önce harekete geçirilmesini sağlamak istediği ve bu kapsamda Türkiye ile işbirliğini geliştirmeye karar verdiği görülmektedir. Irak'taki petrol kaynaklarının % 72'si Güney'deki Şii-Arap kesiminde, % 14'ü Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinde ve geriye kalan % 14'ü ise Ürdün-Suriye sınırındaki Sünni-Arap kesiminde bulunmaktadır. Sünni-Araplar'ın menfaatleri doğal olarak Türkiye tarafından savunulmakta, Şii-Araplar'la işbirliğine girebilecek İran dışındaki tek ülkenin de yine Türkiye olduğu bilinmektedir. Kuzey Irak'ın da ABD'nin baskısıyla bu işbirliğine girebileceği oldukça açıktır. ABD'nin Irak operasyonu sonrası yaptığı planda; 2008 yılı ortalarına kadar toplam petrol üretiminin günlük 3 milyon varile çıkması hedeflenmiştir. Bu hedefe yaklaşılacağına anlaşılması üzerine ABD, çok daha hızlı biçimde petrol ve doğalgaz üretimini planlamaya başlamıştır. Çünkü ABD, 2015 yılında Irak'tan çıkarılacak ham petrolün günde 6 milyon varile çıkmasını istemektedir. Yetkililer, Irak'ın enerji

¹⁰¹<http://www.botas.gov.tr/>(29.07.2008).

üretim ve ülke gelirlerinin artmasının, ABD'nin bu bölgeden askeri olarak çıkmasını kolaylaştıracağını belirtmektedirler.

Bu kapsamda detay görüşmelerde, Irak'taki enerji kaynaklarının üretim ve pazarlaması konusunda yapılacak işbirliğinin en ağırlıklı konuyu oluşturduğu ama bunun yanında örneğin, ABD'nin Türkiye'de kurulacak nükleer enerji sektörüne sadece destek sağlayan bir ülke değil, projelerin içinde aktif rol alacak bir ülke olmak istediği de açıkça beyan edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin Irak enerji kaynaklarının sadece pazarlamasını yapan, denize açılacak bir ülke olmayacağı, aynı zamanda bu kaynakların çıkarılması konusunda da etkin rol alabilmesinin planlandığı söylenebilmektedir. Kuşkusuz enerji transferinde güvenlik ve maliyet çok önemlidir. ABD yetkilileri de bu konuya sıcak bakmakta olup bu konuda belirli bir yol alınmıştır. Genel işbirliği içinde Türkiye'nin üretimden pazarlamaya uzanacak her zincir parçası içinde yer alması gerektiği görüşülmektedir. Bu kapsamda Suriye-Ürdün sınırında bulunan doğalgazın, kurulacak Ceyhan enerji bölgesine aktarılarak pazarlanmasının gündeme gelmiş, konu üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.¹⁰²

ABD sadece ekonomik değil siyasi olarak da bölgedeki sorunların çözümü için Türkiye'ye ihtiyaç duymakta olup, bu kapsamda enerji işbirliği projeleri birdenbire canlandırılmıştır. Türkiye uluslararası platformlarda sürekli olarak Irak'ın üniter yapısını savunmaktadır. ABD de bu yolda resmi demeçler vermiş ama Kuzey Irak'ta ayrı devlet kurulması gibi fikirleri de zaman zaman gündeme gelmiştir. Enerjide kapsamlı işbirliğinin, ABD'nin Irak'ın üniter yapısının korunmasına kesin bir karar verdiği biçiminde değerlendirmek yanıltıcı olmayacaktır. ABD'nin bu süreçte en kritik düzenlemelerden biri olarak Irak Petrol Yasası'nı çıkarması gerekecektir. Kürt kesiminin enerji kaynaklarından daha fazla pay talebinde bulunması da Irak'ta siyasi sorunları artıracak olup Türkiye'nin de içinde bulunduğu tüm projelerde etkin rol alması, bir anlamda Irak'ta istediği üniter yapının korunması anlamına da gelebilecektir.

PKK ile mücadelede son dönemde başlayan ABD-Türkiye aktif işbirliğinin de Irak'ın enerji kaynakları kapsamında değerlendirilebilmesi mümkün olup söz konusu enerji işbirliğinin, hem ekonomik hem de siyasi olarak Türkiye'nin geleceği açısından ne kadar stratejik bir öneme sahip olduğunu ortaya çıkarmıştır. Enerji alanındaki işbirliğinin geliştirilmesinin ABD'nin terör örgütü ile mücadelede daha fazla katkı yapmasını beraberinde getireceği, bu arada Kuzey Irak yönetiminin terör örgütü ile mücadelede ABD'nin

¹⁰² Energy Information Administration U.S. Department, International Energy Outlook, Washington, 1998, s.3.

zorlamasıyla da olsa, Türkiye ile aktif işbirliğine girmesinin de beklenebileceği değerlendirilmektedir.

Irak'taki enerji kaynaklarının pazarlanması açısından en şanslı kapı Türkiye olsa da bu konuda İsrail ve Suriye seçenekleri de bulunmakta, ancak Türkiye kendi siyasi ve ekonomik çıkarları için diğer pazarlama güzergâhı seçeneklerini devre dışı bırakmak için çalışmalarını sürdürmektedir. İsrail'in Kuzey Irak yönetimi ile girdiği işbirliği bilinmekte olup ABD'nin bu konuda İsrail'i ikna etmesi gerektiği de açıktır. Suriye kapısı konusunda ise Türkiye'nin zaten ABD ile bu ülke arasında arabulucu konumda bulunması nedeniyle Suriye ile Türkiye her konuda çok yakın işbirliğini başlatmış, bu nedenle Türkiye'nin bu plan konusunda Suriye'yi kolaylıkla ikna edebileceği anlaşılmıştır.

Irak'ın şu anda tespitli 3,5 trilyon metreküp doğalgaz rezervi bulmaktadır. Ancak bu miktarın büyük bir kısmı Irak'ın savaşlar ve iç karışıklıklarla boğuşması ve yetersiz altyapı nedeniyle işletilememekte ve çok sayıda doğalgaz yatağı da henüz keşfedilmeyi beklemektedir. Irak'ın sahip olduğu doğalgaz rezervi, dünya doğalgaz rezervi içinde oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Avrupa ülkeleri doğalgaz konusunda büyük sıkıntı yaşarken, Irak 2005 yılında sadece bir yılda 11 milyar metreküp doğalgazı kuyu başında yakmaktadır. Irak'ın doğalgaz potansiyeli ile ilgili birkaç yıldır fizibilite çalışmaları yapan Shell'e göre, Irak doğalgazının dünya piyasalarına ulaştırılması için Irak yönetiminden doğru sinyalin alınması, Türkiye, Irak ve AB'nin katılımı gerekmektedir. Irak'ın güneyi ve kuzeyinden çıkarılacak yıllık 11–16 milyar metreküplük doğalgazın Türkiye üzerinden dünya piyasalarına ihraç edilebilirliği unutulmamalıdır. Türkiye ile Irak arasında doğalgaz yönünden herhangi bir alışveriş söz konusu olmamakla birlikte 26 Aralık 1996 tarihinde iki ülkenin ilgili bakanları tarafından Ankara'da yapılan çerçeve anlaşmasıyla kurulacak bir boru hattından yılda 10 milyar metreküplük doğalgaz alımı planlanmışsa da bu gerçekleşmemiş olup halen çalışmalar devam etmektedir. Bu projenin faaliyete geçmesi halinde Irak doğalgazı boru hattıyla Türkiye'ye buradan da Avrupa'ya ulaştırılacaktır. Irak'ın kuzeyi ve Batı Sahra Bölgesi'ndeki ihtiyaç fazlası doğalgazın Türkiye'ye ve buradan da Avrupa'ya ulaştırılması yönündeki çalışmalar hakkında Irak petrol bakanı Hüseyin el Şehristani'nin de beyanları vardır.¹⁰³

Irak'ta üretilen ihtiyaç fazlası doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihracı konusunda Saddam Hüseyin iktidarının yıkılmasının ardından Türk tarafıyla Irak tarafı arasında bir dizi toplantı yapılmıştır. TPAO (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı), BOTAŞ (Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi), TEKFEN ve SHELL şirketleri arasında,

¹⁰³ Hoekman, B.M.,-Togan, S., Turkey:Economic Reform and Accession The European Union, Washington, 2005, s.212.

Irak'ta bazı doğalgaz sahalarının üretimi ve Avrupa'ya doğalgaz ihracatı projesi üzerinde çalışmak üzere, 7 Haziran 2005'te bir mutabakat zaptı imzalanmıştır. Irak doğalgazının Türkiye'ye taşınmasıyla ilgili İstanbul'da 9 Mart 2007'de yapılan "Türkiye-ABD-İrak Üçlü Enerji Çalışma Grubu" toplantısına, TPAO ve BOTAŞ temsilcileri de katılmıştır. Birbirini daha iyi anlama ve imkânlarını daha iyi değerlendirme yönünde bir ön görüşme niteliğinde olan toplantıda Bağdat'ın kuzeyindeki 5 sahadan üretilecek toplam 280 milyar metreküp rezerve sahip Irak doğalgazının, Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihraç edilmesi planlanmıştır. Türkiye, Irak doğalgaz rezervlerinin geliştirilmesi konusuyla da ilgilenmekte olup Irak doğalgazının doğrudan Türkiye'ye yönelik inşa edilecek bir boru hattıyla Türkiye'nin ulusal şebekesine kolaylıkla bağlanabileceği düşünülmektedir.

Topraklarında bulunan oldukça yüksek kapasitedeki doğalgaz rezerviyle Irak ister istemez dikkatleri üzerine çekmektedir. Irak topraklarında bulunan doğalgazın önemini artıran diğer bir etmen de ABD ve Batı ülkelerinin özellikle Türkiye'yi de kullanarak bu bölgedeki doğalgazın Avrupa'ya ulaştırılması dolayısıyla Rusya'ya bağımlılığın ve Rus tekelinin ortadan kaldırılmasıdır. Öte yandan ABD ve Batı açısından sorunlu devlet olarak görülen İran'a karşı da bu durum olumlu sonuçlar doğurmaktadır.

Doğalgaz konusunda henüz somut verilerin bulunmamasına rağmen ayrıntılı incelemede doğalgaz kaynaklarının bölgesel dağılımının da petrole benzer bir harita oluşturması beklenmektedir. Şu anda AB'nin enerji güvenlikleri ve kaynakların çeşitlendirilmesi açısından atıl kalması ve kendi çıkarlarını bile savunamaması nedeniyle Irak'ın enerji kaynaklarının pazarlanmasının Türkiye üzerinden gerçekleşmesinin Avrupa'nın da çıkarına olacağı açıktır. ABD, özellikle Rusya'ya karşı batının çıkarlarını korumak için de Türkiye güzergâhını tercih etmesi nedeniyle Irak gazının, örneğin 10 yıl sonra Avrupa'ya doğalgaz sağlayacak mevcut Nabucco projesine dâhil edilebileceği de görülmektedir.

Türkiye-İrak Ekonomik İlişkileri

2.2.1. İthalat ve İhracat

Birbirine komşu iki ülke olan Irak ve Türkiye arasında ithalat ve ihracat yönünden oluşturulan ekonomik ilişkilerde Irak'ın dünyadaki sayılı petrol üreticilerinden olması, bunun yanında Türkiye'nin de petrol ithal etmek zorunda olması ve bunu da oldukça önemli bir oranda hemen yakınındaki komşusu olan Irak'tan karşılaması önemli bir etkidir.

Irak'ın 1991 yılında Kuveyt'i işgali ve devam eden süreçte BM tarafından alınan kararlar neticesinde iki ülke arasındaki ticari ilişkiler, ihracat ve ithalat oldukça önemli bir oranda sekteye uğramıştır. Söz konusu işgal sonrası başlayan savaşla birlikte başlayan Irak'a yönelik ekonomik yaptırımlar sonucunda en fazla etkilenen ülkelerin başında hiç kuşkusuz Türkiye gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde her ne kadar ambargo kısmen olsa sınırlandırılrsa da bunun ekonomiye verdiği zarar oldukça fazladır. Hatta savaş ile Türkiye-Irak arasındaki ticaretin neredeyse durma noktasına geldiği ifade edilse yanlış olmaz.

2007 yılında %30 ları bulan enflasyonun 2009 ve sonrasında %12 lere kadar düşeceği tahmin edilen Irak Türkiye açısından önemli bir pazar olup ihracat her geçen gün daha da artmakta, 2000 yılında 380 milyon dolar, 2001 yılı rakamlarına göre ise bu rakam yaklaşık olarak 900 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir. Bunun önemli bir bölümü sınır ticareti, gıda ve ilaçtır. 2002 yılına gelindiğinde ise bu hacimde %40'lara varan oranda azalma gözlenmiştir.¹⁰⁴

Bunun yanında Türkiye'nin Irak'tan 2000 yılında 490 milyon dolarlık, 2002 yılında ise 210 milyon dolarlık petrol ithal ettiğini görmekteyiz.

Türkiye ve Irak arasında ihracat ve ithalatın gerçekleştirildiği en önemli merkez hiç kuşkusuz 1969 yılında kurulan Habur Sınır Kapısı'dır. Bu kapıdan 2000'li yıllarda günlük ortalama 800-900 civarında büyük araç geçtiği ve bu rakamın günümüzde günlük 2500 araç olduğu düşünüldüğünde bu sınırın önemi daha iyi anlaşılabilir. Şırnak'ın Silopi ilçesi yakınlarında olan ve iki ülke arasında tek geçiş olan bu kapıdan zaman zaman karşılıklı problemlerle geçişlerin sekteye uğraması ve modernize olmamasından kaynaklı sıkıntılar yaşanmış olsa da bunun bir nebze önüne geçmek amacıyla TOBB tarafından modernizasyonu yapılmış olmakla birlikte farklı sebeplerden dolayı kapının kısa süreli bile olsa kapatılması neticesinde 4-5 gün içerisinde yaklaşık 50 km. yi bulan kuyruklar oluşmaktadır. Günlük 24 saat geçişin sağlandığı kapıdaki geçiş hedefi 5000 araç olarak belirlenmiştir.

Ayrıca bu kapıdan başka alternatif olarak kurulacak yeni bir kapı ile hem kapının yükünün azaltılması, hem buradan yüksek miktarda gelir elde eden Kürt grupların daha az gelir elde etmesi ki Barzani'nin buradan yıllık kazancının 1 milyar dolardan fazla olduğu tahmin edilmektedir, hem Türkiye'nin Irak'ın diğer bölgelerindeki Araplar ve diğer unsurlara daha kolay ulaşması gibi sebepler taşımakta iken bu düşünce Barzani, Talabani ve özellikle ABD tarafından kabul görmemiştir. Ovaköy Mevkii'ne kurulması planlanan ve doğrudan Türkmen bölgesine bağlantı sağlayarak daha güvenli bir ticaret imkânı sağlayacak hatta

¹⁰⁴ Economist Intelligence Unit Country Report April 2008.

kapıya Atatürk'ün babası olan gümrükçü Ali Rıza Bey'in isminin verilmesi planlanan bu kapının haricinde Türkiye tarafından Nusaybin-Bağdat demiryolunun aktif bir şekilde kullanımı yönünde tekliflerde bulunulmuştur.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2005 yılında %16,3 oranında artış gösteren ihracat, 2006 yılında da %16,4 oranında artarak 85,5 milyar dolara ulaşmıştır. İthalatımız ise 2005 yılında %19,7, 2006 yılında da %19,5 oranında artarak 139,6 milyar dolar olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan geçici verilere göre 2007 yılında ihracat %25,3 gibi yüksek bir oranda artarak, 100 milyar dolar sınırını geçmiş ve 107,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatımız ise %21,8 artarak 170 milyar dolar olmuştur. Toplam 7 ülkeden oluşan komşu ülkelere ihracatımız 2007 yılında %28,5 artış göstererek 8,7 milyar dolardan 11,1 milyar dolara yükselmiştir. Bu grup içerisinde ilk sıraları %2,7'lik payla Irak, %2,2'lik pay ile Yunanistan, %1,9'luk payla Bulgaristan ve %1,3 ile İran almaktadır. Irak'a gerçekleştirilen ihracat artış oranının (%8,4) düşük kalmasına rağmen, İran dışında sınır komşularımıza yönelik ihracatımızın genel ihracat artışının üzerinde bir oranla artması nedeniyle toplam ihracatımız içindeki payı %10,1'den %10,5'e yükselmiştir. Irak'a ihracatımız 2008 yılında Aralık ayına kadar toplamda 3.480.133.000 Dolar, ithalatımız ise 645.111.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatımız Ocak ayında 242.837.000 Dolardan 425.889.000 Dolara, ithalatımız ise 5273.000 Dolardan 121.535.000 Dolara çıkmıştır.¹⁰⁵

Tablo 3: 2006 ve 2007 Yılları Komşu ve Çevre Ülkelere İhracatımız

ÜLKELER	2006	2007	Değişim (%)	Pay (%)
IRAK	2.614.910	2.834.485	8,4	2,7
YUNANİSTAN	1.635.675	2.293.633	40,2	2,2
BULGARİSTAN	1.594.374	2.062.131	29,3	1,9
İRAN	1.079.368	1.394.339	29,2	1,3
AZERBAYCAN-NAHÇ.	678.861	1.063.063	56,6	1,0
SURİYE	620.321	816.054	31,6	0,8
GÜRCİSTAN	444.977	673.626	51,4	0,6

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu(2007).

¹⁰⁵ http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4 (29.10.2008).

Türkiye'nin Irak'a ihracatı 2003-2006 yıllarında 829 milyon dolar, 1,8 milyar dolar, 2,8 milyar dolar ve 2,6 milyar dolar olmuştur. En çok ihraç edilen ürünler elektrikli makineler ve aksamaları, tuz, mermer, çimento, demir, çeliktir.

Irak'tan yapılan ithalata gelince ihracatımızın neredeyse %10'u kadardır. Son dört yıllık ithalatımız (2003-2006) ise sırasıyla, 110 milyon dolar, 468 milyon dolar, 459 milyon dolar ve 376 milyon dolardır. En çok ithal ettiğimiz ürünler ham petrol ve ürünleri, bakır, demir, çelik, alüminyum ve pamuktur. İthalatın içinde %15 düzeyinde vergi payı düşürüldüğü zaman, rakamlar daha küçülecektir. Bu nedenle ithalat ihracatımıza oranla oldukça azdır.¹⁰⁶

Tablo 4: Türkiye'nin En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler (ABD \$ Milyon)

ÜLKELER	2006	2007	2007*	2008*	Değişim (%)**
ALMANYA	9 686	11 993	6 608	8 149	23,3
BAE	1 986	3 241	1 657	4 767	187,7
İTALYA	6 752	7 480	4 239	5 347	26,1
İNGİLTERE	6 714	8 627	4 612	5 164	12,0
FRANSA	4 604	5 974	3 282	4 356	32,7
RUSYA FEDERASYONU	3 238	4 727	2 546	4 035	58,5
ROMANYA	2 350	3 644	2 035	2 575	26,5
İRAK	2 589	2 845	1 560	1 941	24,4
İSPANYA	3 720	4 580	2 696	2 711	0,6
HOLLANDA	2 539	3 019	1 650	2 047	24,1
ABD	5 061	4 171	2 453	2 365	-3,6
SUUDİ ARABİSTAN	983	1 487	809	1 232	52,2
YUNANİSTAN	1 603	2 263	1 275	1 539	20,7
BULGARİSTAN	1 568	2 060	1 131	1 345	19,0
BELÇİKA	1 381	1 736	997	1 307	31,1
Toplam İhracat	85 535	107 262	58 558	81 397	39,0
* Ocak-Temmuz			** 2007/2008 Ocak-Temmuz		
Not: Ülke sıralaması 2008 Temmuz ayı değerlerine göre yapılmıştır.					

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu(Temmuz 2008).

¹⁰⁶ [http://www.stratejikboyut.com/author_article_detail.php?id=170\(29.10.2008\)](http://www.stratejikboyut.com/author_article_detail.php?id=170(29.10.2008)).

Irak, komşuluk ilişkileri ve jeostratejik konumundan dolayı dış ticarete büyük ölçüde Türkiye'ye bağımlı durumdadır. Türkiye, bu ülkenin en çok ticaret yaptığı ülke konumunda olmasına karşın yıllık ihracatı 100 milyar doları aşan Türkiye'nin Irak'a yaptığı dış satım 2,5-3 milyar, bu ülkeden yaptığı ithalat ise 300-400 milyon dolar dolayında kalmaktadır. Türkiye'nin Irak'la olan yıllık 3 milyar dolar dolayındaki ticaretinin, toplam dış ticaret hacmi içindeki payı yüzde 1'lerde bulunmaktadır. Irak'la 2005 yılında 3 milyar doları aşan dış ticaret hacminin 2006'da azaldığı, 2007 yılında ihracatta küçük artışın yaşandığı ve yapılan ithalatta hızlı bir düşüş yaşandığı gözlenmiştir. Türkiye'nin Irak'la olan ticaret hacmi önemli derecede bir farkla fazla vermektedir. Son olarak 2008 yılının Şubat ayında Irak tarafından Türk şirketleri petrol, gıda, inşaat, elektrik, sanayi vs alanlarda Irak'ta yatırım yapmak için davet edilmişlerdir.¹⁰⁷

2003 yılında 829 milyon dolar olan Irak'a ihracat, 2004'te 1 milyar 821 milyon, 2005'te 2 milyar 750 milyon, 2006'da 2 milyar 589 milyon dolar olmuştur. Buna karşılık Irak'tan yapılan ithalat 2003'te 113 milyon dolar, 2004'te 468 milyon, 2005'te 459 milyon, 2006'da ise 376 milyon dolar olmuştur. Bu yılın ilk sekiz ayında Irak'a ihracat yüzde 3 dolayında artarak 1 milyar 773 milyon dolar olurken, ithalat yüzde 43 azalarak 153 milyon dolarda kalmıştır.

Türkiye'nin Irak'a en önemli ihraç kalemini akaryakıt oluşturmaktadır. Türkiye üzerinden Irak'a yılda 2.2 milyon ton akaryakıt ve 750 bin ton dolayında LPG transit olarak ihraç edilmektedir. Irak'la yapılan ticarete ayrıca elektrikli makineler, değirmen ürünleri, tuz, kükürt, çimento, demir-çelik, kazanlar, makineler, demir-çelik eşya, mobilyalar, otomotiv ve yan sanayi, plastikler ilk sıralarda yer alırken, ithalatta mineral yakıtlar, demir-çelik, bakır ve bakır ürünleri, yenilen sebzeler, gübreler, alüminyum ve alüminyum ürünleri diğer önemli ihracat kalemlerini oluşturmaktadır.

Irak'tan yapılan ithalatın ise büyük bölümü petrol olduğu görülmektedir. Mineral yakıtlar, demir-çelik, bakır ve bakır ürünleri, sebze, gübre, alüminyum ve alüminyum ürünler Irak'tan gerçekleştirilen ithalatta en önemli kalemlerdir.

2.2.2. Petrol ve Enerji

Türkiye oldukça sınırlı sayılabilecek petrol rezerviyle yani 41.8 milyon tonluk rezervle petrol yönünden dışa bağımlılığı oldukça fazla olan bir ülkedir ki bu yaklaşık olarak %93'lük gibi çok yüksek bir orana tekabül etmektedir. Yeni petrol yataklarının bulunmaması gelişen

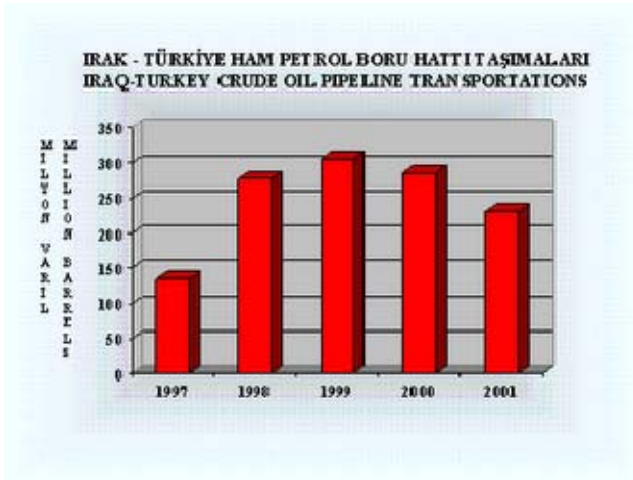
¹⁰⁷ [http://www.tobb.org.tr/rehber/irak/TOBB.jpg\(30.10.2008\)](http://www.tobb.org.tr/rehber/irak/TOBB.jpg(30.10.2008)).

ve büyüyen yapısının yanında nüfusundaki artışla da bu ihtiyacı giderek artırmaktadır. Türkiye ve Irak arasında ortak ekonomik ve ticari faaliyetlerin etkisiyle bir yakınlaşmanın olması uzun yılları bulmuş, bu ilişkiler 1980’li yıllarda gelişme göstererek bunun sonucunda da Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı inşa edilmiştir.¹⁰⁸

2.2.2.1. Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattından Petrol Akışı

Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan-Yumurtalık Terminali’ne ulaştıran ve 27 Ağustos 1973 tarihinde, Türkiye Cumhuriyeti ile Irak Cumhuriyeti Hükümetleri arasında imzalanan Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması çerçevesinde 1976 yılında açılarak Mayıs 1977’de de tam olarak faal duruma getirilen hattın yıllık taşıma kapasitesi 35 milyon ton olup 1984 yılı itibariyle bu kapasite artırılarak 46,5 milyon tona, 3 yıl sonra ise 1987 yılında 70,9 milyon tona çıkartılmıştır.¹⁰⁹

Tablo 5: Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Taşımaları(1997-2001)

Kaynak: igeme.gov.tr(14.08.2008).

Bu petrol boru hattındaki sevkiyat Körfez Savaşı esnasında BM tarafından Irak’a uygulanan ambargo neticesinde 1990 yılının Ağustos ayında kapatılmış ve 5 yıllık bir aradan sonra tekrar 1996 Aralık ayında faaliyete geçirilmiş olmakla birlikte zaman zaman özellikle ilk dönemlerde sabotajlara maruz kalmıştır.

¹⁰⁸ Öymen,O., Silahsız Savaş, Ankara, 2002, s.131.

¹⁰⁹ http://www.igeme.org.tr/Arastirmalar/ulke_sek/index.cfm?sec=ara(29.10.2008).

12 Haziran 2003 ile 21 Ocak 2005 tarihleri arasında Irak'taki boru hatlarına yapılan saldırıların sayısı 198'e ulaşmıştır. Irak petrollerinin dünyaya açılan en güvenli yollarından biri kabul edilen Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'na yapılan saldırılar Türkiye'ye de büyük zarar vermiş olup uzmanlar saldırıların Türkiye'nin hattan elde ettiği yıllık ortalama 200-300 milyon dolarlık geliri kaybetmesine yol açtığını belirtmişlerdir. Sabotajcıların, Kerkük-Yumurtalık hattının özellikle Irak güzergâhına yönelik saldırıları yüzünden ülkenin 20 milyar dolar olarak belirlenen petrol satış rakamlarının da gerilediği belirtilmiştir.

Tablo 6: Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı Uzunluğu (km)

	IRAK	TÜRKİYE	TOPLAM
I.HAT	345	641	986 km.
II.HAT	234	656	890 km.
TOPLAM	579	1.297	1.876 km.

Kaynak:botaş.gov.tr(14.08.2008).

579 kilometresi Irak, bin 297 kilometresi Türkiye sınırlarında olmak üzere bin 876 kilometre uzunluğundaki Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'ndaki petrol taşımacılığı Birinci Körfez Savaşı'ndan beri BM'nin izniyle gerçekleştirilmektedir. Yıllık 400 milyon varil taşıma kapasitesi bulunan hattın saldırılara bu kadar açık olması, boruların yüzeyden geçirilmesinden kaynaklanmış olup saldırılar kabaca 3 milyar dolar zarar meydana getirmiştir.

Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Sistemi, Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan (Yumurtalık) Deniz Terminali'ne ulaştırmaktadır. 35 Milyon ton yıllık taşıma kapasitesine sahip bulunan söz konusu boru hattı, 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir.1983 yılında başlayıp 1984 yılında tamamlanan I. Tevsi Projesi ile hattın kapasitesi 46,5 Milyon ton/yıl'a yükseltilmiştir. I. Boru Hattı'na paralel olan ve 1987 yılında işletmeye alınan II. Boru Hattı ile de yıllık taşıma kapasitesi 70,9 Milyon ton'a ulaşmıştır. Körfez Krizi sırasında BM'in Irak'a uyguladığı ambargo nedeniyle Ağustos 1990'da işletmeye kapatılan Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı, BM'nin 14 Nisan 1995 tarih ve 986 sayılı kararına istinaden, 16 Aralık 1996 tarihinde, sınırlı petrol sevkiyatı için tekrar işletmeye alınmış olup altışar aylık dönemler itibariyle petrol sevkiyatına devam edilmektedir. Irak'a

verilen izinler doğrultusunda 2007 yılında Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı ile taşınan ham petrol miktarı 39,833 Bin varildir.¹¹⁰

2.2.2.2. Elektrik

BM ve Dünya Bankası'nın Ekim 2003 değerlendirmesine göre, 2003 işgalinden önce Irak'ın ulusal elektrik kapasitesi günlük yaklaşık 4.500 MW iken, savaş sonrasında yaşanan tahribat ve petrol boru hatlarına düzenlenen yağmalama ve sabotaj eylemleri nedeniyle petrol arzında düşüş yaşanmış, bu da enerji arzının önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur. Nitekim petrol stoklarına yönelik yapılan eylemler, petrolle çalışan santrallerin enerji üretimini doğrudan etkilemektedir. Bunun yanında pylon ve voltaj nakil hattı gibi elektrik tesisatlarına da savaş sonrasında politik amaçlı birçok eylem düzenlenmiştir. Sonuç olarak 2003 sonrasında Irak'ın enerji temininde meydana gelen hasar, neredeyse 1991 savaşındaki hasara yaklaşmıştır. Yaşanan enerji sıkıntısı nedeniyle ülkede günde ortalama 9,3 saat elektrik verilmektedir. Bağdat'ta bu miktar 5 saatin altına kadar düşmektedir. Ağustos 2007 itibarıyla elektrik arzının, talebin yalnızca % 43'ünü karşılayabildiği belirtilmektedir. Sürdürülebilir bir ekonomik büyüme açısından bu sürenin artırılması ve normal hale dönüştürülmesi bir ön şarttır. Ancak Iraklı yetkililer bu sorunun aşılacağını düşünmekte ve 2006 yılında hazırlanan 10 Yıllık Elektrik Master Planı'nda da belirtildiği üzere 2009 yılından sonra dışarıdan elektrik ithal edilmemesi planlanmaktadır.¹¹¹

Tablo 7. Irak'ta Günlük Elektrik Kullanılabilirliği (saat)

	2006 Eylül-Aralık (ort)	2007 Ocak
Bağdat	6,6	4,2
Ulusal	11,1	8,0

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Iraq Country Report, March 2007.(Mart 2007).

Türkiye'nin ilk ve tek özel sektör ihracatı olarak elektrik ihracatı 2003 yılında 44 MW ile başlamıştır. 2003 yılından beri Irak'a "Dostluk Enerjisi" adı altında elektrik ihracatını gerçekleştiren KARTET, Irak hükümetinden gelen talep üzerine ihracatını 1000 MW'a çıkartan yeni bir anlaşma imzalayarak bu yöndeki yatırımlarına başlamıştır.

¹¹⁰ <http://www.botas.gov.tr> (30.10.2008).

¹¹¹ [http://www.igeme.org.tr/Arastirmalar/ulke_sek/index.cfm?sec=ara\(30.10.2008\)](http://www.igeme.org.tr/Arastirmalar/ulke_sek/index.cfm?sec=ara(30.10.2008)).

Silopi ve İdil’de Irak ihracatı ile ilgili olarak 100 Milyon doları aşkın üretim yatırımı yapmış olan Karadeniz Grubu, savaş koşullarında yıpranmış Irak elektrik altyapısının rehabilitasyonu için de Irak tarafında yatırımlarına devam etmiş Zakho’ya 350 MVA’lık trafo tesis etmiştir. Karadeniz Toptan Elektrik Ticaret A.Ş.’ye (KARTET) ait Silopi PS-3 Termik Santrali’nden Irak’a elektrik enerjisi verilmeye başlanacak olup anlaşmaya göre, KARTET tarafından 2 yıl süreyle yıllık 1 milyar 752 milyon kilovatsaat enerji Irak’a ihraç edileceği öngörülmektedir. Irak’ın toplam elektrik ihtiyacının dörtte biri Türkiye’den özel sektör eliyle sağlanacak olması oldukça önemli bir gelişmedir.

Bir yandan Türkiye ile Irak arasında mevcut elektrik iletim hattının maksimum kapasitede kullanılmasına çalışılırken diğer yandan Irak yönetiminin talebi üzerine hat kapasitesinin arttırılmasına yönelik çalışmalara hız verilmiştir. Türk firması KARTET’in çalışmalarından memnun kalan Irak Elektrik Bakanlığı da KARTET’in mevcut sözleşmesini en az 2011 yılına kadar uzatarak iki aşamada 1000 MW ve üzeri elektrik enerjisi alımına yönelik bir artırım talep etmiştir.

Irak’a elektrik ihracatının 1000 MW çıkması ile Bağdat ve Musul civarında olmak üzere 5 milyondan fazla Irak vatandaşının ihtiyacı Türkiye’den karşılanmış olacaktır. Türkiye, bölgedeki stratejik ve ekonomik liderlik rolünü üstlenerek Ürdün, Kuveyt ve İran gibi ülkelerin önünde Irak’ın temel elektrik tedarikçisi konumuna gelmiştir. Bütün bu gelişmelerde bir yönüyle geç kalınmıştır ki bunun de sebepleri arasında Irak’ın Türkiye’ye şartlı bakışı etkili olmuştur.¹¹²

2.2.2.3. Türk Müteahhitlik Hizmetleri

Körfez Savaşı’yla birlikte hastanelerinden fabrikalarına, elektriğinden su şebeke sistemlerine, okullarından yollarına kadar hemen hemen bütün alandaki altyapısı altüst olan Irak’ın imarı daha doğrusu tekrar kurulması amacıyla diğer birçok ülkeden belirli alanlarda daha fazla olmak kaydıyla Türkiye rol almış bu amaçla da binlerce Türk insanı gerek iş sahibi gerekse çalışan olarak bölgeye gitmiştir.

Irak konusunda, Türkiye ile ABD arasında meydana gelen görüş ayrılıklarının ardından, Türk firmalarına Irak’ın yeniden imarında iş verilmeyeceği yönündeki iddialar ortaya atılmış, bu iddiaların gerçek olmadığı ABD yetkililerince defalarca kez dile getirilmiştir. Türkiye’den gelen işadamları tarafından Erbil’de kurulan İşadamları Derneği’nin

¹¹² Yetkin, M., Tezkere, Ankara, 2004, s. 257.

yaptığı araştırma ile halen 1200'den fazla Türk kökenli firmanın Kuzey Irak'ta faaliyet yürüttüğü açıklanmıştır. Bu firmalar arasında ağırlığı inşaat sektörü oluştursa da güzellik salonları, restoranlar, mobilyacılar, ahşap ve PVC doğrama atölyeleri, konfeksiyon mağazaları, çeşitli perakendeciler, hatta bir otomobil galerisi bile bulunmaktadır. Bölgede başarılı olmak için izlenecek doğru bir yol haritası gerekmektedir. Çünkü, burada yatırım yapmak için ortağı Iraklı olan yeni bir şirket kurmak yasal zorunluluk olup yapılan özel anlaşmalar ile yetki ve sorumluluk, Türk ortağa devredilmektedir. Irak'ta önümüzdeki 15 yıl içerisinde inşaat pazarında yaklaşık 100 milyar dolarlık bir pazarın olacağı ve Türkiye'nin de buradan yaklaşık olarak %20'lik bir pay yani 20 milyar dolarlık bir pay alacağı ve bunun da yaklaşık olarak %10'luk bir kısmı olan 2 milyar dolar civarında bir kar elde edileceği tahmin edilmektedir.¹¹³

3. I. KÖRFEZ SAVAŞI VE SONUÇLARI

Orta Doğu'da meydana gelen ve devam ettiği sekiz yıl boyunca yaklaşık bir milyon kişinin yaşamına mal olan İran-İrak savaşı, 8 Ağustos 1988 tarihinde sona ermiş, fakat hiç kuşkusuz o dönemlerde bu tarihin aynı zamanda ileride belki de tüm dünyayı oldukça uzun bir süre etkileyecek olan Körfez Krizi'nin başlangıcını işaret ettiği birçok insan tarafından hissedilememiştir. İran-İrak Savaşı'nda ateşkesi ilk öneren İran Devleti olduğu için Irak kimi çevrelerce bu savaşın galibi olarak görülmüştür. Aslında bir yönüyle Irak, bu savaştan hem çok güçsüz, hem de çok kan kaybetmiş olarak çıkmıştır. Ancak savaşın mali yıkımı Irak için tahminlerin çok ötesinde olmuştur.¹¹⁴ Savaş başlamadan Irak'ın 30 milyar dolarlık rezervi olmasına rağmen savaş sonunda ülkenin borçları 100 milyar dolara yaklaşmıştır. Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, 8 yıl boyunca Araplar'ı Pers tehdidine karşı koruyan gerçek bir kalkan olduğunu iddia ettiği Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi zengin Arap Devletlerinin, Irak'ın borçlarının ödenmesinde yardımcı olmaları gerektiğini sürekli olarak dile getirmiştir. Böylesine bir talebin dile getirilmesi de Saddam Hüseyin'in daha o dönemlerde ne kadar tutarsız bir yönetici olduğunu göstermekle birlikte daha sonra yapacakları ve karşısına alacakları açısından belki de bir işaret niteliğindedir denebilir.¹¹⁵

¹¹³ <http://www.insaatdergisi.com/dekorasyon-turkmuteahhitler20milyardolarlikirakpazarininpesinde-haberayrinti-3929-insaat.html> (15.10.2008).

¹¹⁴ Kellogg, W.O., American History the Easy Way, NY, 2003, s. 362.

¹¹⁵ Lewis, A.R., The American Culture of War: The History of U.S. Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom, Lincoln, 2007, s. 319.

Irak'ın Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nin parçası olmasının yanında Kuveyt de Irak'ın Basra vilayetine bağlı bir yerleşim alanı olmuştur. 1913'te Avrupa'da yavaş yavaş savaşın ayak sesleri duyulmaya başlanırken İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan antlaşma sonucu Kuveyt özerk bir bölge haline gelmiş, 1. Dünya Savaşı'nın ortasında da Osmanlı Devleti Almanya'nın yanında savaşta yer almış ve İngiltere, Kuveyt'in tümüyle bağımsız bir ülke olduğunu kabul etmiştir. İngiltere'nin Kuveyt'in stratejik bir müttefik olduğunu beyan ederek öne sürdüğü bu girişimin Irak tarafından daha o zamanlarda bile kabul edilmemesinin sebebi bağımsız bir varlığı olmayan bölgenin elinden alınmasıyla Basra Körfezi'ne açılmasının kısıtlanmasıdır. Yani başka bir deyişle aslında Irak, Kuveyt'in daha İngiltere desteğiyle kurulması aşamasında bile bundan son derece rahatsız olmuş ve karşı gelmiştir.¹¹⁶

Yakın dönemlere gelindiğinde ise Arap ülkelerinin kendi aralarındaki anlaşmalara uymayarak planlanandan daha fazla petrol çıkarmaları Irak'ın zor durumda kalmasına sebep olmuştur. İşte bu fazla üretimden kaynaklı olan petrolün varil fiyatındaki her düşüşün, Irak'a yılda milyar dolarlık bir kayba neden olduğu kabul edildiğinde bu durum, Irak'ın Devlet Başkanı Saddam Hüseyin tarafından ülkesine karşı gerçek bir savaş ilanı olarak algılanmasına, ya da daha doğru bir deyişle kullanılmasına sebep olmuştur.

Aslında Saddam Hüseyin'in işgalinden önce Kuveyt, sınırların net olarak çizilmesi kaydıyla Irak'ın borçlarının 3 yıla yayılarak ödenmesini kabul ettiğini ABD'nin ısrarı üzerine, dolaylı olarak da olsa dile getirmiştir. ABD'nin bu yöndeki nabız yoklamalarına Saddam Hüseyin, ABD'nin Iraklılar'ın gururunu kırmaya devam ettiği ve Irak ordusunun güçsüz hale getirilerek bölge ülkelerine karşı, özellikle de İran ve İsrail'e karşı yetersiz ve korumasız duruma düşürülmeye çalışıldığı gibi birtakım iddialarla karşı çıkmış ve bu talebe olumsuz cevap vermiştir.⁹ Ağustos 1988'de yani İran'la yapılan ateşkesin hemen ertesi günü Kuveyt, OPEC bünyesinde imzalanmış olan anlaşmaları çiğneyerek, petrol üretimini, özellikle de daha kuruluşundan beri Irak'ın talepleri bulunan ve tartışmalara konu olan sınır bölgesinde yer alan Ramallah kuyularını daha çok işletmek suretiyle artırma kararı almıştır. Bu durumdan da özellikle Irak ve onun devlet başkanı Saddam Hüseyin oldukça rahatsız olmuştur. Devam eden süreçte de Irak 26 Temmuz 1990 günü otuz bine yakın askerini Kuveyt sınırına yığmıştır. İşte bu hareketlilikten, bölge ülkeleri ve Kuveyt rahatsız olmuş fakat işin çok daha ileri götürüleceği tahmin edilememiştir. Bunun tek istisnası da gelişmelerden ABD'nin

¹¹⁶ Greenwood, L.-C.J.Weller, M., The Kuwait Crisis: Basic Documents, Cambridge, 1991, s. 29-33.

haberdar olduğu ve bu konuda ileriye dönük planlar yaparak çok da fazla tepki göstermediğidir.¹¹⁷

4.1. Irak'ın Kuveyt'i İşgali

1990 ve 1991 yıllarında Dünya gündemini teşkil eden en önemli konu Körfez Savaşı, aslında yıllar önce tartışılacak bir şekilde oluşturulmuş ve zamanı gelince kullanmak üzere bekletilmiş olan bir sınır probleminden kaynaklanmıştır da denebilir. 1980-1988 yılları arasında İran ile savaşan Irak, ekonomik yönden oldukça büyük denebilecek zararlara uğramış ve savaş sonrası kolay kolay ödeyemeyeceği bir dış borç yükü, işsizlik ve yoklukla boğuşan halkı ve altyapısı altüst olmuş bir ülke olarak kalmıştır. Sonrasında da Dünya genelinde petrol fiyatlarının düşmesi ve Arap ülkelerinden alınan borçların vadesinin gelmesi Irak yönetimini zorlamaya başlamıştır.¹¹⁸ 1980'de 26 milyar dolar civarında olan Irak'ın petrol gelirleri 1988'de 11 milyar dolara kadar gerilemiş, bunun üstüne 1989 yılında yaşanan %9'luk daralma, Irak ekonomisini daha da kötü bir hale gelmesine neden olmuş, Irak'ın dış borçlarını ödeyecek seviyedeki mali gücüne rağmen uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarının düşmesi de Irak'ı ekonomik yönden oldukça sıkıntılı bir duruma düşürmüştür. Bütün bu gelişmelerden sonra 1990 yılına gelindiğinde Irak, yıllar önce ortaya attığı ve İran-Irak savaşı sebebiyle dile getirmediği Kuveyt topraklarının bir kısmı üzerindeki hak iddiasını yeniden gündeme getirmiştir. İçinde bulunduğu durumdan kurtulmak isteyen maceracı ve birçoklarına göre de gerçek bir diktatör olan Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, 1991 yılının ilk yarısında Ortadoğu'da huzursuzluğa yol açacak bazı iddialar ortaya atmıştır.¹¹⁹

Körfez Krizi'nin ilk işaretleri olan bu iddiaların başlıcaları:

- Körfez ülkelerinin 1981-1990 arasında petrol fiyatlarını sürekli düşürerek Irak'ı zarara sokmaları,
- Kuveyt'in Rumeyla bölgesindeki Irak'a ait petroleri kullanmış olması,
- Irak'ın Kuveyt toprakları üzerinde tarihi hakkı olduğunda ısrar etmesi,
- Irak-İran savaşı sırasında Kuveyt'in yaptığı para yardımının silinmesidir.

Kuveyt Krizi, esas olarak Irak yönetiminin, Arap Birliği Genel Sekreterliği nezdinde tartışmalı bölgeden çıkararak Irak'ın, petrolünü kullandığı ve ayrıca petrol fiyatlarını düşük

¹¹⁷ Salinger, P.-Laurent, E., Körfez Savaşı, (Çev.E.Akbulut), İstanbul, 1991, s. 32.

¹¹⁸ Anderson, L.-Stansfield,G., The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?, New York, 2004, s. 84.

¹¹⁹ Sander,O., Siyasi Tarih 2. Cilt, Ankara, 1989, ss. 568-576.

tutarak zarar verdiği gerekçesiyle Kuveyt'e ulti­matom vermesiyle başlamıştır. Tartışmalı bölge denilirken kastedilen bölge, buraları daha önce bir süre işgalinde tutan İngiltere'nin çekilirken Irak'a mı Kuveyt'e mi ait olduğunu tam olarak belirtmeksizin gerektiğinde kullanılmak üzere problem olması için bıraktığı bölge olup bu bölge yüzünden Irak ile Kuveyt arasında daha önce de değişik dönemlerde sürtüşmeler yaşanmıştır.¹²⁰

Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin, yüklü miktarda borçlu olduğu komşusu Kuveyt'in ele geçirilmesi fikrini ortaya atarak Kuveyt'in işgali planını Irak için bir kurtuluş reçetesi olarak ele almış ve ülkesine ve halkına da bunu kabul ettirmiştir.¹²¹

Sonuçta Körfez Krizi, Irak'ın Kuveyt üzerindeki talepleri bilinmesine rağmen kolayca tahmin edilemeyecek bir şekilde 1 Ağustos 1990'da petrol üretim kotalarını aşmak ve tartışmalı bölgelerden petrol çıkarmakla suçladığı komşusu Kuveyt'i işgal ederek 19. ili olarak topraklarına kattığını ilan etmesi suretiyle ortaya çıkmış ve tüm Dünyada şaşkınlık meydana getirmiştir. 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak birlikleri, Kuveyt sınırını geçerek bir anda bu küçük Ortadoğu ülkesini işgal etmişler, ülkenin yönetimini elinde bulunduran Şeyh Ahmed El-Sabah ise çareyi ülkeyi terk ederek Suudi Arabistan'a kaçmakta bulmuştur. Kolay kolay tahmin edilemeyen, edilse bile tüm ülkeyi kapsayacağı akla getirilmeyen bu işgal gerçekte tüm Kuveyt'i kapsamış, Saddam Hüseyin birkaç saat içinde Irak'ı Kuveyt'in ve Kuveyt petrollerinin sahibi yaparak, bundan böyle bütün dünyada üretilen petrolün yaklaşık beşte birini kontrol eder hale gelmiştir.¹²²

4.2. BM Kararı ve Irak'a Müdahale

Kuveyt'in Irak tarafından işgal edilmesi tüm dünyada şaşkınlık meydana getirmiş ve işgalden hemen sonra olağanüstü olarak toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Irak'ın Kuveyt'i işgal ettiğini ilan ettiği 2 Ağustos 1990 tarihinde sadece Yemen'in çekimsiz kaldığı oylamanın ardından aldığı S/RES/660 (1990) sayılı kararla¹²³ Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesini kınamış ve Irak askerlerinin Kuveyt'ten derhal ve koşulsuz bir şekilde geri çekilmesini talep ederek Irak ile Kuveyt arasındaki problemlerin Arap Birliği nezdinde gerçekleştirilecek müzakereler yoluyla çözüme kavuşturulmasını talep etmiştir. Bu karar kabul edilirken SSCB, Çin ve Küba Irak'a ve onun diktatör liderine karşı sert tedbirler

¹²⁰ Hume, C.R., The United Nations, Iran, and Iraq: How Peacemaking Changed, Indiana , 1994, s. 19.

¹²¹ Baram, A., "The Iraqi Invasion of Kuwait: Decision-making in Bagdat", Iraq's Road To War, New York, 1993, s.37.

¹²² Tragert, J., The Complete Idiot's Guide to Understanding Iraq, Indianapolis, 2003, s. 185.

¹²³ United Nations: Department of Political Affairs, Repertoire of the Practice of the Security Council: Supplement 1989-1992, New York ., 2008, s.568-710.

alınmasını talep eden ABD, Fransa ve İngiltere'nin yanında yer almıştır. Böylesi bir ortaklık da, bölgede meydana gelebilecek olan herhangi bir güç dengesi değişikliğinin Dünya'daki güç odakları ve menfaat gruplarının ne kadar etkilendiğini ya da Irak'ın işgaliyle oluşan bölgenin durumunun ne kadar olumsuz etki oluşturduğunun kanıtıdır.¹²⁴

BMGK'nun, bu olayın uluslararası barış ve güvenliğin ihlali olduğunu belirterek S/RES/660 (1990) sayılı kararla teyit ettiği; Irak'ın her türlü petrol ihracatını yasaklayan ekonomik yaptırım ve silah ambargosu yapılmasını kararlaştırdığı 6 Ağustos 1990 tarihli S/RES/661 (1990) sayılı kararla da en önemli ekonomik geliri olan petrolü kısıtlayarak daha doğrusu bu konuda ambargo kararı alarak Irak uyarılmaya ve güçsüz düşürülmeye çalışılmıştır. Alınan bu kararlarla Irak'a genel ticaret yasağı konmuş olmakla birlikte Irak'ın her türlü mal ve hizmet ihracat ve ithalatı gerçekleştirilmesi yasaklanmış, Irak'a sadece ilaç ve gıda ithalatı yapabilme izni verilmiştir. O tarihe kadar belki de bir yönüyle bir ülkeye yönelik kabul edilen en sıkı ekonomik yaptırımların ele alındığı bu kararda BMGK, Irak'ın işgal ettiği topraklardan çekilmediğini gerekçe göstererek tüm devletlerin Irak'a ihracat yapmalarını ve Irak'tan ithalat yapmalarını yasaklamıştır. Bağlayıcı ekonomik yaptırımlar, Irak'ın Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklamasından sonra daha da sıkılaştırılmıştır.¹²⁵

Kuveyt'in Saddam liderliğindeki Irak Devleti'nce işgal edilmesi ile ortaya çıkan Körfez Krizi, bütün Dünyada tepkilere yol açmış ve Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde birçok devlet duruma derhal müdahale etmek için girişimlerde bulunmaya başlamışlardır. ABD öncülüğünde İngiltere, Suriye, Mısır, Suudi Arabistan, Fransa ve daha başka birçok ülke, Irak'ın Kuveyt'ten sonra Suudi Arabistan'a veya diğer bir Ortadoğu Ülkesi'ne olabilecek herhangi bir saldırısını önlemek amacıyla "Çöl Kalkanı" adı verilen harekâtla Suudi Arabistan ve Basra Körfezi başta olmak üzere bölgeye deniz, hava ve kara birlikleri göndermişlerdir.¹²⁶ Toplamda da 33 ülke bölgeye ya kuvvet göndererek veya lojistik vb. yardımda bulunarak doğrudan ya da dolaylı olarak harekâta katılmıştır. Koalisyonda sekiz Arap ülkesi de yer almıştır. Körfez Krizi esnasında Arap ülkeleri özellikle ilk dönemlerde işgale karşı alacakları tavırla ilgili bocalama yaşayıp tam bir birliktelik sağlayamamış olsalar da, Arap Birliği'nin Irak'ı kınayarak, derhal Kuveyt topraklarından çekilmesini istediği, devamında da Irak saldırısına karşı Çok Uluslu Arap Ordusu kurulmasını oy çoğunluğuyla kararlaştırdığını görmekteyiz. Arap Devletlerinden Mısır ve Suriye, Saddam'a karşı olanların

¹²⁴ Conte, A., Security In The 21st Century: The United Nations, Afghanistan, and Iraq, FarnhamUnited Kingdom, 2005, s. 117.

¹²⁵ Allain,J., International Law in the Middle East: Closer to Power Than Justice, England, 2004, s. 153-154.

¹²⁶ Telhami, S., "Between Theory and Fact: Explaining U.S. Behavior in the Gulf Crisis",Florida, 1994, s. 153.

başında gelerek, Suudi Arabistan'a kuvvet göndermişler, Ürdün, Yemen ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ise Irak'a yönelik koalisyonun karşısında yer almışlardır.¹²⁷

Krizin devamında BM Irak Hükümeti'nden ısrarlı bir şekilde Irak'tan geri çekilmesini talep etse de Irak bu konuda hiçbir geri adım atmamış, bunun üzerine de BMGK tarafından, 1990 yılının Eylül ayında Irak'a karşı hava ambargosu kararı alınmıştır. Daha sonra alınan yeni bir kararla da deniz ablukası da getirilerek yaptırımlar genişletilmiştir. Devamında da 29 Kasım 1990 tarihinde S/RES/678 (1990) sayılı kararla, Irak'ın 15 Ocak 1991 tarihine kadar işgal ettiği Kuveyt'i terk etmemesi halinde güç kullanılması kabul edilmiştir.¹²⁸

BM, ABD ve diğer aracı ülkelerin ısrarlarına rağmen, Saddam Hüseyin'in Kuveyt topraklarından çıkmamakta kararlı olduğunun iyice anlaşılması üzerine 17 Ocak 1991 tarihinde, Irak'a müttefik Çok Uluslu Hava Güçleri'nin saldırıya geçmesi ile I. Körfez Savaşı resmen başlamıştır.¹²⁹

Savaşın başlamasıyla birlikte ilk önce özellikle Irak ve Kuveyt'te bulunan stratejik hedefler olarak tanımlanan noktalar müttefik güçlere ait uçaklar tarafından bombalanmış, 24-28 Şubat 1991 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve "Çöl Fırtınası" adı verilen kara harekâtı ile de Kuveyt'teki Irak Kara Kuvvetleri'nin büyük bir kısmı imha edilmiş ve çok sayıda Irak askeri de esir alınarak Kuveyt'i terk etmeye karar vermeleriyle de harekât oldukça kısa sayılabilecek bir sürede büyük ölçüde sona ermiştir. Öncesinde Saddam Hüseyin'in son derece kendinden emin ve iddialı açıklamalarda bulunduğu bu savaş, iki ay bile geçmeden ve de Irak'ın kesin bir mağlubiyetiyle sona ermiş, böylelikle özellikle ABD Dünya'ya mevcut tek süper güç olduğunu bir kere daha ilan etmiştir. Bugüne kadar meydana gelen savaşlar açısından bakıldığında belki de bir ilk olarak, Dünya'nın her yerinde bulunan insanlar televizyonları aracılığı ile bir nevi canlı olarak bu savaşı izlemiş, savaşın gidişatı ve savaşan ülkelerin durumu hakkında hemen bilgi sahibi olmuş, belki de başka bir yönüyle de çok ileri bir düzeyde medya aracılığı ile hem bilgi sahibi olmuş ve hem de yönlendirilmişlerdir.¹³⁰

3 Mart 1991 günü Körfez Savaşı'na katılan koalisyon gücü ülkeleri ve Irak heyeti arasında Kuveyt ve Suudi Arabistan sınırının kuzeyindeki Safven Kasabası yakınlarında ateşkes görüşmeleri yapılmış; Irak, Kuveyt'i işgal kararından vazgeçmek ve yüklü miktarda tazminat ödemek başta olmak üzere bütün şartları kabul etmek zorunda kalmış, böylelikle I.

¹²⁷ Bronson,R.,Thicker Than Oil: America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia, Oxford, 2006, s.199-200.

¹²⁸ Davis, J.,Presidential Policies and the Road to the Second Iraq War: From Forty One to Forty Three, England, 2006, s. 147.

¹²⁹ Conte, a.g.k., s. 123.

¹³⁰ Marolda, E.J.,-Schneller, R.J, The United States Navy and the Persian Gulf War, Annapolis MD, 2001, s.47.

Körfez Savaşı fiilen sona ermiştir.¹³¹ 1991 yılının Nisan ayında Irak'ın BMGK tarafından ortaya konan ateşkes şartlarını kabul ettiğine dair yazılı müracaatı ile de I. Körfez Savaşı resmen sona ermiştir. BMGK, 3 Nisan 1991 tarihinde de resmi ateşkes koşullarını belirlemiş ve bu koşullar arasında tartışmalı olan Irak-Kuveyt sınırının kabulü, bu sınıra BM gözlemcilerinin yerleştirilmesi, savaş nedeniyle meydana gelen kayıplardan Irak'ın sorumlu tutulması, birtakım silahlara Irak'ın sahip olmasının yasaklanması gibi maddeler de yer almıştır.¹³²

1991 Nisan'ında I. Körfez Savaşı'nın fiilen sona ermesine rağmen ABD farklı gerekçelerle zaman zaman Irak'ı bombalamaya devam etmekle birlikte ABD Devlet Başkanı George Bush'a Kuveyt'te bulunduğu sırada suikast planladıkları gerekçesiyle 23 Ocak 1993 gecesi Güney Irak'ı; 26 Haziran 1993 gecesi de Bağdat'ı bombalamıştır. Türkiye, ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Körfez Savaşı'na fiili olarak katılmamış olmakla birlikte Adana'da bulunan İncirlik Hava Üssü'ndeki ABD uçaklarının harekât amacıyla kullanılmasına müsaade etmiş ve BM'nin aldığı bütün kararlara da uymuştur. Bu kararlar gereği de Türkiye için oldukça önem arz eden Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı Türkiye tarafından kapatılmıştır. Bunun sonucu olarak da Türkiye uğradığı maddi kayıpla ve sınırının da kapatılması eklenince ticari açıdan da oldukça büyük maddi kayıplara uğrayarak Körfez Krizi'nden ekonomik açıdan en fazla etkilenen ülkeler arasında yerini almıştır. Irak ordusunun ABD ve müttefikleri karşısında bu kadar kolay ve çabuk hezimete uğrayıp yenilmesindeki en önemli sebeplerden biri hiç kuşkusuz rakiplerine kıyasla teknolojik ve askeri eğitim açısından çok fazla geri olmasıdır ki Irak ordusu bu zamana kadar aslında Ortadoğu Bölgesi'nde oldukça güçlü bir ordu olarak kabul edilmiştir. Bir de buna Irak ordusunun İran gibi güçlü bir komşusuyla 8 yıl kadar süren bir savaştan yorgun ve bıkkın olarak çıktığı da düşünülürse bu yenilgi daha iyi anlaşılabilir. Bu durum özellikle ABD'nin gerek ordu ve gerekse de üst düzeyde bulunan Irak yöneticileri arasında yapmış olduğu çalışmalar da göz önünde bulundurulursa netice çok daha iyi anlaşılabilir. Irak'ın yenilmesinde pay sahibi olan diğer bir etmen de rakiplerinde bulunan son derece üstün teknoloji hava gücüdür ki Irak'ın hava gücü buna kıyasla çok geri kalmakla birlikte birçok saldırıda savaş uçakları daha havalanamadan yerde savunmasız ve etkisiz bir şekilde yakalanmış ve imha olmuşlardır. Müttefik güçleri ise hava, kara ve deniz güçlerindeki

¹³¹ Allawi, a.g.k., s.48.

¹³² Kaya, İ., 11 Eylül Saldırıları Ve Sonrası : Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale, Ankara, 2001 , s.102-107.

üstünlük ve bunun yanında iletişimdeki son derece olumlu işleyişten yararlanmış hatta bazı yeni teknoloji askeri silahları bu savaşta deneme imkânına sahip olmuşlardır.¹³³

Irak ise SSCB'nden satın aldığı ve bu savaşla ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkan Scud Füzelere ile nereye kadar mücadele edeceğini fark etmiş fakat neticeyi değiştirememiştir. Sık sık bu füzeleri kullanarak, hatta füzelere kimyasal ve biyolojik başlık da ekleyerek müttefik güçlerine ve İsrail'e gözdağı vermeye çalışıp halkına ve ordusuna da moral aşılama yoluna gitmiş olsa da bir süre sonra bunların çok yetersiz olduğu görülmüştür. Amerikan Patriot Hava Savunma Sistemi de bu dönemde Irak'ın Scud füzelerine karşı kullanılarak hafızalarda yer etmiştir.

Kısacası 17 Ocak 1991 tarihinde müttefik Çok Uluslu Hava Güçleri'nin saldırılarıyla başlayan ve 3 Mart 1991 günü Safven Kasabası'nda yapılan ateşkes anlaşmasıyla fiilen sona eren I. Körfez Savaşı, aslında eşit olmayan, hatta arasında çok fazla fark olan güçlerin savaşı olmuş, yayılma tehlikesi ile hem bütün Ortadoğu Bölgesi'ni hem de etkileriyle bir başka açıdan Dünya'nın birçok ülkesi etkilemiş bir savaştır. Fakat bu savaştan da ders alınmadığı çok yakın bir gelecekte tekrar anlaşılacaktır.

4.3. Çekiş Güç, Keşif Güç ve Türkiye'nin Irak'a Karşı Tutumu

3 Nisan 1991'de BMGK tarafından alınan S/RES/687 (1991) sayılı kararla; Irak ile Kuveyt arasındaki tampon bölgeye yerleştirilen BM barış gücü askerlerinin devriye görevi görmesi ve sonrasında da Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi planlanmışsa da daha sonraki süreçte kuzeyde Kürt, güneyde ise Şii grupların merkezi hükümete karşı ayaklanmaya başladıkları görülmüştür. Söz konusu ayaklanma teşebbüslerini engellemek amacıyla askeri birliklerini bu bölgelere gönderen Irak Hükümeti'nin önüne geçmek amacıyla bir karar tesis edilmemesi ve baskılardan dolayı gerek İran'a gerekse Türkiye'ye kaçmaya başlayan Kürtler'in statüsü¹³⁴, bunlara yapılacak yardımlar ve Irak Hükümeti'ne karşı korunmalarına ilişkin bir yapının tesisi¹³⁵ bu durumdan önemli derecede etkilenen Türkiye'yi harekete geçirmiştir. Zira Irak'ta yaşayan 4 milyon peşmergenin yaklaşık olarak yarısı 1991 yılında

¹³³ Nacos, B.L., Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism, New York, 2002, s.141.

¹³⁴ Laizer, S.J., Martyrs, Traitors and Patriots: Kurdistan After the Gulf War, London, 1996, s.25.

¹³⁵ Mac Farlane, S.N., Twisting Arms And Flexing Muscles: Humanitarian Intervention And Peacebuilding In Perspective, Hampshire-England, 2005, s. 11-34.

Mart ayı sonu ve Nisan ayı başında Türkiye ve İran'a doğru kaçıma başlamış; bir kısmı bu ülkelere sığınırken, geri kalanı sınıra yakın dağlarda güç koşullarda bekletilmiştir.¹³⁶

Türkiye'nin İran'ın da desteğini alarak ABD ve BM ile yaptığı diplomatik girişimler neticesinde 5 Nisan 1991 günü Türk ve Batı Avrupalı diplomatlar arasında Ankara'da yapılan toplantı ile BMGK tarafından hazırlanan S/RES/688 (1991) sayılı kararın taslağı tartışılarak son şekli verilmiş ve devamında da bölge ve bölge insanına yönelik yardım ve kurtarma kararı alınmıştır. Böylece Irak'ın kuzeyinde, hukuken olmasa da, fiilen Bağdat yönetiminin egemenliğini icra etmesine engel olunan bir bölgenin oluşumuna zemin hazırlanmıştır. Buradaki kararın amacı aslında böyle bir bölgenin oluşumunu planlamamakla birlikte, Bağdat yönetimi tarafından Peşmergelere yapılan insanlık dışı saldırıların önünü almak planlanmıştır.

Bu karar aynı zamanda daha sonrasında güvenli bölge, Çekiç Güç, Huzur Operasyonu veya Kuzey İzleme Gücü olarak adlandırılan uygulamaların da temel dayanağını oluşturan bir başlangıç olmuştur. 10 Nisan 1991 günü Amerikan Başkanı George Bush'un yaptığı açıklamayla; 36. paralelin kuzeyi Irak uçakları için "uçuşa yasak bölge" ilan edilmiş, devamında da Irak hükümetinden Kuzey Irak'ta bulunan askerlerini çekmesi ve 36. paralelin kuzeyine uçak ve helikopterlerini sokmaması söylenmiştir. Türkiye sınırı yakınlarına ABD, Fransız ve İngiliz askerleri konuşlandırılmış ve ilk aşamada ağırlıklı olarak ABD, İngiltere ve Fransa tarafından yaklaşık 16.000 askerden oluşturulan bu güç daha sonraları diğer ülkelere de katılımlarla 20.000'i bulmuştur. Bölgede oluşturulan bu yeni denetim mekanizmasından da doğal olarak Irak hükümeti son derece rahatsız olmuş ve bütün itirazlarına rağmen Irak toprakları içerisinde oluşturulan bu denetleme ve yardım gücü hedefli yapı ile aslında ilerde meydana gelecek itiraz ve çatışmaların da bir nevi sinyalleri kısa süre sonra gelmeye başlamıştır.¹³⁷

¹³⁶ Arı, T., Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, İstanbul, 2004, s.55.

¹³⁷ Chesterman, S., Just War Or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law, Oxford-England, 2002, s. 131.

Harita 2: Uçuşa Yasak Bölgeler Haritası

Kaynak: Washington Institute for Near East Policy(2008).

1991 yılı Temmuz ayının ortalarına kadar faaliyette bulunan bu güç, bu tarihten itibaren bölgeden çekilmiş, fakat Irak'ın kuzeyinde bulunan 36. paralel ve bu bölgenin Türkiye sınırına kadar olan alanın denetimi için bölgeden ayrılarak Türkiye'de konuşlanarak daha sonra "Çekiç Güç" olarak adlandırılmış ve Peşmergeleri Saddam'a karşı korumayı hedeflemiştir.¹³⁸ Bu çerçevede BMGK tarafından organize edilen Huzur Operasyonu'nun birinci aşaması sona ermiş, 1991 ile 1996 yıllarını kapsayan ikinci aşaması daha sonra "Çekiç Güç" adı altında gerçekleşmiştir.¹³⁹

Kuzey Irak'ta yaşayan Peşmergelere karşı Saddam Hükümeti tarafından gerçekleşmesi muhtemel bir saldırıyı engelleyip müdahale etmekle görevlendirilmiş olan Çekiç Güç'ün

¹³⁸ Hiro,D., Neighbours, Not Friends Iraq and Iran After the Gulf Wars: Iraq and Iran After the Gulf Wars, New York, 2003, s. 52.

¹³⁹ Oran,B., Kalkık Horoz, Ankara,1998, s. 85.

görev süresi Türkiye tarafından ilk etapta 30 Eylül 1991'e kadar uzatılmış,1 Ekim 1991 itibariyle de görev süresi Türkiye tarafından tekrar uzatılarak Şırnak'ın Silopi İlçesi'nde bulunan kara unsurlarının çekilmesi, bunun yerine İncirlik'teki hava gücünün F-111 ağır bombardıman uçaklarıyla takviye edilmesi kararlaştırılmıştır. İncirlik'te konuşlandırılan ve 1800'e yakın asker ve 77 uçaktan oluşan Çekiç Güç, Ortak Görev Gücü ve Huzur Operasyonu-2 gibi isimlerle de anılmış, Piriçlik ve Zaho'da da ikmal ve irtibat görevini yürüten aynı güce bağlı 56 askerlik bir kuvvet de bulundurulmuştur. Birliği, biri Türk diğeri Amerikalı eşit yetkiye sahip iki komutan komuta etmiş, Çekiç Güç'teki uçaklar sık sık bölge üzerinde eğitim uçuşları yapmışlardır.¹⁴⁰

Bu doğrultuda Adana İncirlik Hava Üssünden kalkan uçaklar Irak'ın BM kararlarına uyup uymadığını denetlemiş, yardım ve koruma görevini ifa etmişlerdir. İşte hemen hemen bu dönemlerde 1992 Mayıs'ındaki Kuzey Irak parlamento seçimlerinden sonra Celal Talabani ve Mesut Barzani Washington'a giderek ABD'li yetkililerle görüşmeler yapmışlar, hatta 29 Temmuz 1992'de ABD Dışişleri Bakanı James Baker'la da bir araya gelmişlerdir. ABD Başkanı George Bush tarafından kabul edilmeyen Kürt liderlerin yine de Washington'da ilk kez ABD yönetimince üst düzeyde kabul görmesi dikkati çekmiştir.¹⁴¹

Kuzey Irak'ta kendi aralarında çatışmakta olan Kürt gruplardan KDP (Mesut Barzani yönetimindeki Kürdistan Demokrat Partisi)'nin davetiyle Irak askeri güçleri Ağustos 1996'da kuzeydeki uçuşa yasak bölgeye girerek KYB (Celal Talabani yönetimindeki Kürdistan Yurtsever Partisi) Erbil'i alınca ABD, kuzeydeki uçuşa yasak bölgeyi Bağdat'ın hemen güneyine 33. paralele kadar genişletmiş, Irak yönetimi de Talabani'den aldıkları Erbil'i, Barzani'nin Peşmergelerine devrederek geri çekilme kararı almıştır. Doğal olarak da bu durum Kürtler arası dengelerin Barzani lehine bozulduğu yönünde yorumlara sebep olmakla birlikte ABD'nin Saddam Hüseyin'e karşı Kuzey Irak'ta oluşturduğu ve eğittiği muhalif Iraklılar'dan müteşekkil silahlı grupların bir kısmının Irak ordusunun eline geçmesiyle sonuçlanmıştır. ABD, geri kalanları da aileleri ile birlikte Türkiye üzerinden önce Hint Okyanusu'ndaki Guam Adası'na, ardından da ABD'ye götürmüştür. Türkiye, bu dönemde Barzani ve Talabani arasında meydana gelen çatışmaları durdurmak amacıyla Türkmenler ve Asuriler'den müteşekkil ve masrafları İngiltere ve ABD tarafından karşılanan "Ateşkes İzleme Gücü"nü kurarak eğitimlerini üstlenmiştir.¹⁴²

¹⁴⁰ Brown,S.G., Sanctioning Saddam: The Politics of Intervention in Iraq, New York,1999,s.38.

¹⁴¹ Prince,J.M ., "A Kurdish State in Iraq", Current History, Westport, 1993, s.20.

¹⁴² Öznur,H., Cahşların Savaşı Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul Kerkük Meselesi, Ankara, 2003 s.352.

Bütün bu gelişmelerden sonra ABD’de 1996 yılındaki seçimlerde Bill Clinton başkan seçilmiş ve Irak’a belli sınırlamalarla da olsa petrol satımına izin verilerek Irak’a yönelik yaptırımların devam etmesi kararı tekrarlanmıştır. Ayrıca Irak’ta olası bir iktidar değişikliği konusunda müttefiklerle ve dostlarla işbirliğine hazır olduklarını belirterek yeni Irak’ın bağımsız, dış tehditlerden uzak ve bölgesi için tehdit oluşturmayan bir karaktere sahip olmasını temenni ettiklerini belirtmiştir. Devam eden süreçte 1998 Eylülü’nde Amerikan yönetimi Iraklı muhaliflerden Barzani ve Talabani’yi Washington’da bir araya getirmiş, aralarındaki sorunları çözerek Saddam Hüseyin’e karşı ortak hareket etme konusunda işbirliği yapmalarını sağlamaya çalışmıştır. ABD Körfez Savaşı sonrasında Saddam yönetimini düşürmeye yönelik dış politikası gereği, Irak’ta kendisine yakın bir grubu işbaşına getirmek ve dengeleri değiştirmek amacıyla çeşitli muhalif grupları desteklemiştir. Başka bir ifadeyle ABD, aslında işi kolay yoldan, herhangi bir askeri müdahaleye gerek kalmadan öncelikle kendisine karşı tehlikeli bulunduğu Saddam Hüseyin’i bertaraf etmek amacıyla, muhalif grupları kullanmayı deneme yoluna gitmiş ve bu doğrultuda da faaliyetlerde bulunmuştur.¹⁴³

Hiç kuşkusuz Irak’ta önde gelen muhalif Kürt grupları olan KDP ve KYP’dir ki Süleymaniye merkezli Kürt milliyetçi subay ve aydınlar tarafından Molla Mustafa Barzani’nin teşvikiyle kurulan KDP, 1958 Darbesi sonrası Irak’ta yasal bir kimliğe bürünmüş, 1961’de Irak’tan özerklik talep ederek reddedilmiş ve bunun üzerine bir ayaklanma ile Kuzey Irak’ta hâkimiyet kurmuştur. 1970 Mart’ında özerklik de dâhil çoğu Kürt talebini kabul eden Bağdat yönetimi ile Barzani arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır. KDP; Irak Komünist Partisi ve Irak Kürdistan Sosyalist Partisi ile birlikte 1980 Kasım ayından Saddam Hüseyin iktidarının yıkılması ile yapılan meclis seçimlerine kadar demokratik cephe üyesi olarak Irak meclisinde temsil edilmiştir. Ağırlıklı olarak Dohuk kentinde etkili olup meclis seçimlerine KYB ile birlikte girmiş ve mecliste 53 milletvekili çıkarmıştır. Irak’ta federal bir yapının ve bir ‘Kürt Ulusal Meclisi’nin kurulmasını öngörmekte olan KDP ayrıca, “Türkiye, İran, Suriye ve Rusya’daki Kürtlere desteklerinin dile getirmektedir. Kısacası Kürtlerin haklarının çiğnenerek, yaşadıkları bölgenin paylaşılarak işgal edildiğini savunan KDP muhafazakâr yapısıyla daha çok Kürt aşiretlerinin çıkarlarını gözetten bir hüviyettir.

Diğer önde gelen Kürt muhalif grup olan KYP ise aslında 1976 yılında KDP içinde yer alan Celal Talabani’nin, Barzani’den bu tarihlerde kopan muhalif insanları da yanına alarak Şam’da kurulmuştur. Daha çok Süleymaniye bölgesinde etkili olan KYB çoğunlukla ABD ve

¹⁴³ Allain, J., International Law in the Middle East: Closer to Power Than Justice, Hampshire England, 2004, s. 42.

diğer Batılı devletlere yakınlaşma eğilimi içinde olan, bölge ülkelerinden de İran ve Suriye'ye yaklaşım sergileyen bir örgüt görünümündedir.

KDP ve KYP'nin başını çektiği Kürtlerden oluşan bu yapı, Kuzey Irak'ta 17 Mayıs 1992'de yapılan seçimlerle ortaya çıkmıştır. 16 Aralık 1991'de KYP ve KDP'den başka diğer sekiz Kürt grubunu bir araya getiren Irak Kürdistan Cephesi'nin toplantısında Temsilciler Meclisi oluşturulması yönünde görüş birliğine varılmış, 1992 yılında yapılan seçimlere KDP, KYB, Irak Kürdistan İslam Hareketi (IKİH), Hristiyan Süryani Partisi, Kürdistan Sosyalist Demokrat Partisi (KSDP), Kürdistan Sosyalist Parti, Kürdistan Demokrat Halk Partisi (KDHP), Kürdistan Komünist Partisi katılmıştır.

Aslında bütün bu Kürt gruplara bakıldığında aralarındaki en önemli ortak hedefin Saddam vb. bir diktatörlüğe karşı çıkmaları bunun yanında belki de ABD tarafından oluşturulacak olan bir yönetime de geçici olarak destek olmalarıdır ki Körfez Krizi dönemlerinde Kürt gruplar tarafından ortaya konan politikalar da buna işaret etmektedir.

Burada dikkat çeken bir diğer önemli nokta da ABD tarafından bölgede Kürt gruplar üzerinden yürütülen politikalara bakıldığında bunun Türkiye tarafından pek de memnun karşılanmadığıdır ki ABD'nin Türkiye'yi dışlayarak ya da pek hesaba katmayarak girişimlerde bulunması Türkiye tarafından PKK sorununu bir an önce çözmesi gerektiğini düşünmesine yol açmış ve arkasından Ekim Ayı başından itibaren iki ay süren ve PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'de saklanması ile başlayan Türkiye-Suriye gerginliği, Ekim ayında Türkiye ile Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı neticesinde Abdullah Öcalan'ın Suriye'yi terk etmesiyle sona ermiştir.¹⁴⁴

Diğer taraftan, ABD yönetiminin Saddam'ı düşürmeye yönelik çabalarını desteklemek amacıyla Irak Ulusal Kongresi'ne 97 milyon dolarlık askeri yardım yapılması talebi, 1998 Ekimi'nde kabul edilmiştir. Ayrıca CIA'nin Irak'taki çalışmalarına yönelik işbirliğinde bulunulması da pakette yer almıştır. Londra'da 23 Kasım 1998'de bir araya gelen KDP ve KYB'nin temsilcileri Irak'taki 30 muhalif grubun bir şemsiye örgütlenmesi gibi gözükten Irak Ulusal Kongresi, tüm muhalif grupları temsil ettiklerinin kabul edilerek Irak'ta güvenli bir bölgede Saddam Hüseyin'i düşürmeye yönelik faaliyet göstermelerini sağlayacak bir ortamın kendileri için oluşturulmasını istemişlerdir. Ancak daha önce CIA tarafından buna dönük bir girişim Erbil'de başlatılmış, fakat Saddam Hüseyin'in bir operasyonu ile bu girişim olumsuz neticelenmiştir. 1996'da Celal Talabani ile yaşanan çatışma esnasında Mesut Barzani'nin Saddam Hüseyin'den yardım istemesi üzerine, Saddam Hüseyin'e bağlı birlikler Erbil'e doğru

¹⁴⁴ David L.-Phillips, D.L., From Bullets to Ballots: Violent Muslim Movements in Transition, New Jersey, 2008, s.112.

harekâta girişmiş, bu gelişme üzerine ABD, Kuzey Irak'ta kendisi ile işbirliği yapan grupları buradan götürmek zorunda kalmıştır.¹⁴⁵

1997 Ocağ'ından itibaren adı Keşif Güç olarak değiştirilen ve önceki dönemlerde olduğu gibi altı aylık dönemler halinde görev süresi uzatılan Çekiç Güç'te Türkiye, Fransa, İngiltere ve ABD gibi ülkelerin askeri unsurları yer almış, ancak 1998 Aralık'ında Çöl Tilkisi Operasyonu'na tepki gösteren Fransa, Keşif Güç içindeki askerlerini aldığı bir kararla geri çekmiştir. Adana'nın İncirlik Üssünden havalanan ve Kuzey Irak'ta keşif uçuşları yapan Çekiç Güç'ün görevi 2003 Mart'ında ABD'nin Irak'ı işgaliyle beraber hem fiilen ve hem de hukuken sona ermiştir. Özellikle bu güç üzerinde Türkiye'de son zamanlarda tartışmalar yoğunlaşmış ve bu gücün faydadan ziyade zarar verdiği hatta Türkiye aleyhine kullanıldığına dair yorumlar yapılmaya başlanmıştır.

4.4. Irak'a Ambargo ve Yasaklı Silahların Denetimi

Savaş sonrası BMGK'nin S/RES/687 (1991) sayılı ateşkes koşullarını düzenleyen kararı, aynı zamanda Irak'ın elinde bulunan balistik füzeler de dâhil olmak üzere kitle imha silahlarının denetimini ve imhasını da öngörmüştür. Bu imha ve denetim görevinin ise Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu (UNSCOM) ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) tarafından yürütüleceği belirtilmiştir. Irak'a uygulanmakta olan ambargonun kaldırılması bu sürecin tamamlanmasına bağlanmış, bu doğrultuda UNSCOM ve IAEA, 9 Haziran 1991'de kimyasal silahlara ilişkin, 30 Haziran 1991'de ise nükleer silahlara ilişkin denetim görevine başlamıştır. Söz konusu denetim esnasında oldukça fazla problem yaşanmış ve defalarca kesintiye uğramak zorunda kalmıştır. 23 Haziran 1991'den itibaren yani daha işin başında Irak nükleer tesislerini BM gözlemci heyetine açmak istememiş ve heyetin istediği belgeleri vermekten kaçınmış, bu durum da bundan sonra sıkça yaşanacak krizlerin habercisi olmuştur.¹⁴⁶

BM'nin Irak'a yönelik aldığı kararların takibi konusunda dikkat çekici bir diğer nokta da ABD'nin bu kararların uygulaması aşamasında kendisini sorumlu görerek diğer BM üyelerine kıyasla çok daha fazla aktif ve yer yer de tehditkâr olduğu, Irak'a yönelik olarak zaman zaman bu kararların uygulanması doğrultusunda oldukça karalı ve ısrarlı olduğudur. Kuşkusuz bu noktada ABD'nin dayanaklarından birisi de Irak'taki BM görevlilerinin

¹⁴⁵ Falk, R.A.-Friel,H., The Record of the Paper: The New York Times on US Foreign Policy and International Law, Brooklyn, 2004, s.114.

¹⁴⁶ Segell,G., Disarming Iraq, 2004, Portland Oregon, s. 17.

denetimleri esnasında Iraklı yetkililerce sürekli olarak engellenmiş olmasıdır. Hatta bu engellemeler gerek ABD gerekse de diğer ülkelerce kitle imha silahlarının varlığı konusunda şüpheler uyandırmıştır. ABD tarafından da bu husus çok iyi bir şekilde değerlendirilerek Irak aleyhine propaganda yapılmış ve ileride gerçekleştirilecek olan saldırılara bir nevi haklılık kazandırmıştır. Burada şunu tekrar belirtmek lazım ki Irak'ın Kuveyt'i işgaliyle başlayan ve uzun yıllar sürecektir olan Körfez Krizinde en önemli rolü oynayan ABD, BM nezdinde alınan kararların hemen hemen hepsinde de genellikle öncü rol oynayarak BM'yi kendi politikası doğrultusunda yönlendirmiştir. Bu durum da gerek BM içerisinde, gerekse diğer ülkelere oldukça eleştirilmiştir. 11 Ekim 1991'de BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri tarafından alınan S/RES/715 (1991) sayılı kararlar, Irak'ın sahip olduğu kitlesel imha silahlarını araştıran BM heyetlerinin, yetkilerinin kapsamının genişletilmesi ve Irak'ın bu konuda yaptığı engellemelerin kınanması ve gerektiğinde güç kullanılması kararlaştırılmıştır. Irak Yönetimi, alınan bu kararı, ancak 26 Kasım 1993 günü kabul ettiğini açıklamıştır. Bu kararlar BM denetimler konusunda ne kadar kararlı olduğunu göstererek uygulamaları da sıklaştırmayı hedeflemiş, Irak da bu konuda her geçen gün daha fazla rahatsız olmaya başlamıştır.¹⁴⁷

1992 Temmuz'una gelindiğinde ise Irak Hükümeti ile BM gözlemcileri arasında BM heyetinin Irak'ta nükleer silahlarla ilgili inceleme yapması sırasında Tarım Bakanlığı'na girmek istemelerine Irak Hükümetince izin verilmemesinden dolayı yeni bir kriz çıkmıştır. Tarım Bakanlığı'nda balistik füzelerin gizlenmekte olduğu şüphesini dile getiren BM gözlemci heyetinin bakanlığa girmesini engelleyen Iraklı yetkililer bu durumun Irak'ın egemenliğine aykırı olduğu ve Irak'ın içişlerine müdahale manasına geldiğini belirtmişlerdir. Sonuçta da kriz, Saddam Hüseyin'in, ABD, İngiltere ve Fransız vatandaşı olmayan görevlilerden oluşacak BM heyetinin Bakanlığa girerek denetim yapmalarına izin vermesiyle son bulmuştur. Bu olay bir yönüyle BM ile Irak arasında Körfez Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan en ciddi gerilim olmuştur.¹⁴⁸

Zira BM tarafından yapılan bu denetimler Saddam ve iktidarını olduğu kadar Irak halkını da giderek artan bir dozda rahatsız etmeye başlamış, Iraklılar kendilerini yavaş yavaş bir nevi sömürge olarak görmeye bile başlamışlardır.¹⁴⁹ Devam eden süreçte de UNSCOM'un çalışmaları sık sık Iraklı yetkililerin engellemeleri ile tekrar tekrar kesintiye uğramaya devam etmiş ve 1996 yılının Mart ayında 5 Irak tesisine daha giriş izni verilmemesi yüzünden

¹⁴⁷ Taylor, P.G. -Taylor, P., International Organization in the Modern World: The Regional and the Global Process, London, 1993, s. 233.

¹⁴⁸ Frederking, B., The United States and the Security Council: Collective Security Since the Cold War, New York, 2007, s. 70.

¹⁴⁹ Munro, A., Arab Storm: Politics and Diplomacy Behind the Gulf War, London, 2006, s. 384.

UNSCOM ile Irak Hükümeti arasında kısa süreli bir kriz daha çıkmıştır. Bu yeni krizin uzun sürmemesine rağmen BMGK, 27 Mart 1996 tarihinde S/RES/715 (1992) sayılı kararı temel alan S/RES/1051 (1996) sayılı kararı kabul ederek Irak'ı UNSCOM ile tam işbirliği yapmaya çağırmıştır. Bu yeni karar aslında bir yönüyle BM'nin Irak tarafından alınmış olan kararların esnetilmesi ya da uyulmaması halinde ne kadar kararlı olunduğunun bir nevi vurgulanması olarak algılanabilir.¹⁵⁰

1996 yılı Mart ayındaki bu son krizden sonra da Irak Hükümeti, 1996 yılının Haziran ayında BM denetçileri tarafından inceleme yapılmak istenen Bağdat yakınlarındaki tesislerden üç tanesine yine izin vermemiş, sonrasında yapılan sert görüşmeler neticesinde ise bu tesislerden sadece bir tanesinin incelenmesine kısmi olarak izin vermiştir. Heyet de Irak'ın kitlesel imha silahlarının tespiti ve imhasından sorumlu BM Özel Komisyon Başkanı Rolf Ekeus'un talimatı üzerine 17 Haziran 1996 günü Bağdat'ı terk etmiştir. BMGK, 12 Haziran 1996'da kabul ettiği S/RES/1060 (1996) sayılı kararla Irak'ın bu eyleminin tüm BM kararlarına aykırı olduğu belirtilerek, Irak'ın UNSCOM ile işbirliği yapmasını istemiştir. Nihayetinde de 20 Haziran 1996'da ABD uçakları tarafından Bağdat'ın güneyinde bulunan Hakam Tesisi bombalanmıştır. 28 Haziran 1996 günü ise yapılan yeni bir anlaşma ile problem geçici olarak tekrar çözülmüştür.¹⁵¹

10 Kasım 1994'e gelindiğinde ise Irak bu sefer BM ile yeni bir sorun çıkarmak yerine olumlu karşılanacak bir açıklama yapmış ve Kuveyt'in sınırlarını ve bağımsızlığını tanıdığını belirtmiştir. Bu gelişmenin akabinde de 14 Nisan 1995 günü BMGK S/RES/986 (1995) sayılı kararla Irak'ın gıda ve ilaç satın almasına izin verecek şekilde kısmen petrol ihracatına başlamasına onay vermiştir. "Petrol Karşılığı Gıda Programı" olarak adlandırılan bu uygulamayla Körfez Savaşı'ndan sonra uygulamaya konan BM ambargosu kısmen de olsa yumuşatılmıştır.¹⁵² BM aldığı bu kararla Irak halkının insani gereksinimlerinin karşılanması amacıyla 90 günde 1 milyar dolarlık petrol ihraç etmesine izin vermiştir. Böylece Kerkük-Yumurtalık Hattı'ndan ve Türkiye'nin de BM Yaptırımlar Komitesi'nin öngördüğü oranlarda petrol boru hattının kullanılmasının karşılığı olarak petrol almasına izin verilmesi öngörülmüştür. BM ile Irak Hükümeti arasında imzalanan Anlaşım Memorandumu (Memorandum of Understanding: MOU) doğrultusunda 1996 Aralık ayından itibaren üç ay içinde nitekim programı uygulayacak heyetin (The Office of the Iraq Programme: OIP)

¹⁵⁰ Cordesman,A.H., Iraq and the War of Sanctions: Conventional Threats and Weapons of Mass Destruction, Washington DC,1999, s. 219.

¹⁵¹ Winkler,D.F., Amirs, Admirals & Desert Sailors: Bahrain, the U.S. Navy, and the Arabian Gulf, Illinois, 2007, s. 141.

¹⁵² Gözen,R., Amerikan Kısılcığında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası, Ankara, 2000, s. 342.

görevine başlaması ancak 1997 Ekim’inde mümkün olurken, program çerçevesinde 43 milyar dolarlık petrol satış kontratı BM yetkililerinin onayından geçmiştir.¹⁵³

1997 Haziran, Eylül ve Ekim aylarında BM ile Irak Hükümeti arasında yine Irak’ın UNSCOM helikopterlerinin uçuşlarına müdahale etmesi ve bazı tesislere giriş izni vermemesiyle tekrar sorun yaşanmıştır. Bunun sonucunda da 23 Ekim 1997 günü BMGK aldığı S/RES/1134 (1997) sayılı kararla Irak’ı Özel Komisyon’la işbirliği yapmaya çağırılmış, konuyla ilgili kabul edilen daha önceki kararlara da uymasını istenmiştir.¹⁵⁴

27 Ekim 1997 tarihine gelindiğinde ise Irak Parlamentosu Irak’a uygulanan yaptırımların kaldırılmaması halinde BM gözlemci heyetiyle işbirliği yapılmamasını tavsiye eden bir karar almış ve bu karar da BM ve Irak arasında bir dönüm noktası olmuştur. Devamında da Irak Hükümeti, UNSCOM içindeki Amerikalıların sayılarının diğer ülkelere kıyasla çok fazla olduğunu belirterek bunlardan bir kısmının Irak’ı terk etmesini istemiştir. Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz tarafından 29 Ekim 1997’de BMGK’ne iletilen bu istek Konsey tarafından kabul edilemez olarak bulunmuş ve BMGK’nin 12 Kasım 1997 günü oybirliğiyle aldığı yeni bir kararla Irak’ın sürekli hale gelen engellemeleri kınanmış, Irak işbirliği yapmaya çağırılmış ve ayrıca Irak’ın bu tutumunda etkisi olan Irak yöneticilerinin yurt dışına çıkmalarına kısıtlama getirilmesi kararlaştırılmıştır. İşte bu aşamaya gelene kadar BM tarafından uygulanan bu denetim ve kısıtlamaların Irak halkını açlık ve sefaletle ittiği, bu yüzden de yüzlerce insanın ve çocuğun öldüğü yönünde Irak tarafından gelen bilgilerin artmasının da durumu gittikçe daha da gerdiği söylenebilir. Bütün bu gelişmelerden sonra ise 13 Kasım 1997 tarihine gelindiğinde Irak Hükümeti UNSCOM heyetinin ülkeyi derhal terk etmesi istemiştir.¹⁵⁵ Hem Rusya’nın devreye girmesi hem de Saddam Hüseyin’in ABD ile yeni bir savaşı göze alamaması üzerine kriz, Irak tarafından 20 Kasım 1997’de UNSCOM’un çalışmalarına izin verilmesiyle aşılmıştır.¹⁵⁶

1998 yılı Ocak ayında, Irak tarafından tekrar Amerikalı gözlemcilerin sayılarının azaltılması, sekiz başkanlık sarayına girilmemesi, Amerikan U-2 uçaklarının keşif uçuşlarını durdurması, Ritter’ı ve ekibini de casuslukla suçlaması üzerine kriz tekrar alevlenmiştir. Bunun sonucunda da UNSCOM üyeleri 16 Ocak 1998’de Bağdat’tan ayrılmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan Şubat 1998’de Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz ve Saddam Hüseyin’le

¹⁵³ Allain, a.g.k.,s.174.

¹⁵⁴ Conte, a.g.k., s.133.

¹⁵⁵ Richie,J., Iraq and the Fall of Saddam Hussein, Minneapolis MN, 2003, s.47

¹⁵⁶ Brune,L.H.,-Burns, R.D.,Chronological History of U.S. Foreign Relations, New York, 2003, s.1305.

görüşmeler yapmış, BMGK'nin 15 üyesince de kabul edilebilir bir anlaşmaya varıldığı açıklanarak kriz aşılmıştır.¹⁵⁷

20 Şubat 1998'e gelindiğinde ise BM Güvenlik Konseyi S/RES/1153 (1998) sayılı kararla Irak'ın gıda alımı başta olmak üzere diğer harcamalarının karşılanması için altı ayda 2 milyar dolar olarak belirlenmiş olan gıda karşılığı petrol satımını 5.2 milyar dolara çıkarmıştır. Bu karar da ilişkilerde kısmi olarak yumuşama olarak algılanmıştır.¹⁵⁸

1998 Nisan'ında ise UNSCOM yetkililerince BM'e bir rapor hazırlanmış ve bu raporda Irak'ın işbirliğinden kaçındığı, bu nedenden ötürü de ciddi bir ilerlemenin sağlanamadığı vurgulanmıştır.¹⁵⁹ 23 Temmuz 1998'de UNSCOM Başkanı Richard Butler'ın ve 27 Temmuz 1998'de IAEA'nın BMGK'na sunduğu raporlarda Irak'ın nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların geliştirilmesine ilişkin programlarla ilgili bilgileri ve dokümanları daha sonra kullanmak üzere gizlediği belirtilmiştir. İlgili raporlarda UNSCOM'un çalışmaları sırasında savaş başlığı parçalarına rastlandığı ve VX adlı sinir gazı içeren savaş başlıkları takılı füzelerin varlığı iddia edilerek, daha önceleri Irak'ın 3,9 ton VX ürettiği iddiasına karşılık, UNSCOM yetkililerince Irak'ın 100 ton VX ürettiği ileri sürülmüştür.¹⁶⁰

5 Ağustos 1998'de Irak Hükümetince, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a ve BMGK'ne bir mektup gönderilmiş ve mektupta UNSCOM'un görevi yeniden tanımlanıncaya kadar heyetle işbirliği yapmaktan vazgeçildiği belirtilmiştir. BMGK, Irak'ın bu kararını kesin bir dille kabul edilemez olarak görmüştür. Richard Butler'ın Irak'ın öldürücü gaz ürettiği ve bunu savaş başlıklarına yerleştirdiği yönündeki iddialarını reddeden Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, yedi yıldır süren denetimin yeterli olduğunu belirterek 6 Ağustos 1998 itibariyle UNSCOM'la işbirliğini durdurduklarını ifade etmiştir. Tarık Aziz yaptığı açıklamada ancak heyetteki Amerikan etkisinin azaltılması şartıyla işbirliğine devam edebileceklerini belirtmiştir. Sonuçta bu konuda hiç bir ilerleme sağlanamaması üzerine BMGK 9 Eylül 1998 tarihinde oybirliği ile aldığı S/RES/1194 (1998) sayılı kararla Irak'ın mevcut eylemlerinden dolayı kınanmasını, Irak'taki silah denetimi faaliyetinin askıya alınmasını ve Irak'ın UNSCOM ve IAEA ile işbirliği yapıncaya kadar, bu ülke ile hiçbir konunun görüşülmemesini kararlaştırmıştır.¹⁶¹

¹⁵⁷ Mylroie, L., Study of Revenge: The First World Trade Center Attack and Saddam Hussein's War Against America, Washington, 2001, s.158.

¹⁵⁸ Kondochoch, B., "The Limits of Economic Sanctions under International Law: The Case of Iraq", Boston, 2002, s.277.

¹⁵⁹ Karatnycky, A., Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties, New Jersey, 2002, s. 244.

¹⁶⁰ Pender, S., The Ignored War: America's War with Saddam, 2004, s.84.

¹⁶¹ Winkler, D.F., Amirs, Admirals & Desert Sailors: Bahrain, the U.S. Navy, and the Arabian Gulf, Annapolis, 2007, s. 150.

Bu gelişme üzerine her fırsatta ülke toprakları içerisinde kitle imha silahlarının bulunmadığını ifade eden Irak Hükümeti, 31 Ekim 1998'de bundan böyle UNSCOM'la işbirliği yapmayacağını açıklamıştır.¹⁶² BMGK de 5 Kasım 1998'de oybirliği ile aldığı S/RES/1205 (1998) sayılı kararda Irak yönetimini kınayarak 5 Ağustos 1998'de ve 31 Ekim 1998'de yaptığı açıklamalarından vazgeçmeye çağırmıştır.¹⁶³ Irak Hükümeti'nin Tarık Aziz aracılığıyla 14 Kasım 1998'de BMGK'ne yazdığı mektupta UNSCOM'un faaliyetlerine izin verileceği ve işbirliğinin sürdürüleceğinin belirtilmesi üzerine BM heyeti 16 Kasım 1998'de tekrar Bağdat'a dönerek çalışmalarına başlamıştır.¹⁶⁴

Ancak 20 Kasım 1998'de UNSCOM Başkanı Richard Butler'ın talep ettiği belgeleri vermekten kaçınan Irak Hükümeti hakkında Butler, 15 Aralık 1998'de BMGK'ne bu konuda bir rapor sunmuş ve Iraklı yetkililerin UNSCOM'un bazı yerlere girmesine izin vermediğini belirtmiş, ancak IAEA'nın sunduğu raporda Irak'ın işbirliğinin yeterli düzeyde olduğu ifade edilmiştir.¹⁶⁵

İşte bu dönemden sonra ABD Irak'a müdahale konusunu daha sık gündeme getirmeye başlamış ve nihayetinde Amerikan ve İngiliz uçakları 16 Aralık 1998'den itibaren "Çöl Tilkisi Operasyonu" (Operation Desert Fox) adını verdikleri operasyonla Irak'ı bombalamaya başlamış ve 19 Aralık 1998'de Bağdat'tan yapılan açıklama ile bundan sonra Irak Hükümeti'nce UNSCOM'un Irak'a dönmesine izin vermeyeceği belirtilmiştir. Bu hava saldırısı ile Irak'ta bulunan ki bunların arasında başkanlık sarayları da vardır birçok stratejik hedefin imha edildiği açıklanmıştır. Bu saldırıdan hemen sonra da Rusya bir açıklama yaparak saldırının uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirterek Londra ve Washington'da bulunan büyükelçilerini geri çağırması ve sonrasında Çin de tepkisini dile getiren bir açıklama yapmış ve ABD ve İngiltere'nin yakın müttefiklerinden Fransa da güney Irak'taki uçuşa yasak bölgede görev yapmakta olan uçaklarını çekerek (daha önce kuzeydeki uçuşa yasak bölgedeki Fransız uçakları geri çekilmişti) tepkisini ortaya koymuştur.¹⁶⁶

ABD ve İngiltere tarafından gerçekleştirilen bu saldırı neticesinde BM'nin herhangi bir kararı olmaksızın ABD tarafından tek taraflı olarak belirlenen "uçuşa yasak bölge"lerin yasallığı ve meşruiyeti de tartışmaya açılmıştır. Avrupa'da ve Dünyanın birçok ülkesinde bu konuda ABD aleyhine kamuoyları oluşmuş, BM ve varlığı ile ilgili olarak sert yaklaşımlar sergilenmiştir.

¹⁶² Murphy, S.D., *United States Practice in International Law*, Cambridge, 2002, s. 410.

¹⁶³ Meho, L.I., *The Kurdish Question in U.S. Foreign Policy*, Westport, 2004, s. 618.

¹⁶⁴ Langholtz, H.-Kondoch, B.-Wells, A., *International Peacekeeping*, Boston, 2003, s. 179.

¹⁶⁵ Murphy, a.g.k., s.411.

¹⁶⁶ Hiro, a.g.k., s.154.

Bütün bu gelişmelerle birlikte Irak'ın denetimli olarak petrol satmasına izin verilerek zorunlu alımlar yapması devam etmiştir. ABD yönetimi, kuzeyden ve güneyden keşif harekâtları çerçevesinde uçuşa yasak bölgelere (36.Paralel'in kuzeyi ve 33. Paralel'in güneyinde kalan bölge) Irak uçaklarının girmesine engel olmaya devam etmiş, Irak yönetimi de yapılan uçuşlara müdahale ederek uçuşa yasak bölgeleri tanımadığını ortaya koymuştur.Diğer taraftan BMGK 17 Aralık 1999'da aldığı S/RES/1284 (1999) sayılı kararla, UNSCOM ya da diğer adıyla Özel Komisyon'un yerine Irak'ta denetleme görevini yerine getirmek amacıyla UNMOVIC'i (United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission) oluşturduğunu ve artık Irak'ta denetim görevini IAEA ve UNMOVIC'in yapacağını açıklamıştır¹⁶⁷.

Nisan 1991'de kurulan UNSCOM (United States Special Commission)'un yaşanan problemlerden sonra 1998'de ülkeden ayrılmasından sonra "Çöl Tilkisi" adı verilen operasyonla ABD ve müttefikleri, özellikle hava saldırılarından sonra Irak'ı BM'le işbirliğine yapma konusunda köşeye sıkıştırmışlar ve 1999'da UNMOVIC kurulması neticesinde Irak'ta kimyasal ve nükleer silah denetimi çalışmaları yeniden başlamıştır. ABD'deki Başkan Clinton yönetimi bu dönemde "Irak Kurtarma Yasası"nı çıkartarak en önemli ayağı, Talabani ve Barzani'yi bir araya getirmek ve Saddam'a karşı ittifak kurmak olan bazı askeri ve politik hazırlıkların temelini atmıştır.

Temmuz 2002'ye gelindiğinde Irak ve BM Genel Sekreterliği arasındaki görüşmeler sonunda, Irak tarafından silah denetçilerinin ülkeye gelişleri reddedilmiş ve bu da yeni bir dönüm noktası olmuştur. Nihayetinde de ABD Kongresi tarafından Ekim 2002 de Başkan Bush'a Irak'a karşı savaş açma yetkisi tanınmıştır.¹⁶⁸ 8 Kasım 2002'de BMGK aldığı yeni bir kararla silah denetçilerinin yetkilerini artırmış, Irak'a da işbirliği yapmaması halinde ciddi sonuçlarla karşılaşacağı uyarısında bulunulmuştur. Denetçilerin Irak'a dönmesiyle birlikte, harekete geçen ABD, savaş hazırlıklarına hız vermiş, 17 Mart 2003'te, Saddam Hüseyin ve oğullarına ülkeyi terk etmeleri için 48 saatlik süre vermiştir.¹⁶⁹

20 Mart 2003'te de ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri "Irak'ı kitle imha silahlarından arındırmak, Saddam Hüseyin'in teröre verdiği desteği kesmek ve Irak halkını özgürleştirmek" gerekçeleriyle saldırıya geçmiş ve 9 Nisan 2003'te Bağdat'a girerek Saddam Hüseyin iktidarını devirmiş ve böylece Irak koalisyon güçlerinin denetimine geçmiştir.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Hiro,a.g.k.,s.330.

¹⁶⁸ Hamby,A.L.- Clack,G.,-Neely,M.S., Outline of U.S. History, New York, 2006, s.247.

¹⁶⁹ Fontenot,G., On Point: The United States Army in Operation Iraqi Freedom, Annapolis, 2005, s.86.

¹⁷⁰ Lowry , R.S.-Gerrard, H., US Marine in Iraq: Operation Iraqi Freedom, Westminster, 2006 s. 8.

4.5. Ambargoya Yönelik Eleştiriler

2003 yılı başına kadar Irak'taki ambargo ve gıda yardım programının denetiminden BMGK'nin S/RES/986 (1995) sayılı kararı ile Irak Program Bürosu'na bağlı olan Irak'a İnsani (Yardım) Koordinasyonu Bürosu (UNOHCI) tarafından denetimler sürmüştür, söz konusu kuruluşlar, BMGK tarafından alınan S/RES/661 (1990) sayılı kararlar oluşturulan Yaptırımlar Komitesi'ne bağlı olarak faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Ayrıca gıda programıyla ilgili olarak BM Kalkınma Programı (UNDP), UNESCO Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO), UNICEF, FAO, Dünya Gıda Programı (WFP) vb uluslararası organizasyonlar da zaman zaman incelemelerde bulunarak raporlar hazırlamışlardır.¹⁷¹

Bütün bunlara rağmen Dünya kamuoyunca, Irak'a uygulanan ambargonun teorik ve hukuki anlamda bir ambargodan bekleneni yerine getirmediği; tam tersine masum insanları cezalandırmaya yönelik insani bir suçun uluslararası bir örgüt tarafından işlenmekte olduğu yönünde eleştiriler de yapılmıştır. BM İnsan Hakları Alt Komitesi'nin raporlarında da bu tarz eleştiriler dile getirilmiş ve ambargonun hükümet ve yetkililerden ziyade halka zarar verdiği gerçeği üzerinde durularak ambargonun süresinin sınırlandırılması ve halka yönelik olmaktan çıkarılması yönünde çalışmaların yapılması teklif edilmiştir.¹⁷²

BM Yardım Koordinatörü Başkanı Von Sponeck, 2000 Şubat'ında görevinden istifa ederken daha önceki Başkan Dennis Halliday'in belirttiği gerekçeleri tekrarlamış, uygulanmakta olan yaptırımların asıl halka zarar verdiği, Irak Hükümeti ve yetkilileri üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını beyan etmiştir. Her ne kadar ABD, İngiltere ve diğer destek veren ülkeler almış oldukları kararlara devam etseler de bu ambargonun aslında hukuki ve ahlaki açıdan ne derece meşru olduğu konusunda BM nezdinde de sert tartışmaların yaşandığı bir gerçektir. Doğal olarak ABD ve İngiltere yaptırımların devamı konusunda ısrarlı olmaya devam etmiş, Rusya, Çin ve Fransa ambargoyu ve hiçbir BM kararına dayanmayan uçuşa yasak bölgeler uygulamalarını eleştirmişlerdir. 2001 yılına gelindiğinde ise başta Rusya, Türkiye, Fransa ve Arap ülkeleri Irak'a yolcu taşımaya başlamışlardır. Başka bir deyişle Irak konusunda ABD ve İngiltere haricindeki diğer ülkeler bu iki ülke kadar katı bir tutum sergilememişlerdir.¹⁷³

¹⁷¹ Christoff, J.A., United Nations: Lessons Learned from Oil for Food Program Indicate the Need to Strengthen Un Internal Controls and Oversight Activities, Darby, 2006, s.17.

¹⁷² Machel ,G.- Salgado, S., The Impact of War on Children: A Review of Progress Since the 1996: United Nations Report on the Impact of Armed Conflict on Children, London, 2001, s.138

¹⁷³ Chomsky,N., Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy, Washington, 2007, s. 57.

II.BÖLÜM

MÜTTEFİKLERİN İRAK'A MÜDAHALESİ İLE GELİŞEN DURUM VE BÖLGE ÜLKELERİ

1. İRAK'IN İŞGALİ ÖNCESİ GELİŞMELER

1.1.ABD'nin Yeni Bir Yüzyılda Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Irak

1994-98 yılları arasında geliştirilen ve 1999 yılında yayımlanan, “Yeni Bir Yüzyılda Ulusal Güvenlik Stratejisi” adlı belge ile ABD'nin nasıl bir yeni dünya düzeni istediği yönünde bilgiler verilmiş, bu kapsamda; kendi güvenliğini kontrol altına alıp ekonomik açıdan refaha ulaşarak dünyanın geri kalanında demokrasinin yerleşmesini teşvik etmek hedef olarak belirtilmiştir. Bu belge 11 Eylül 2001 saldırıları ile birlikte tekrar yayınlanmıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında yeni Amerikan dış politikasının temel felsefesini oluşturan ve ABD'nin yeni güvenlik anlayışının dünyayı tekrar Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ikili bir ayırımı tabi tutan bu belge Bush Doktrini olarak da anılmıştır. Belgedeki güvenliğe yönelik gelebilecek ana tehditler; uluslararası terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve serseri devletlerin ya da terörist grupların eline geçmesi, bölgesel çatışmalar, demokratik ve ekonomik reformların başarısızlığa uğrama ihtimali, uluslararası organize suç faaliyetleri ve uyuşturucu trafiği olarak sayılmaktadır.¹⁷⁴

ABD yönetimi tarafından tüm ülkelere “ya bizimle berabersiniz ya da bizim karşımızda teröristlerle” ifadeleriyle net bir şekilde bir seçim yapması gerektiği ortaya konmuştur. İşte bu dönemden itibaren terörizmin dünya üzerinde belli başlı devletler tarafından yapıldığı ya da desteklendiği görüşü ABD tarafından sık sık tekrarlanmıştır. Bu kapsamda şer ekseni olarak nitelenen ve teröre destek vermekle suçlanan devletler arasında Irak da payını almıştır. Bush Doktrini 2002 Ocağ'ından itibaren ama özellikle 2002 Eylül'ünde kamuoyuna açıklanan Ulusal Savunma Stratejisi (USS) ile somut bir içerik kazandırılmıştır. USS, Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin tarif ettiği hedefler doğrultusunda ABD'nin dolayısı ile de dünyanın içinde olduğu güvenlik ortamını ABD bakış açısı ile tarif etmiş, stratejinin hedeflerini belirleyerek uygulanma esaslarını açıklamış ve geliştirilmesi gereken yetenekleri tanımlarken bu stratejinin altında yer alan Ulusal Askeri Strateji'nin hazırlanması ve uygulanması için de esasları ortaya koymuştur. ABD güvenliğinin ciddi bir

¹⁷⁴ Gürler, A.İ., Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini, İstanbul, 2005, s.117.

şekilde tehlikeye girebileceği belirtilerek dost ülkelerin güvenliklerini sağlayıp, düşmanları yıldırarak ve gerektiğinde düşmanları yenilgiye uğratarak hedefe ulaşılacağı belirtilmiştir.

Amerika'nın 11 Eylül saldırıları ile birlikte hem kendi kamuoyuna, hem de Dünya'ya verdiği asıl mesaj; kendi güvenliğini sağlamak için terörist grupları ABD topraklarına gelmeden kendi yerleşik oldukları ya da barındıkları yerlerde tespit ederek imha etmek bundan sonraki güvenlik politikasıdır. Bu konuda da ABD'liler gerekirse canlarını bile feda ederek ulusları için fedakârlıkta bulunacaklardır.

ABD yönetimi tarafından 2002 yılının Ocak Ayı'nda da kitle imha silahına sahip oldukları ve şer ekseninde yer aldıkları için Suriye, İran, Kuzey Kore ve Irak gibi ülkelerin de artık hedef konumunda oldukları açıklanmış ve sırası geldikçe ya da terörizme destek vermeye devam ettikçe bu ülkelerle de mücadele edileceği belirtilmiştir.

ABD'ye göre Irak; Ortadoğu Bölgesi ve hatta Dünya için tehdit olmak, El-Kaide ile bağlantılı olmak, BM kararlarına uymamak, kitle imha silahlarına sahip olmak gibi sebeplerden dolayı uyarılması ve bu açılardan dolayı kontrol altına alınarak düzeltilmesi gereken bir ülkedir. İşte bütün bu iddialar karşısında İngiltere'yi bir kenarda tutarsak Dünya kamuoyu tam olarak tatmin olmamış, hemen yapılacak olan bir askeri müdahaleden ziyade hukuki yollara başvurarak ve BM kontrolünde, daha doğrusu diğer devletlerin de onaylayıp destek verecekleri bir şekilde çözüme kavuşturulması yönünde düşünceye sahip olmuşlardır. Fakat bu, Dünya'nın yaşanılan yüzyılın süpergücü olan ABD'yi etkilemeye, başka bir ifadeyle durdurmaya, ya da vermiş olduğu kararı geciktirmeye yetmemiştir.

İşin bir diğer yönü de; kuşkusuz bu müdahale ile ABD'nin bölgeye hâkim olması durumunda aynı zamanda bölgedeki petrole de sahip olması anlamına gelmektedir ki bu da doğal olarak bu petrolden elde edilecek yüksek miktarda gelir ve Dünya petrol piyasasının da kontrol altına alınması demek olacaktır. Bu da ABD mevcut halinden çok daha güçlenmesi manasına gelmektedir.

1.2. Irak'ın İşgalinin Gerekeçleri

Nihayet Irak 7 Aralık 2002 tarihine gelindiğinde kitle imha silahları ile ilgili olarak BMGK tarafından istenen belgeleri BM' e sunmuştur. Fakat bu sefer de ABD bu belgeleri yeterli bulmamış, devamında da 27 Ocak 2003'te ise denetçilerinin UNMOVIC'in Şefi Hans Blix Irak'ın işbirliğini pratiğe geçirmede yeterli çabayı göstermediğine dair bir rapor sunmuştur. IAEA Başkanı Baradai de Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğu konusunda kesin bilgilere ulaşamamış olmakla beraber tam olarak tatmin olunamadığına dair

beyanlarda bulunmuş ve Irak tarafından sunulan belgelerin daha ziyade 1991 öncesi silah programlarını yansıttığını, özellikle 1998 sonrası durumu kapsamadığını belirtmiştir.¹⁷⁵ İşte bu rapor ve beyanlar da ABD ve onu harekât konusunda ısrarla destekleyen İngiltere açısından çok önemli birer koz olarak algılanmış ve de kullanılmıştır. Geline bu aşamada güç kullanılması konusunda bu iki ülke hariç geri kalan söz sahibi ülkelerin hemen hemen ve özellikle BMGK’inde yer alan Çin, Fransa, Almanya ve Rusya müdahale için Irak’a daha fazla zaman tanınması konusunda birleşmiş ve ABD ve İngiltere’yi eleştirmişlerdir. 24 Ocak 2002 günü ise George Bush ve Tony Blair Camp David’de bir araya gelerek konuyla ilgili görüşme yapmışlar ve ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell’ın BMGK üyeleri başta olmak üzere dünya kamuoyunu etkilemek için 6 Şubat 2002’de BM’de sunduğu kanıtlar da olumlu karşılanmamıştır. ABD ve İngiltere dışındaki BMGK üyelerinden başka BMGK geçici üyeleri olan Kanada, Meksika, Suriye ve Almanya da güç kullanılması ya da hemen bir müdahale konusunda olumsuz yaklaşmışlardır. Buna karşın BMGK’nin diğer geçici üyeleri Şili, Kamerun, Gine, Pakistan ve Angola kararsız kalmış, Bulgaristan ise ABD ve İngiltere’yi desteklemiştir.¹⁷⁶

Avrupa ülkeleri arasından ABD ve İngiltere’ye destek ise Danimarka, İspanya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Slovenya Portekiz, Polonya, Arnavutluk, Hırvatistan, Estonya, Makedonya, Romanya ve Slovakya’dan gelmiştir. Ayrıca İsrail’in haricinde Orta Doğu ülkelerinin tamamı da karşı çıkmışlardır. İşte bu müdahaleye karşı çıkan ülkelere toplamda 114 ülkenin katıldığı Bağlantısızlar Zirvesi Malezya’nın başkenti Kuala Lumpur’da yapılmış ve Irak’ın BM tarafından alınmış kararlara uyması istenerek ABD’nin muhtemel bir tek taraflı güç kullanması da eleştirilmiştir.

Bütün bu gelişmelerle birlikte ABD NATO kanadında da boş durmamış ve Ocak ayında NATO’ya başvurarak beklenti ve taleplerini iletmiştir. Lojistik destek yanında birçok konuda beklentilerini dile getirmiştir. Fakat ABD tarafından yapılan bütün teklif ve destek talepleri müdahaleye zaten karşı olduğunu açıkça belirten başta Almanya, Belçika ve Fransa tarafından reddedilerek NATO’dan ABD aleyhine karar çıkarak reddedilmiştir.

NATO açısından kurulduğu günden itibaren zaman zaman problemler yaşanmışsa da gelinen bu noktadaki tereddüt ve gerginlikler, neticesinde de ABD’nin NATO’ya rağmen uygulamaya geçirdiği kararlar açısından NATO içerisinde yapısıyla alakalı farklı değerlendirme ve eleştirilere yol açmıştır. İşin Türkiye boyutu ise çok daha farklıdır. Zira NATO’nun ABD’den sonra ikinci ve Avrupa’da birinci büyük gücü olması ve Irak’a sınırı

¹⁷⁵ Fenton, N., Understanding the UN Security Council: Coercion Or Consent?, Hampshire, 2004, s.192.

¹⁷⁶ Donnelly, T., Operation Iraqi Freedom: A Strategic Assessment, Washington, 2004, s.25.

bulunan yegâne NATO üyesi olması Türkiye'nin durumunun daha karmaşık olmasını sağlamıştır 10 Şubat 2002'de Türkiye NATO'ya "tehdit altındayım" diyerek başvurmuş ve resmen NATO tüzüğü'nün "danışma" talep eden 4. maddesinin işletilmesi için başvuruda bulunmuştur. Böylece Türkiye'nin NATO üyelerini "bilgilendirme" süreci de başlamıştır. Aynı şekilde ilgili üç ülkenin itirazı dolayısıyla karar alınması ancak bir hafta gecikmeyle söz konusu olmuş olsa da artık herkes tarafından NATO parçalanıyor mu sorusu sorulmaya başlamıştır. Bu krizle NATO'nun bundan sonra önceki durumuyla aynı olmadığı yönünde meydana gelen çok önemli bir gelişme olduğudur.¹⁷⁷

Bu gelişmelerden hemen sonra da UNMOVIC ve IAEA'nın ortaklaşa yürüttüğü çalışmalar sonunda Blix ve Baradai tarafından 14 Şubat 2003'te ikinci bir rapor sunulmuş ve bu raporla da Blix tarafından Irak'ın işbirliği konusunda daha istekli olduğu belirtilmiş, 60 ülkeden 225 görevliden oluşan denetim heyetiyle 300'den fazla tesiste önceden haber verilmeden 400'den fazla denetim gerçekleştirildiği anlatılmıştır. Blix, kitle imha silahlarıyla alakalı herhangi bir bulguya, daha doğrusu Irak'ın işgalini haklı kılacak bir sebebe ulaşamadığını ifade etmiştir. Ayrıca El Baradai de Irak'ta yasaklanmış nükleer çalışmalarla ilgili hiçbir kanıt bulamadıklarını ve halen araştırmanın sürdürüldüğünü belirtmiştir. Baradai Irak'taki denetimlerin daha fazla denetçi ile daha çok geliştirilmesi gerektiğini de belirtmiştir. İşte Baradai ve Blix'in bu raporlarından hemen sonra dünya genelinde -buna ABD de dâhildir- Amerika'nın tutumuna ve savaşa karşı gösterilerde bulunmaya başlamışlardır. Bu da ABD'yi olası bir harekâta zor duruma düşürecek çok önemli bir gelişme haline gelmiştir.

1.3. Türkiye'de Tezkere Krizi

ABD açısından Dünya genelinde başlatılan ve hızla yayılan bu savaş karşıtı gösterilere ek olarak ABD'yi bir nevi hayal kırıklığına uğratan başka önemli bir gelişme de Türkiye'de meydana gelmiştir. Türkiye üzerinden Irak'a yönelik ikinci cephenin açılmasına ve bu çerçevede Türkiye'de ABD'nin 62.000 asker, 255 savaş uçağı ve 65 helikopter konuşlandırmasına ve Kuzey Irak'a geçirmesine izin verecek tezkere TBMM'nde gerekli çoğunluğu sağlayamayarak reddedilmiştir. Türkiye'nin Kuzey Irak'a sevk edeceği asker sayısı ve bunların nerelerde konuşlanacağı gibi konularda ABD yönetimi ile tam bir uzlaşma sağlanamaması tezkerenin geçmemesinde etkili olduğu da söylenebilse de aslında siyasi ve

¹⁷⁷ Gardner, H., NATO and the European Union: New World, New Europe, New Threats, Hampshire, 2004, s.291.

askeri çevrelerin tam olarak ikna olmamasından kaynaklı tereddütlerin etkisi oldukça fazla olmuştur.¹⁷⁸

Türk kamuoyunda ilk tezkere olarak geçen ve Şubat Ayı başlarında TBMM'den onay alan tezkere ile İskenderun, Mersin Limanları ile Afyon, Çorlu, İncirlik, Batman, Diyarbakır, Sabiha Gökçen havaalanlarının modernize edilmesi karara bağlanarak, Türkiye'ye yaklaşık 5000 Amerikan askeri ve yüklü miktarda askeri teçhizat gelmiş, fakat ikinci tezkere olarak bilinen ve 1 Mart 2003'te TBMM'nce reddedilen tezkereyle Türkiye'ye getirilen Amerikan askerleri buradan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu durum da hiç kuşkusuz Türk ve Amerikan Hükümetleri arasında ve daha sonrasında ise uzun yıllar gerginliğe ve spekülasyonlara sebep olmuştur. Türkiye açısından bakıldığında ise Türkiye'nin bu büyük kriz döneminde ABD ile tezkereye ilişkin görüşmeleri yürütürken diğer taraftan sorunun barışçıl yollardan çözülmesi için girişimlerde bulunduğunu görmekteyiz. Bu amaçla Türkiye'de yetkililer Ocak ayında Ortadoğu ülkeleri ile temasa geçip bu ülkelerden bir kısmı ziyaret edilmiş ve ardından 23 Ocak'ta söz konusu ülkelerin dışişleri bakanlarıyla İstanbul'da bir toplantı yapılmıştır. İşte bu toplantı sonunda da Irak, BM kararlarına uymaya ve bir an önce silahsızlanmaya davet edilmiş, ayrıca sorunun barışçıl yollardan çözülmesi yönündeki ortak düşünceler açıklanmıştır.

2. IRAK'IN İŞGALİ VE SONRASI GELİŞMELER

2.1. Irak'ın İşgalinin Başlaması ve Tepkiler

Irak'a Özgürlük Operasyonu adı ile bilinen ve ABD ile İngiltere tarafından düzenlenen Irak'ı işgal operasyonu, 20 Mart 2003 sabahı başlatılmıştır.¹⁷⁹ Savaş 250000 ABD, 45000 İngiliz, 2000 Avustralya ve 200 Polonya askerinin Irak topraklarına girmesiyle tam olarak resmen başlamış ve ilk olarak Bağdat'taki askeri hedeflere ve devlet kurumlarına yönelik saldırılar yapılmıştır. Bu saldırıların ardından ABD'nin Irak'a yönelik çalışmalarına daha hazırlık dönemlerinden itibaren karşı çıkan BMGK üyelerinden Fransa, Almanya, Rusya ve Çin, değişik ifadelerle tepkilerini göstermiş, bu ülkelerden Fransa'nın Cumhurbaşkanı Jacques Chirac, Irak Savaşının gelecek için ciddi sonuçlar oluşturacağını dile getirerek insani bir felaket yaşanmadan sona ermesini temenni etmiştir. BMGK üyelerinden Çin ise ABD yönetimini uluslararası hukuku ihlal etmekle suçlamış ve ardından Irak'a karşı başlatılan

¹⁷⁸ Bölükbaşı, D., 1 Mart Vakası / Irak Tezkeresi ve Sonrası, İstanbul, 2008, s.35.

¹⁷⁹ Taghi, M., Just Or Unjust War?: International Law and Unilateral Use of Armed Force by States at the Turn of the 20th Century, Hampshire, 2004, s.151.

saldırının derhal durdurulmasını istemiştir. Avrupa'nın etkili ülkelerinden Almanya da harekâtın derin endişe ve dehşet uyandırdığını bildirmiş, Rusya Devlet Başkanı Putin de ABD'nin Irak'a saldırmasının büyük bir hata olduğunu ve derhal durdurulması gerektiğini açıklamıştır. Diğer bir Avrupa ülkesi olan Belçika'da Başbakan Guy Verhofstadt, Irak'a yapılan saldırıyı kınayarak, uluslararası hukuka aykırı bulduğunu açıklamış, Brüksel'de yaptığı basın toplantısında, saldırıyı, uluslararası hukuka aykırı olarak nitelendirmiştir. Bu arada BM'nin Irak ile ilgili Silah Denetim Komisyonu'nun İsveçli Başkanı Hans Blix de ABD'nin Irak konusundaki tutumunu sert bir dille eleştirmiş, Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına başvurması gibi bir durumun söz konusu olmadığını söyleyerek bu şartlarda yapılmış olan saldırıyla ilgili olarak ABD aleyhine ağır ithamlarda bulunmuştur.¹⁸⁰

Bu dönemde Türkiye'nin tutumuna bakılacak olursa, BM kararı olmaksızın yapılan herhangi bir müdahalenin uluslararası hukuk açısından yanlış olduğu düşünülerek Irak'a asker gönderme konusunda işbirliği yapmamıştır. Ayrıca daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye topraklarından Irak'a yönelik bir kara harekâtına TBMM kararıyla izin verilmemiştir. Bunun yanında ABD'den gelen taleplere göre füze ve askeri uçaklar için bazı hava koridorlarını tahsis etmek ve insani yardım ve kurtarma çalışmalarında destek olmak konusunda işbirliği yapılacağına dair söz verilerek bu da daha sonra uygulamaya konmuştur. Daha sonraki günlerde de ABD yönetimi bir taraftan Türkiye'den insani gereksinimler için yardım etmesi ve füze ve askeri uçaklar için hava koridorunu açmasını isterken, diğer taraftan Kuzey Irak'a girmemesi konusunda uyarılarda da bulunmuştur.¹⁸¹

9 Nisan 2003 tarihine gelindiğinde ise bu tarihten itibaren Amerikan askerlerinin Bağdat'ın merkezinde bulunan Firdevs Meydanı'na girerek, 10 Nisan 2003 tarihinde de bütün Dünyanın televizyonlarından defalarca izlediği meydana dev Saddam Hüseyin heykelinin yıkılışını görmekteyiz. Bu gelişmelerden sonra daha çok geçmeden 1 Mayıs 2003'te ABD Başkanı George Bush tarafından savaşın bittiği açıklanmıştır. Bu kadar kısa bir sürede ABD'nin ve müttefiklerinin neticeye ulaşması ve de Saddam Hüseyin Irak'ının pes etmesi birçok kimsede şaşkınlık meydana getirmiş ve Ortadoğu'da yeni bir başlangıcın dönüm noktası olmuştur. Amerika'da ise Başkan George Bush Kongre'den, 79 milyar dolarlık ek savaş bütçesi talebinde bulunmuş ve tasarı 13 Nisan 2003'te Kongre'de onaylanmıştır.¹⁸²

¹⁸⁰ Segell,G., Disarming Iraq, Portland, 2004, s.227.

¹⁸¹ Ozcan,M., Harmonizing Foreign Policy: Turkey, the Eu and the Middle East, Hampshire, 2008, s.137.

¹⁸² Segell,a.g.k., s.605.

Bu onay alan bütçede, Ekonomik Destek Fonu çerçevesinde Türkiye'ye de bir milyar dolarlık hibe ve 8,8 milyar dolarlık kredi konusu yer almıştır ki bu daha sonrasında Türkiye'nin Kuzey Irak'ta asker bulundurmaması ve işbirliği koşullarına bağlanmıştır. Ekim ayına gelindiğinde ise ABD'de savaştan kaynaklı ihtiyaçları karşılamak için 87 milyar dolarlık bir ek paket de Amerikan Kongresine sunulmuş ve kabul edilmiştir.¹⁸³ 2003 yılı Mayıs ayında Irak'ta önemli sayılabilecek başka gelişmeler de yaşanmış, ABD Suudi Arabistan'daki askerlerini çekmeye karar vermiş, Tarık Aziz teslim olmuş, Irak'ta geçici yönetimin başına getirilmesi düşünülen emekli General Jay Garner ve beraber çalıştığı ekip görevden alınmıştır. Garner'dan sonra ise adı daha sonra sıkça duyulacak olan Paul Bremer gelmiştir. Ve Suudi Arabistan'dan ABD askerlerinin çekilmesi ile birlikte daha önce burada konuşlanan Birleşik Hava Operasyonları Merkezi'nin Katar'a taşınması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁴

22 Mayıs 2003 tarihine gelindiğinde ise BMGK tarafından Irak'a uygulanan ambargo kaldırılmış ve Irak'ın petrol gelirlerinin, ağırlıklı olarak ABD ve İngiltere tarafından kontrol edilmesi öngörülmüştür. Burada önemli olan bir nokta da aslında bu karar öncesi hazırlanan tasarıda Irak'ın petrol gelirlerinin öncelikle savaştan zarar gören ülkenin yeniden imarı için kullanılması planlanmasına rağmen petrolden elde edilecek olan gelirlerin ABD ve İngiltere kontrolünde kullanılacak olması dikkat çekicidir. BM'e ise sadece insani yardımlar konusunda bunları koordine etme yetkisi verilerek BM Genel Sekreteri'nin bir özel temsilci atanmasına da olanak tanınmıştır. BMGK'nca alınan bu kararda, BM silah denetçilerinin Irak'a dönmeleri konusunda herhangi bir atıfta bulunulmamış olsa da Irak'ın borçlarının yeniden yapılandırılması ve benzeri birtakım konularda BMGK üyeleri arasında bir uzlaşmaya varılmıştır.¹⁸⁵ BMGK'nin Rusya, Fransa ve Almanya'yı da içeren 14 üyesi tasarıya olumlu yaklaşırken, Suriye reddetmiştir. Böylece Körfez Savaşı'ndan itibaren Irak'a uygulanan yaptırımlar, silah ambargosu hariç olmak üzere kaldırılmıştır. Ayrıca atanacak olan özel temsilcinin rolü, kararda açıkça belirtilmiş ve sonrasında da özel temsilci olarak da BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Sergio Vieira de Mello'nun atanmıştır.¹⁸⁶

Diğer taraftan, Kerkük'te oluşturulan 30 kişilik Kent Konseyi'nce vali yardımcılarının belirlenmesinin ardından, 28 Mayıs 2003'te Kerkük Valiliği için yapılan ve sadece Türkmen ve Kürt adayların katıldığı ABD'li General Raymond Odierno başkanlığında yapılan seçimde, Kent Konseyi tarafından Kürt aday Abdurrahman Mustafa, 20 oyla vali seçilmiş, Türkmen aday olan Mustafa Kemal Yayıncı ise 10 oy almıştır. Bu arada vali vekilliğine Arap asıllı

¹⁸³ Chantiloupe, M.M., Iraq: The War That Shouldn't Be, West Conshohocken, 2006, s. 89.

¹⁸⁴ Allawi, a.g.k., 2007, s.101.

¹⁸⁵ Boczek, B.A., International Law: A Dictionary, Maryland, 2005, s.445.

¹⁸⁶ Allawi, a.g.k., s.163.

İsmail Ahmet Hadidi getirilirken, Kerkük Kent Konseyi başkanlığına Türkmen Tahsin Mehmet Kahya getirilmiştir.¹⁸⁷

Savaş sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkileri için oldukça önemli olan bir gelişme 4 Temmuz 2003 tarihinde gerçekleşmiş, Süleymaniye'deki Türk irtibat timine mensup özel kuvvet subaylarından 11'i Amerikalılar'ca tutuklanmıştır. Bu olay iki ülke ilişkilerindeki güven ortamına büyük ölçüde darbe indirmiş, bundan sonraki ilişkiler açısından da kaygılı ve tereddütlü bir durum ortaya çıkarmıştır. Gerçekten de bu olayla birlikte, taraflar kabul etmek istemese de, Türk-Amerikan ilişkilerinde bir yol ayrımına girildiği anlaşılmıştır.¹⁸⁸

Nitekim önce Türkiye'den asker talebinde bulunan Amerikan yönetiminin PKK/KADEK konusunda net bir tavır ortaya koyamamasının da etkisiyle, taraflar arasındaki müzakerelerden tatmin edici bir sonuç alınamaması, hatta ABD'nin Irak'taki grupların muhalefetini önemsiyor bir tavır ortaya koyması Türk hükümetinin TBMM'den 7 Ekim 2002'de aldığı Irak'a asker göndermeye ilişkin izin tezkeresini 7 Kasım 2003'te kullanmama kararı almasına yol açmıştır. Bu arada tarafların Irak politikasında olduğu gibi Suriye ve İran politikalarında da farklı noktalarda oldukları anlaşılmış, özellikle İsrail hükümetinin Filistin konusundaki sert tutumunu sürdürmesi ve Amerikan yönetiminin sessiz kalması ya da dolaylı da olsa bu politikaya destek vermesi Türk-Amerikan ilişkilerinin genel olarak Orta Doğu politikasında da ciddi bir farklılaşmanın ortaya çıktığını göstermiştir.¹⁸⁹

2.2. Geçici Yönetim Konseyinin Oluşturulması

13 Temmuz 2003 tarihinde oluşturulan Irak Geçici Yönetim Konseyi'nin 30 Temmuz 2003'teki toplantısında bir Başkanlık Konseyi belirlenerek 9 kişiden oluşan Başkanlık Konseyi üyelerinin alfabetik sıraya göre geçici Irak Yönetim Konseyi'ne başkanlık edeceği, üyeleri 25 kişi olan geçici Yönetim Konseyi arasından seçilen Başkanlık Konseyi'nin; 5 Şii, 2 Sünni, 2 de Kürt temsilciden oluşacağı kararlaştırılmıştır. Bu durumda ilk olarak El-Caferi Geçici Konsey Başkanlığı'nı 1 ay süreyle yürüteceği; El-Caferi'nin ardından ise sırasıyla Şii Ahmed Çelebi'nin ve yine bir Şii olan İyad el-Alavi'nin ondan sonra da Celal Talabani'nin başkan olacağı açıklanmıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Bal, İ., 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ankara, 2006, s.747.

¹⁸⁸ Özcan, a.g.k., s. 140.

¹⁸⁹ Bal, İ., Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era, USA 2004, s.143.

¹⁹⁰ McGoldrick, D., From '9-11' to the 'Iraq War 2003': International Law in an Age of Complexity, Oxford, 2004, s.135.

Başkanlık Konseyi'nde; Şiileri, Irak Ulusal Konseyi Başkanı Ahmet Çelebi, Irak İslami Devrim Yüksek Konseyi (İİDYK) Başkanı Abdül Aziz el-Hakim, İslamcı Dava Partisi sözcüsü İbrahim el-Caferi, Irak Ulusal Anlaşması Genel Sekreteri İyad el-Alavi ve din adamı Muhammed Bahr el-Ulum temsil edeceği açıklanmıştır. Kürtleri temsilen ise Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) lideri Mesud Barzani ve Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) lideri Celal Talabani'nin Konsey'de bulunmasına karar verilmiştir. Sünnileri temsil edecek isimler ise, Irak İslamcı Partisi Genel Sekreteri Muhsin Abdülhamid ve Bağımsız Demokratlar Birliği'nden Adnan Paçacı olarak belirlenmiştir.¹⁹¹

Öte yandan BMGK'nin 14 Ağustos 2003'te aldığı S/RES/1500 (2003) sayılı kararla Geçici Yönetim Konseyi'nin BM nezdinde tanınmasını kararlaştırmıştır. Kabul edilen ilgili bu kararla; Irak'ta yardım amacıyla bir Birleşmiş Milletler misyonu oluşturulması ve Geçici Yönetim Konseyi'nin tanınması planlanmıştır. Bu karar tasarısı 15 üyeli Konseyin başkanlığını yürütmekte olan sadece Suriye'den çekimser oy almıştır. Yine bu kararla Irak'ın egemenlik ve toprak bütünlüğünün vurgulanarak, Irak'ta 13 Temmuz 2003 tarihinde oluşturulan "Irak Yönetim Konseyi"nin, egemenliği uluslararası alanda tanınan, temsil kabiliyetine sahip bir Irak hükümetinin oluşturulması yolunda atılmış önemli bir adım olduğu da belirtilmiştir. Ağustos 2003'te de Irak Yönetim Konseyi'nde geçici Irak yönetiminin bakanları belli olmuş, bakanlıkların 13'ü Şiilere, 5'i Sünnilere, 5'i Kürtlere, 1'i Türkmenlere, 1'i de Asurlere verilmiştir. Bu dağılımla Petrol ve İçişleri Bakanlığı Şiilere, Dışişleri Bakanlığı Kürtlere, Maliye Bakanlığı Sünnilere verilmiş, Irak Kürdistan Demokratik Partisi (IKDP) sözcüsü Hoşyar Zebari Dışişleri Bakanlığı'na, Irak Kürdistan Yurtsever Birliği Partisi (IKYB) üyesi Hama Tevfik Sanayi Bakanlığı'na, Latif Raşid Sulama Bakanlığı'na, Şii İbrahim Muhammed Bahr el-Ulum Petrol Bakanlığı'na, Şii Nuri Bedran İçişleri Bakanlığı'na, Sünni Kemal Geylani Maliye Bakanlığı'na, Türkmen Raşid Mindan Ömer Bilim ve Teknoloji Bakanlığı'na atanmıştır. Kabinede tek kadın bakan olarak görev yapacak Kürt Nesrin Mustafa Bervari ise Bayındırlık Bakanlığı'na getirilmiştir.¹⁹²

2.3. Savaşın Sona Ermesi ve Şiddet Olaylarının Başlaması

Amerika tarafından savaşın bittiği açıklanmasına rağmen Bağdat'ta BM binası olarak kullanılan Kanal Hotel'e 19 Ağustos 2003'te düzenlenen bombalı saldırı ve devamında gelen benzer birçok saldırılarla birlikte Irak'ta yeni bir döneme daha girildiği, Irak'ta güvenliğin

¹⁹¹ Allawi, a.g.k., s.191.

¹⁹² Bal, a.g.k., s. 749.

tam manasıyla sağlanamadığı, Irak'ı işgal eden başta ABD ve İngiliz güçleri kadar bu topraklarda yaşayan insanların da can güvenliklerinin hemen hemen hiç olmadığı anlaşılmış nitekim benzer bir saldırıda da BM'nin Irak Özel Temsilcisi Sergio Vieira de Mello da dâhil 23 insan hayatını kaybetmiş ve 100 den fazla insan yaralanmıştır. Özellikle bu saldırının Saddam yönetimin iki numaralı adamı ve Irak yönetiminde Başbakan Birinci Yardımcısı olarak bilinen Taha Yasin Ramazan'ın Uday ve Kusay'ın öldürüldüğü yer olan Musul'da yakalanmasıyla aynı güne rastlaması, saldırı konusunda dikkatleri yeniden Saddam'a çevirmiştir.¹⁹³ Irak'ta daha sonra artarak devam edecek olan kaos, Kerkük'e bağlı Tuzhurmatı beldesinde Murtaza Ali Dağı'ndaki Hz. Ali türbesinin tahrip edilmesini protesto etmek isteyen Türkmenler'e 21-22 Ağustos 2003 tarihlerinde IKYB'ye bağlı peşmergelerce ateş açılması sonucu 9 Türkmen hayatını kaybetmiş, 12'si de yaralanmıştır. ABD nezdinde girişimde bulunan Türkiye, provakatif hareketlerden kaçınması için de Celal Talabani'nin IKYB'sini uyarmakla yetinmiştir.

Diğer taraftan, 24 Ağustos 2003'te Şii din adamı Muhammed Said el-Hakim'in evine yerleştirilen bombanın patlamasıyla 3 Şii Iraklı ölmüş, 9 kişi de yaralanmış, Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi yöneticisi Ayetullah Muhammed Bekir el-Hakim'in amcası olan ve Mayıs ayında İran'dan Irak'a dönen Iraklı Şii liderlerden Muhammed Said el-Hakim'in evine yönelik gerçekleştirilen bombalı saldırı, ülkenin önde gelen iki büyük Şii grubu arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirmiştir. Olayda hayatını kaybedenler için düzenlenen cenaze törenine katılan yaklaşık 2 bin kişi, olaydan rakip Mukteda el-Sadr grubunu sorumlu tutarken Sadr grubu bu iddiaları reddetmiştir. Bununla beraber Irak'ta Muhammed Bekir el-Hakim'in lideri olduğu Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (İİDYK) ile Mukteda el-Sadr'a bağlı grup ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 60'ını oluşturan Şii'leri kendi çatıları altında toplamak için mücadele içinde olmuşlardır. Sadr grubu El-Hakim grubunu, El-Hakim'in kardeşi Abdül Aziz el-Hakim ABD öncülüğünde oluşturulan 25 kişilik Irak Geçici Yönetim Konseyi'nde yer aldığı için ABD'yi desteklemekle suçlamış, Sadr bu yüzden Konsey'de yer almayı reddetmiştir. Daha önce de Londra'da yaşayan ve ABD tarafından Necef'e getirilen Abdül Mecid el-Huei de 10 Nisan'da Necef'teki Hz. Ali Camii'nde öldürülmüş, olaydan El-Sadr grubu sorumlu tutulmuştur. Ayrıca Irak'ın en büyük Şii dini lideri olan ve El-Hakim grubuna yakınlığıyla bilinen Ayetullah Ali el-Sistani'nin de, camide kuşatılarak ülkeyi terk etmesi istenmiş ve bu olaydan da El-Sadr grubu sorumlu gösterilmiştir. El-Sadr grubu ise her iki olaydan da sorumlu olmadığını açıklamıştır.

¹⁹³ Allawi, a.g.k., s.170.

29 Ağustos 2003 tarihinde Irak'ın en önemli Şii merkezi Necef'te Hz. Ali Camii'nde Cuma namazı çıkışında meydana gelen patlamada önde gelen Şii lider Muhammed Bekir el-Hakim'le birlikte en az 100 kişinin ölmesi, Irak'ta kaos ve belirsizliğin hangi noktaya geldiğini açıklaması açısından oldukça önemli bir gelişme olmuştur. 200'den fazla da kişinin yaralandığı facia, bir araca yerleştirilen bombanın infilakı sonucu meydana gelmiştir. İİDYK'nın Londra temsilciliği, saldırının Şii hiziplerin değil, Saddam yanlılarının veya radikal grupların eylemi olabileceğini kaydetmiş, ancak saldırıyla ilgili olarak Irak Şii toplumu üzerinde iktidar mücadelesi sürdüren El-Sadr grubundan da şüphe edilmiştir. Yakın bir zamanda da El-Hakim'in amcası Muhammed Said, bir suikast girişiminden yaralı kurtulmuştur.

Peygamber soyundan geldiği iddiasında olduğu için Seyyid sayılan 64 yaşındaki ılımlı siyasetçi El-Hakim, Amerikan ordusunun en kısa sürede çekilmesini istemiş, ancak ABD ve İngiltere'yle işbirliğinden de geri kalmamıştır. Bu işbirliğinin bir göstergesi olarak diğer Şii grupların meşruiyetini reddettiği Geçici Irak Yönetim Konseyi'nde, üye olan kardeşi aracılığıyla temsil edilme fırsatı bulmuştur.

3. IRAK MÜDAHALESİ VE BÖLGE ÜLKELERİ

A.B.D.'nin Irak müdahalesi ve sonrasında Arap Dünyası doğal olarak oldukça etkilenmiş olmakla birlikte bütün bölge ülkeleri için asıl önemli bir soru bundan sonra ne olacaktır. Zira ABD'nin bölgeye gelmesi ile birlikte bölgedeki etkinliği de buna paralel olarak artacaktır. Sıra bize gelir mi ya da ne ölçüde bize etki ederler düşüncesi ya da kaygısı ABD ile birlikte bölgeye gelmiştir. Tabi ki bunda bölge ülkelerinin zaten daha kuruluş aşamalarında da görülen zayıflığı ve gerek Dünya genelindeki gerekse de bölgedeki etkinliklerinin azlığıdır. ABD'ye karşı koymak ya da birçok alanda desteğini almadan hareket etmek lüksüne bölge ülkeleri sahip değildir. Nitekim Filistin sorununda bile hiçbir bölge ülkesinin etkili olamaması da bu gerçeğe dayanmaktadır.

Saddam Hüseyin, Irak'ı gibi diğer birçok bölge ülkesine kıyasla güçlü ve büyük sayılabilecek bir rejimin bile bu kadar kolay ve çabuk yok edilmesi şunu göstermiştir ki bölgede güçlü denebilecek ya da mevcut sisteme karşı hareket edip de ayakta kalabilecek (kısmen İran farklılık arz etmektedir) yoktur. Yine bölgeyle alakalı önemli bir diğer unsur da etnik ve dini yapı itibarıyla birbirlerine yakın gibi gözükse hatta aralarında akrabalık bağı bile

bulunan ülkelerin ciddi sayılabilecek hemen hemen hiçbir konuda bir araya gelemediği aksine gerginlikler yaşadıklarıdır.

3.1 İran

ABD'nin şer eksenini olarak tanımladığı ülkeler arasında yer alan ve gerek tarihi gerekse de mevcut etki ve gücüyle birçoklarına göre Irak'la kıyaslanamayacak kadar güçlü olan İran bir yönüyle ki kısa zaman önce yaklaşık sekiz yıl süren amansız savaş da düşünüldüğünde Irak gibi bir düşman ya da rakipten kurtulmuş olmakla birlikte kendisi için belki de daha kötü ve çok daha fazla bir düşmanla komşu olmuştur. Öyle ki İran için ‘‘Hiçbir ülkenin bu topraklara gelip de bir İslam Ülkesinin geleceği hakkında plan yapma hakkı yoktur’’ düsturu hep hakim olmuştur. Bir de buna ABD'nin Irak'ta gerçekleştirdiği müdahaleden sonra sıranın Irak'a geleceği yorumları da eklenince durumun İran açısından vehameti daha iyi anlaşılır. Yani yeni düzendeki yeni komşu, İran için en büyük tehdittir. İran bu yeni oluşumda diğer birçok ülke gibi Irak'ta birliği desteklese de özellikle güney Irak'ta bulunan Şiiler üzerindeki emel ve çalışmaları devam etmektedir. Şiilerin etkinliğinin artması ve Ortadoğu'da gelişebilecek Şiilik, olumlu gelişmeler olarak İran tarafından izlenmektedir. Bununla birlikte kurulabilecek bir Kürt devleti ise İran açısından barındırdığı Kürt nüfus düşünüldüğünde risk taşımaktadır. Ayrıca İran kurulacak ABD etkisinde herhangi bir kukla rejimine karşı da oldukça hassastır.¹⁹⁴

İran Irak'taki gelişmeleri yakından ve çok dikkatli bir şekilde takip etmekte, kendisi aleyhine gelişebilecek tehditlere karşı da önlem alma yoluna gitmekte ayrıca ABD karşısında yalnız kalmamak ya da karşısında oluşabilecek bir birlikteliği engellemek amacıyla da Mısır örneğinde olduğu gibi bölge ülkeleri ile yakınlaşma ve işbirliği yoluna gitmektedir. Türkiye ile son dönemlerde planlanan doğalgaz çalışması, terör örgütüne yönelik yapılan çalışmalar da bu yöndeki diğer gelişmelerdir.

İran'ın gelecekte bölgede sebep olabileceği önemli bir tehlike de halen devam etmekte olduğu nükleer çalışmalarıdır ki ABD'nin Irak müdahalesinin temel sebeplerinden biri de kitle imha silahları konusudur. Böylesi bir çalışma bölgedeki dengeleri sarsmakla birlikte aynı zamanda yeni ve belki de daha büyük kaosun habercisi olacaktır.

¹⁹⁴ Paulsen, R.A., The Role of Nuclear Weapons in the Post-Cold War Era, Alabama, 1994, s.102.

3.2. İsrail

ABD'nin Irak müdahalesi ile hedeflenen ve Irak'la birlikte bölgeye getirilmesi hedeflenen barış, demokrasi gibi kavramların şu ana kadar gerçekleşmesi bir yana tam tersine bölgeye savaş, ölüm, yıkım ve kaos ortamı oluşturduğu çok açık bir gerçektir ki bu konuda Saddam'a bile razıydık gibi yorumlar bile dile getirilmiştir. Ama önemli olan bir nokta bundan sonra kısa vadede Irak tarafından İsrail'e karşı herhangi bir saldırının kolay kolay gerçekleşmeyeceğidir. Yani ABD müdahalesi sonucunda Irak İsrail Devleti için tehdit olmaktan çıkmıştır. Bu da İsrail'i bölgede daha da rahatlatarak hareket serbestliğini artırmıştır. Bu durum bölge için şöyle de yorumlanabilir: Bundan sonra İsrail bölgede ABD desteği ile birlikte hem daha güçlü hem de daha tehlikelidir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde ise söz konusu durumun getirdiği olumsuzluklardan bir tanesi Filistin konusu olup İsrail'in elinin bu konuda daha güçlü olduğu söylenebilir. Ayrıca İsrail tarafından bölgedeki Kürtlerin özellikle bir devlet kurmaları yönündeki destek ve teşvik düşünüldüğünde olumsuzluk daha iyi anlaşılır ki İsrail'de 90.000 kadar Yahudi Kürdün yaşamakta olduğu söylenmektedir. Kısacası ABD ve diğer birçok ülkenin üzerinde durduğu tek bir Irak İsrail açısından çok da uygun değildir.¹⁹⁵

3.3. Suriye

Irak'taki rejim değişikliğine sebep olan müdahaleden en fazla endişe duyan ülkelerden biri de kuşkusuz Suriye'dir. Zira dünyanın tek süper gücü konumundaki ABD tarafından yine terörü destekleyen ülkeler kapsamında değerlendirilen Suriye ABD'nin bölgeye bir yönüyle tam manasıyla gelmesinden çok etkilenmiştir. Bölgedeki ABD varlığı Suriye için önemli bir tehdittir. Suriye sıranın kendisine geleceği endişesini taşımaktadır.

Yine zaman zaman İsrail'le karşı karşıya gelen Suriye ABD'nin bölgeye gelmesi, Irak'ın ortadan kalkmasıyla İsrail'e karşı da bir yönüyle zayıflamış ve yalnız duruma düşmüştür. Lübnan'daki Suriye askerlerinin son dönemlerdeki olaylar sonucunda geri çekilmesi de meydana gelen diğer bir gelişmedir ki bu da ABD tarafından istenen fakat Suriye tarafından çok da arzu edilmeyen bir gelişmedir. Dolayısıyla Suriye'nin Lübnan'daki etkinliği çok önemli bir düzeyde kaybolmuştur.

¹⁹⁵ Human Rights World Watch Report 1992, New York, 1991, s.711.

Irak'ın bölünmesine yine kendi içindeki muhtemel ayrılığı tetiklemesi bakımından karşı çıkan Suriye bu konudaki gelişmeleri de merakla izlemektedir.

Ayrıca İran örneğinde olduğu gibi Suriye'nin bölge ülkelerine özellikle Türkiye'ye yaklaştığı da son dönemlerde fark edilen diğer bir gelişmedir ki böylelikle Suriye daha geniş bir siyaset izleme ve gerekirse Türkiye'yi da aracı olarak kullanma imkânına sahip olmaktadır. Bu ekseninde Suriye müdahale öncesine kıyasla çok fazla oranda dışa açılım yapmakta, diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirmektedir.

3.4. Suudi Arabistan

ABD'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden biri olan Suudi Arabistan buna rağmen ABD'nin Irak işgalinde yeterli düzeyde destek vermemekle suçlanmış ve bölgede meydana gelen yeni durumdan da olumsuz yönde etkilenmiştir. Öyle ki zaten bölgede etkisi ve yönlendirmesi tartışılmaz olan ABD'nin bundan sonra daha da rahat hareket edecek olması çok iyi karşılanmamıştır. Barındırdığı ABD üsleri açısından bölgede tepki de çeken Suudi Arabistan'ın işgalle birlikte zaman zaman sergilediği tavır yüzünden ABD ile arasında sorunlar olduğu da bir gerçektir. Suudi Arabistan El Kaide terör örgütü tarafından hedef seçilip eylemler yapıldığı ve ülkede bu örgüte yönelik operasyonlar yapıldığı zaten bilinen bir gerçektir.¹⁹⁶

Örgüt tarafından ülkedeki batılılar hedef alınmış gibi gözükse de daha sonrasında petrol tesislerine yönelik de saldırılar olmaya başlamıştır. Bununla birlikte El Kaide'nin de son dönemlerde Suudi Arabistan'da etkinliğinin arttığı gözlenmekte, bu konuda ise endişeler de haklılık arz edecek boyuttadır. Hatta ileride bu etkinlik ve saldırılar neticesinde ülkede bir rejim kaygısı bile dile getirilmektedir. Saddam Irak'ından o dönemlerde kaygı duymakla birlikte yeni Irak'ta bölünmezliği savunan Suudi Arabistan bölünen ve Şii'nin ön plana çıktığı bir Irak'tan da mutlak suretle rahatsızlık duyacak ve bundan da etkilenecektir. Gelişmelere bakıldığında ise Irak'ta Sünnilerin etkinliğinin azalması, buna karşı Şii nüfusun etkinliğinin giderek artması gözlenmektedir. Böylesi bir gelişmenin de Ortadoğu'daki dengeleri sarsmasından kaygı duyulmakta, bu bağlamda Irak'ta devam eden Sünni-Şii çatışmaları endişeyle takip edilmektedir.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Committee on the Judiciary United States Senate, Saudi Arabia: friend or foe in the war on terror?, Washington, 2007, s.165.

¹⁹⁷ Winkler, T.H., Ebnöther, A.H., Hansson, M.B., Combating Terrorism and its Implications for the Security Sector, Sweden, 2005, s.68.

3.5. Ürdün

Ürdün de Suudi Arabistan gibi bölgede Şiiliğin yükselme ihtimaline kaygıyla yaklaşmakta ve bundan etkilenmekten çekinmektedir. Yine İran'ın Şii gruplar üzerindeki etkileme çalışmaları da ABD ile ilişkileri iyi olan Ürdün'ü rahatsız etmektedir. Ürdün de bölgenin diğer ülkeleri gibi Irak'ın bütünlüğünü istemekte, parçalanması ya da iç savaşın bölgeye yayılmasını arzu etmemektedir. Ürdün'ün İsrail'le Kasım 1994'teki barış anlaşmasıyla¹⁹⁸ başlayan ve devam eden ekonomik ve siyasi iyi ilişkileri de göz önünde bulundurulduğunda işgal belli bir yönüyle bu ülkede kaygı uyandırmamıştır. Ürdün açısından başka bir önemli nokta da ekonomi konusu olup Irak'tan Saddam döneminde bile ucuz petrol ihtiyacını karşılamış, ekonomik ilişkileri genelde iyi bir seyir takip etmiş fakat savaşla birlikte sıkıntılar baş göstermiştir. Devamında da petrol fiyatlarının artması da Ürdün için karamsar bir tablo oluşturmuştur.¹⁹⁹

3.6. Kuveyt

Kuveyt özellikle Saddam Hüseyin'in liderliğindeki Irak'la İran-Irak Savaşı esnasında bile problemler yaşamış, Irak'tan gelebilecek bir saldırının tedirginliğini taşımıştır. Sonuçta Saddam dönemi Irak'ından olumsuz manada en fazla etkilenen ve ABD müdahalesi ile özgürlüğüne kavuşan Kuveyt de Irak'taki son gelişmeleri de dikkatli ve endişeli bir şekilde izlemektedir. Zira özellikle bölgedeki gelişmesi muhtemel bir Şii hareketi bu ülkeyi de etkileyecek, Kuveyt gelişmelerden kendisini alıkoyamayacaktır. Hali hazırda bölgeye çok da fazla sıçramayan çatışmalar kaygıları artırmakta ve yayılmasından endişe duyulmaktadır.²⁰⁰

¹⁹⁸ Fareed, M.A.-Djelloul,A.S.,Jordan:Supporting Stable Development in a Challenging Region,Washington, 2004, s.6

¹⁹⁹ Arzt, D.E.,Refugees into Citizens, New York,1997, s.115.

²⁰⁰ Haass,R.N., Economic Sactions and American Diplomacy, New York,1998, s.124.

3.7. Lübnan

Lübnan'da uzun süre öncesine dayanan ve Amerika'nın Suriye tarafından direkt olarak yapılmasa bile organize edildiği ifade edilen çok sayıda suikast ve bombalama olayları gerçekleşmiştir. Son zamanlarda da meydana gelen suikast ve müdahalelerle dikkatleri üzerine çeken Lübnan Suriye'nin çekilmesi ile birlikte çok daha farklı bir duruma gelmiştir. Bu gelişmede de ABD'nin etkisi düşünüldüğünde Lübnan'ın Irak müdahalesi ile avantajlı duruma düştüğü, hatta Irak işgaline sevindiği söylenebilir. Barındırdığı Hristiyan nüfus, Filistinli örgütler ve Hizbullah düşünüldüğünde Lübnan'ın birçok gelişmeye açık olduğu söylenebilir. Yani Irak'taki gelişmeler ve ABD'nin bölgedeki etkileri Lübnan açısından büyük önem taşımaktadır.²⁰¹

Kısacası ABD ve Müttefikleri tarafından gerçekleştirilen Irak müdahalesi sonucunda bölge ülkelerinden etkilenmeyen hemen hemen yoktur. Bu müdahale sonucunda belki de en çok sevilen ülke olan İsrail'in bundan sonraki süreçte karşısında kendisi için sürekli tehdit unsuru olan bir Irak bulunması artık pek ihtimal dahilinde değildir. Kendisini daha güvende hissedecek bir İsrail bölgede daha rahat hareket edecektir. Bunun en net örneği de İsrail tarafından bütün bölge ülkeleri ve dünyanın gözü önünde Gazze'ye gerçekleştirilen saldırılardır. Gerek dolaylı ABD desteği, gerekse de karşısında bu konuda tam bir engel bulunmaması İsrail'i çok rahat bir pozisyon sokmuştur. Bu konuda bölge ülkeleri de İsrail karşıtı hemen hemen hiçbir varlık göstermemiş, hatta aksine birçoğu sessiz kalmış, hatta vatandaşlarına İsrail aleyhine miting izni bile vermemişlerdir. Birçokları suni bir biçimde kurulan Arap ülkeleri kuruldukları günden beri kolay kolay bir araya gelememiş, sürekli çekişmelerle vakit geçirmiş ve ortak herhangi bir olumlu karar alıp uygulayamamışlardır. Bundan sonraki süreçte de böylesine bir varlık göstermeleri çok uzak bir ihtimal olarak görülmektedir. Halkları ile de tam manasıyla uyuştukları söylenemeyecek olan bu ülkelerin yöneticilerinin bu durumundan istifade etmeye devam eden İsrail bölgedeki etkin aktör olma konumunu pekiştirmiş, bununyanında ABD de aynı paralelde bölgede ve bu ülkelerde daha rahat hareket imkanına kavuşmuştur. Burada bir istisna olarak İran görülmekle birlikte İran'ın da bölgedeki ABD varlığının güçlenmesi sonucunda tedirginliği artmıştır. Bununla birlikte Irak'taki otorite boşluğunu iyi değerlendirmesi İran'ın işine gelecektir. Türkiye açısından ise bölge ülkeleri ile iletişim kopartılmadan atılacak adımlar ki bunların zaman zaman cesurca fakat dengeleri gözeterek yapılması olumlu netice

²⁰¹ Drysdale, A.-Hinnebusch, R.A., Syria and the Middle East Peace Process, New York, 1991, s. 194.

verecektir.Hem dünyanın dikkatleri üzerinde olan İnan ile iyi ilişkileri kuran, hem Suriye gibi ABD ve Batı açısından sorunlu olan bir ÷lke ile iletişimini geliştiren ve hem de diğler Arap dünyası ile olumlu diplomatik ilişkiler kuran ve aynı zamanda gerçek manada doğu-batı irtibatını sağlayan bir Türkiye zaten mevcut olan potansiyel gücünü ortaya çıkararak etkinliğini artıracaktır.Bu yönüyle bakıldığında mevcut durum belkide Türkiye açısından bir avantaj haline dönüşecektir.

III. BÖLÜM

2003 YILI IRAK'IN İŞGALİ SONRASI IRAK'IN DURUMU VE TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

1. İŞGAL SONRASI IRAK'IN DURUMU

1.1. Irak'ta Siyasi Yapı ve Anayasa

İşgal sonrasında 14 Ağustos 2003 tarihinde Irak'ta 25 bakandan oluşan Geçiş Hükümeti Konseyi kurulmuştur. Normale dönme yolunda da 8 Mart 2004'te geçici anayasa kabul edilmiş, aşiret lideri Sünni Gazi el Yuvar devlet başkanı ve İyad Allavi de başbakan olmuştur. Şiddet olayları da gösterilerek ertelenmesi istenmesine rağmen 2005 Ocak ayına gelindiğinde ise Irak'ta son 50 yıldır ilk kez çok partili bir seçim gerçekleşmiş ve Sünniler'in boykot ettiği seçimlerin sonucunda meclis, Şii'lerin ağırlığında Şii ve Kürtler'den oluşmuştur. Bağdat valisinin öldürülmesi ve aday olan bazı şahıslar da dahil olmak üzere daha birçok insanın suikaste uğraması, seçimlerin ertelenmesine yetmemiştir. Burada kuşkusuz ABD yönetiminin herhangi bir erteleme halinde bu durumun başarısızlık olarak algılanmasından çekinmesinin de rolü vardır. Nisan ayında ise Kürt lider Celal Talabani devlet başkanı, Şii İbrahim el Caferi de başbakan olmuştur. Ekim ayına gelindiğinde ise yapılan referandumla daimi anayasa %78'lik kabul oyuyla yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte Saddam Hüseyin'in doğum yeri Tikrit'in de bağlı olduğu Selahaddin'de yüzde 81, Anbar'da yüzde 96.9, Ninova'da ise yüzde 55 ile anayasa reddedilmiş, Erbil ve Duhok gibi Kürt vilayetlerinde 'Evet' yüzde 99'u bulurken Şii vilayetlerinde bu oran yüzde 95 ile 97 arasında değişmiştir. BM gözlemcileri, seçim sonuçlarının doğru ve uluslararası standartlara uygun olduğunu açıklamış, Beyaz Saray da sonucu memnurlukla karşılayarak Irak'ta siyasi sürecin ilerlemeye devam ettiğini bildirmiştir. 2006 Nisan ayına gelindiğinde ise Celal Talbani koltuğunu korumuş fakat başbakanlık başka bir Şii lider Nuri el Maliki'ye geçmiştir. 11 Ekim 2006'da ise Irak'ın 18 vilayetten oluşan bir federal yapıda olması kararlaştırılmıştır. Yeni Irak anayasasına göre 275 kişiden olan meclisin %25'inin kadınlardan oluşması gerektiği yönünde karar alınmıştır.

Meclisi de kontrol eden Şii Araplar'ın ve Kürtler'in ağırlıklı rol oynadığı anayasa yapım süreci zaman zaman ABD tarafından önemli müdahalelere uğrasa da, anayasanın mevcut durumda en güçlü olan grupların çıkarları çerçevesinde inşa edilmiş olduğu söylenebilir.

Irak'ta hazırlanan yeni Anayasa metni, Irak'taki ABD Büyükelçiliği ve Irak Anayasa Komisyonu'nun ortak çabasıyla hazırlanmıştır. Elçilikte hazırlanmış olan taslaklar, Iraklı güçlü grupların (Şii Araplar ve Kürtler) belirlediği metne eklenmiştir. Şii Araplar ve Kürtler, anayasa taslağındaki bazı hükümlere ve Sünni Araplar'ın bu sürece dahil edilmesi konusundaki ABD baskı ve telkinlerine direnmiş olsalar da Sünni Araplar da sürece dahil olmuşlardır. Kısacası Anayasanın hazırlanması sürecinde, Şii Araplar ve Kürtlerin tutumları etkili olmuş, Sünni Araplar ise itirazlarına rağmen bu süreçte kısmen rol oynamışlardır.²⁰²

Hiç kuşkusuz Irak'ın içinden geçmekte olduğu dönemde ve yabancı askerî kuvvetlerin işgali altında iken, herkesi memnun edebilecek bir anayasanın hazırlanabilmesi mümkün olmamıştır. Anayasada;

- Irak rejiminin; cumhuriyetçi, federal, demokratik ve çoğulcu bir rejim olduğu,
- Federal Irak Devleti'nin; başkent, bölgeler ve adem - i merkezîyetçi vilayetlerden oluştuğu,
- İki veya birkaç bölgenin, referandum sonucunda birleşebileceği,
- Bölgesel hükümetlerin, federal yetkililere verilen yetkiler hariç, yasama, yargı ve yürütme güçlerini kullanma hakkına sahip olduğu,
- Bölgesel yasama erkinin, bölge halkının seçtiği tek meclisten oluştuğu,
- Federal Meclis'te yasama döneminin 4 yıl olacağı ve meclisteki sandalyelerin en az dörtte birinin kadınlara ayrılacağı belirtilmiştir.

Anayasanın birinci bölümündeki temel hükümler, devletin yönetim biçimi, rejimi ve toplumsal yapı hakkında önemli hususları kapsamıştır. Birinci maddede federalizm kabul edilmesine rağmen, devletin adı "Irak Cumhuriyeti" olarak kalmıştır. Bu maddenin başlangıcında yer alan "devletin resmi dini İslam'dır ve yasamanın başlıca kaynağıdır" ve aynı maddenin ilk bendinde yer alan "İslam'ın değişmez hükümleriyle çelişen yasa çıkartılamaz" ifadesi yanında "Irak, çeşitli milliyet, din ve mezheplerden oluşan ve İslam aleminin parçası olan bir ülkedir ibaresi ile bünyesinde barındırdığı Arap kesim itibarıyla Irak, Arap ulusunun da bir parçasıdır" ibareleri anayasada yer almıştır. Bunun yanında, Irak yasama organının Temsilciler Meclisi ve Birlik Meclisi (madde 46) olarak iki ayrı bölümünün olacağı; Temsilciler Meclisi'nin, her 100.000 kişiye bir temsilcinin tahsis edileceği bir biçimde örgütlenirken (madde 47), Birlik Meclisi'nin üyelerinin seçiminin ve yapısının Temsilciler Meclisi tarafından çıkarılacak bir yasayla belirleneceği (madde 62), "Irak'ta

²⁰² <http://www.asam.org.tr/temp/temp28.pdf>(23.10.2008).

bulunan petrol ve doğal gaz, çeşitli bölge ve vilayetlerde yaşayan bütün Irak halkının malı olacağı” şeklinde düzenlemeler yapılmıştır.

Burada, yeraltı kaynaklarının belli bir bölgenin veya vilayetin malı değil, tüm Irak halkının malı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca buradan gelecek olan gelirin, adil ve şeffaf bir şekilde bölge ve illerin nüfus sayısına göre dağıtılacağı, eski rejim döneminde zarar gören bölgelerin (kuzeydeki Kürt bölgesi ve güneydeki Şii bölgeleri) daha fazla gelir isteyebileceği belirtilmiştir. Ancak, her ne kadar bu madde, sadece eski rejim değil daha sonraki dönemlerde zarar gören bölgeleri de (Sünni bölgesinin direniş eylemlerinden dolayı zararları) kapsamakta ise de, Sünniler’in, iktidarda etkili olan Şiiler ve Kürtler kadar bu kuralı kendi lehlerine çevirebilecek güçte olmadıkları da ortadadır. Dolayısıyla gelir dağılımının dolaylı bir şekilde de olsa Şii ve Kürt bölgeleri lehine şekillenmesi büyük bir ihtimaldir. Dahası, anayasada yer alan, “Federal Hükûmet, mevcut yatlardan petrol ve doğal gaz çıkartılmasını Bölge Hükümetleri ve vilayetlerle eşgüdüm yaparak sağlar. Bunlardan elde edilen gelir, ülke sathının tamamında, her bir vilayetin nüfus büyüklüğüne göre adaletli bir şekilde taksim edilir.” ifadesi yanıltıcı olmamalıdır. Mevcut kaynaklardan üretilen petrol gelirleri merkez tarafından kontrol edilecek olmasına rağmen, yeni alanların bölgeler tarafından kontrol edilmesi, bölgesel hükümetler için büyük bir gelir kaynağı oluşturabilir ve olası bir parçalanmanın da kolaylaştırıcısı olabilir.

1.2. Irak’ta Seçimler

30 Ocak 2005’te Irak genelinde bir seçim denemesi yaşanmış, fakat ülkenin henüz hazır olmadığı görülmüştür. Irak Ulusal Meclisi 275 sandalye olarak planlanmış ve 4 yıllık süre ile seçilmeleri öngörülmüştür. Onbeş milyonluk Irak’ta seçimlere katılım %58’ler düzeyinde gerçekleşmiştir. Daha sonrasında aynı yıl Aralık ayının 15’inde gerçekleştirilen genel seçimlere katılım çok daha umut verici olmuştur. Bu seçimlere katılım konusunda Aralık seçimleri ve devamında Ekim ayında gerçekleştirilen referandumda olduğu gibi Sünni Iraklılar tarafından geniş çaplı boykot olmamıştır. Bununla birlikte Sünniler’in bir kısmı seçimleri eleştirerek katılım göstermemişlerdir. Sünni grupların katılımının artmasında hiç kuşkusuz iktidarda yer almayı tekrar kaçırmamak düşüncesi önemli rol oynamıştır. Bunun sonucunda Aralık ayı seçimlerinde halkın katılım oranı %67 gibi oldukça umut verici bir oranda gerçekleşmiştir. Hatta Sünni direnişin kalesi konumunda olan Felluce’de katılım oranı %70’ler düzeyinde olmuştur. Bu seçimlerde beklendiği gibi tüm etnik gruplara mensup partiler kendi bölgelerinde başarılı olmuşlardır.

Irak'ta gerçekleştirilen bu seçimler kuşkusuz bütün dünya tarafından dikkatlice izlenmiştir. Öyle ki, seçim kurulu tarafından yetmiş binden fazla bağımsız gözlemciye yetki belgesi verilmiş olup bunlardan 800 kadarı da yabancı gözlemcilerden oluşmuştur.

31 Ocak 2009 yerel seçimlerinde ise 14 vilayete vali ve il meclis üyeleri seçimi yapılmıştır. Kuzeydeki Erbil, Dohuk ve Süleymaniye ile Kerkük'te ise yerel seçimlerin yıl içinde daha sonra yapılması planlanmıştır. Yaklaşık onbeş milyon seçmenin bulunduğu Irak'ta bu seçimlerde de katılımın fazla olmasını sağlamak amacıyla farklı kesimlerden liderler aracılığı ile halk teşvik edilmiş ve sonucunda yine umut verici bir katılım gerçekleşmiştir. Seçimlerden önce yine 2005 seçim döneminde olduğu gibi bazı adaylara karşı suikastler düzenlenmiş ve bir kısmı bu saldırılar sonucu hayatlarını kaybetmiştir. BM, İngiltere, ABD'nin yanı sıra Türkiye'den de gözlemciler bu seçimleri takip etmişlerdir. Azınlıklar için seçimlerde kotalar konmuş; Ninova, Basra ve Bağdat'ta Hristiyanlar'a 3 sandalye, Bağdat'ta Sebalar'a 1, yine Yezidi ve Şabaklar'a 1'er sandalye ayrılmıştır. Başbakan Maliki tarafından da bu seçimler kendisi açısından bir nevi yarı referandum olarak görülmüştür. Bazı Kürt ve Şii gruplar tarafından iktidarın kendisi tarafından gasp edildiği iddia edilen ve Nisan 2006'da iktidara gelen Maliki, bu dönemle birlikte hem direniş gruplarına karşı bir nebze olumlu gelişme sağlamış, hem de özellikle ABD'lilerle uyumlu ilişkiler geliştirmiştir. Bu seçimler Sünni gruplar açısından da özellikle bir önceki seçimde kuzey bölgesini boykot yüzünden kaptırdıkları Kürtlere karşı boy gösterme olarak algılanmış ve Sünniler'in katılımının çok olması, Irak'ta işlerin normale dönmesi olarak yorumlanmıştır.

1.2.1. Seçimlerdeki Etnik Dağılım

Irak'ta gerçekleştirilen seçimlerle başkent Bağdat ve güney vilayetlerde 20'ye yakın İslamcı Şii partinin oluşturduğu Birleşik Irak İttifakı, %60'lık oy oranı ile birinci olmuş, Orta Irak'taki vilayetlerde %60'ın üzerinde oy alan Sünni Arap ittifakı da ülke genelindeki oyların yaklaşık %20'sini almıştır. Kuzey'deki Kürt bölgelerinde ise başını KDP ve KYB'nin çektiği Kürt İttifakı, %90'a yakın oy oranı ile birinci gelirken, Kürtler'in ülke genelindeki oyları %15'in biraz üzerinde gerçekleşmiştir. İyad Allavi ve Ahmet Çelebi gibi laik Şii liderler ise ciddi bir varlık gösterememişlerdir.

Irak'ta seçimler sonucu açıklanan rakamlar her ne kadar genel beklentilere uygun olsa da, seçimin hemen ardından yolsuzluk iddiaları başlamıştır. Sünni kenti Ramadi'de laik Şii İyad Allavi'nin ikinci olması ve Bağdat gibi en azından yarısını Sünniler'in oluşturduğu bir kentte Şii ittifakın %60'ın üzerinde oy alması, Sünni partilerin tepkisine neden olmuştur.

Eski istatistiklerle yaklaşık bir milyon nüfusu olan Kerkük gibi bir Türkmen kentinden sadece 50 bin Türkmen oyu çıkmıştır. Bir yıl önceki seçimlerde bile 90 bin oy çıkmıştır ki, Türkmen partileri bu rakamı bile az bulduklarından kabul etmemişlerdir. Türkiye’den kullanılan oyların iptal edilmiş olması da tepki toplamıştır. Dolayısıyla beklenildiği gibi seçim sonuçlarına ilk ve en güçlü itiraz Sünni partilerden gelmiştir. Sünni ittifak seçim sonuçlarını reddetmiştir.

Yıllardır despotik idareler altında ezilen Irak halkı, son bir yılda hiç alışık olmadığı bir seçim maratonuna girmiştir. Bir yıl içinde üç defa sandık başına giden (iki seçim, bir referandum) Iraklılar, 15 Aralık’taki seçimlerle 275 üyeli yeni Irak parlamentosunu belirlemişlerdir. Irak’ta 15 Aralık’ta yapılan parlamento seçimleri, beklendiği gibi, tüm etnik gruplara ait partilerin kendi bölgelerinde ipi göğüslemeleri ile sonuçlanmış, ortaya çıkan sonuçlar her etnik grubun, önceliği kendi çıkarlarına verdiğini bir kez daha göstermiştir. Beklenildiği gibi seçim sonuçlarına ilk ve en güçlü itiraz Sünni partilerden gelmiş, Sünni ittifak seçim sonuçlarını reddetmiş ve “Bizi başka yollara zorluyorlar!” tehdidinde bulunmuştur. Eski Baasçı Salih El-Mutlak’ın başını çektiği Sünni blok da, seçim sonuçlarını reddederek gerekirse şiddet kullanabileceklerini açıklamıştır. Nitekim Kerkük’te nüfusta kayıtlı görünmediği halde 200 binden fazla Kürt oyu çıkması bunun önemli bir göstergesi olarak algılanmıştır.

1.2.2. Seçimlerin Ertelendiği Yerler ve Nedenleri

31 Ocak 2009’da Irak’ta gerçekleştirilen yerel seçimlerde 14 vilayete vali ve il meclis üyeleri seçimi yapılmış, kuzeydeki Erbil, Dohuk ve Süleymaniye ile Kerkük’te ise yerel seçimlerin yıl içinde daha sonra yapılması planlanmıştır.

Irak meclisi kurulduğundan beri pek çok önemli yasa küçük çaplı siyasi tartışmalar veya krizlere sebep olmuştur. Son örnekte Kerkük sorunu ön plana çıkarılış olsa da aslında sorun daha derinlere inmektedir. ABD ise yerel seçimleri Baas’tan arındırma ve petrol yasasıyla birlikte siyasal uzlaşma sürecinin en önemli parçalarından birisi olarak gördüğünden bir an önce gerçekleşmesi yönünde gayret sarfetmiştir. Irak’ta devam eden direniş ve artan kaos ortamına rağmen Irak ve ABD hükümeti seçimlerin 30 Ocak’ta yapılması yönündeki ısrarlarını devam ettirmişler, seçimlerin ertelenme olasılığını direnişçilerin zaferi olarak değerlendirerek Irak nüfusunun %20’sini oluşturan Sünniler’in seçimleri boykot etmesini seçimlerin ertelenmesi için yeterli bir gerekçe değilmiş gibi göstermişlerdir. Ancak gelişmeler dikkatle izlendiğinde ABD hükümetinin, seçimleri istemesinin ardındaki asıl nedenin

seçimleri istedikleri şekilde yönlendirmeleri olasılığının olması ve Sünniler'in de kurulacak hükümette yer almalarını sağlayabileceklerini düşünmeleri olduğu görülmüştür. 22 Temmuz Salı günü Irak meclisinde 127 oyla kabul edilen yerel seçim yasası, Irak Başkanlık Konseyi tarafından veto edilmiştir. Yerel seçim yasası gerek içeriği ve çıkarılış biçimi, gerekse veto edilişi ve sonuçları açısından Irak iç politikasını etkileyecek özellikler taşımakla birlikte hükümet tarafından önerilen yerel seçim yasası seçim listelerinin belirlenmesi, azınlıklara belirli kotalar sağlanması, kadın adaylara yer verme zorunluluğu, seçim sürecinde dini sembollerin kullanılması gibi birçok konuyu içermiştir. Ancak, yasanın reddedilişinin temel nedeni tarafların Kerkük üzerinde anlaşamamalarına dayanmıştır. Yasada, Kerkük konusunda anlaşmazlık çıkartan maddeler ise; vilayet meclisinde Kürtler, Araplar ve Türkmenler arasında eşit olarak 32 üyenin temsili, seçimin ertelenmesi, idari pozisyonların eşit olarak dağıtılması ve Kerkük'te güvenliğin peşmergeler yerine orta ve güney Irak'tan gelecek askerler tarafından sağlanmasıdır. Ancak, yasanın Başkanlık Konseyi tarafından reddedilmesinin resmi gerekçesi, Kerkük'le ilgili maddesinin gizli oylamayla kabul edilmesidir. Kerkük ve Iraklı Kürtler'in kontrolündeki 3 vilayette seçimlerin yapılması etnik grupların iktidar paylaşımı konusunda bir uzlaşmaya varıncaya kadar ertelenmiştir. Yine Irak Kürt Bölgesel Yönetimi, Kerkük konusunda bir karar verilinceye kadar Kürt bölgesindeki Dohuk, Süleymaniye ve Erbil vilayetlerinde de seçim yapılmamasını kararlaştırmıştır.

Iraklı Türkmenler açısından Musul, Diyala ve Selahattin vilayetleri büyük önem taşımaktadır. Irak Türkmen Cephesi Kuzey Amerika Temsilcisi Asif Serttürkmen, Türkmenler'in de yerel seçimlere hazır olduğunu belirtmiş, ancak Türkmenler'in seçimlerin meşruluğu, güvenilirliği konusunda kaygılarının olduğunu, seçim merkezlerine yönelik tehditlerin, saldırıların yapıldığını ifade ederek BM'in veya üçüncü devletlerin gözetiminde olmayan bölgelerden çıkacak sonuçlardan kaygı duyduklarını söylemiştir. Kısacası seçimlerin adil bir şekilde yapılamayacağı kaygısını dile getirmiştir. Bilindiği gibi 2005 seçimlerini Sünni Araplar'ın boykot etmesi nedeniyle Iraklı Kürtler kuzey bölgelerinde ciddi bir çoğunluk sağlamışlardır. Yapılan bu yeni seçimde herhangi bir grubun boykotu olamaması halinde Musul gibi kentlerde Kürtler'in zemin kaybedeceği gerçeği de bir yönüyle bu grupları rahatsız etmiştir. Uluslararası Kriz Grubu da yaptığı açıklamada Irak'taki yerel seçimlerin, dört yıl önceki seçimlerden sonra kurulan yerel yönetimlerdeki ciddi temsil dengesizliğini gidermek için bir fırsat olduğu vurgulanmış, etnik grupların temsiliyle ilgili dengesizliğin ciddi sorunlara ve şiddet olaylarına yolaçtığı hatırlatılmıştır.

2. 2003 SONRASI TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİ

2.1. Türkiye-Irak Diplomatik İlişkiler

Türkiye-Irak ilişkilerinde Saddam Hüseyin döneminin sona ermesinden sonra Türkiye açısından uzun süre muhatap sorunu yaşanmıştır. Ülke içindeki dengelerin yerine oturmaması, kaos ortamının zaman zaman çok yüksek düzeyde devam etmesi gibi sebepler yanında Türkiye karşısında muhatap olarak Irak'taki işgalci güçleri mi, etnik ve dini liderleri mi, yoksa devletin halihazırdaki temsilcileri ile mi görüşeceği noktasında doğal olarak tereddütler yaşamıştır. Bu yüzden istikrar arama yolundaki Irak'ta barınan ve buradan da Türkiye'ye sızan terör örgütü faydalanmış ve buna karşı alınabilecek müşterek ya da tek taraflı tedbirlerde sıkıntılar yaşanmıştır. Zira terörizmle mücadele konusunda Irak'ın kuzey bölgesine Türkiye tarafından büyük önem verilmektedir. Bununla birlikte 2006 Mayıs ayından itibaren de PKK kaynaklı olmak üzere Türkiye ve Irak'ı temsil eden Mesut Barzani ve Celal Talabani arasında açıklamalar düellosu yaşanmış, Irak Devlet Başkanı ünvanını taşıyan Celal Talabani tarafından çok ağır olarak nitelenebilecek tarzda Türkiye'yi suçlayıcı açıklamalar yapılmıştır.²⁰³

Aslında bir yönüyle bakıldığında Türkiye-Irak arasında kurulacak olan olumlu bir diplomasi, daha çok iç istikrar ve yeniden yapılanma süreci yaşayan Irak için güvenlik sektöründe, eğitimde ve ülkenin yönetiminde yapısal reformlarda, bunların ötesinde de yeniden kurulmaya çalışılan enerji ve altyapı alanında ve daha birçok alanda yenilikler ve ilerleme anlamına gelecektir. Kısacası bundan güvenlik ve ekonomi alanında hiç kuşkusuz Türkiye'den fazla Irak faydalanacaktır. Zira Irak'ın gelişip kaostan çıkmasından en fazla Türkiye memnun olacağı gibi bu doğrultuda en fazla çaba sarfeden de yine Türkiye olmuştur. Son dönemlerde gerçekleştirilen sınır ötesi hareketler açısından bakıldığında ise özellikle Dağlıca Baskını'ndan sonra gerçekleşen gelişmelerden yola çıkarak bir sonuç çıkarmak gerekirse; Türkiye'nin her ne kadar büyük ölçüde canı yansa da hiçbir şekilde duygusal ve aceleci hareket etmediği, kendisini haklı durumda iken haksız pozisyona sokmadığı, uluslararası camianın da desteğini alarak işbirliği yaptığı, siyasi ve diplomatik altyapıyı da hazırladığı ve buna paralel olarak da herhangi bir olumsuz tepkiyle karşılaşmadığı görülmektedir. Devam eden süreçte ise her ne kadar bölgesel yönetimin başında bulunan ve daha önceleri de benzer çelişkili ifadeleri bulunan ve son zamanlarda Talabani ile uyumluluk

²⁰³ <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=1&id=442> (15.10.2008).

gösteren Mesut Barzani tarafından kışkırtıcı tarzda beyanlar olmuşsa da harekattan kısa bir süre sonra Irak'ın cumhurbaşkanı konumunda olan Celal Talabani tarafından Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirilmiş ve kendisi terörizmle mücadele konusunda Türkiye ile işbirliği yapacaklarını açıklamıştır. Bütün bu gelişmelerin devamında da Türkiye Başbakanlık Dış Politika Başdanışmanı olan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu başkanlığında bir heyet Bağdat'ta Kuzey Irak'la ilgili temaslara devam etmiştir. İlerleyen günlerde de Mesut Barzani'nin üslup değiştirdiği gözlenmiştir.²⁰⁴

Yine bir yönüyle bakıldığında politik ve ekonomik ilişkiler de birlikte ve birbirine paralel olarak gelişmektedir. Nitekim Irak'la daha iyi ekonomik ilişkiler açısından büyük petrol rezervlerine sahip olan Irak'tan Irak petrolleriyle ilgili olarak sözleşmelerde yer almak temel politikalarından biri olmakla birlikte listeler açıklandığında petrol aramaya izin verilen şirketler arasında hiçbir Türk şirketi bulunmamakta iken 2008 yılından itibaren olumlu gelişen ilişkilerle birlikte Türkiye listeye girmiştir.

2003 yılı sonrasında Türkiye'nin Irak politikasına bakıldığında ise özellikle;

- Başta Irak'ın toprak bütünlüğünün ve istikrarının sağlanması,
- PKK terör örgütüne karşı yürütülen mücadelede işbirliği yapılarak hiçbir şekilde örgüte destek olunmaması,
- Irak'ın hiçbir şekilde din, ırk vb. yönde parçalanmaması,
- Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecine komşu ülkelerle birlikte olumlu yönde destek verilmesi,
- ABD ile yapıcı bir işbirliği içerisinde bulunulması,
- Irak'ta yaşayan Türkler'in ve diğer etnik grupların mağdur edilmemesi, Türk gruplarının ekonomik ve siyasi olarak daha güçlü hale gelmesi,
- Basra'da yeni konsolosluk açma girişiminde de bulunulması Irak'ta bulunan bütün gruplarla irtibata geçilmesi gibi maddelerle ifade edilebilir.

Türkiye'de Milli Güvenlik Kurulu'da (MGK) alınan kararlar gereğince de Irak genelinde meydana gelen gelişmeler gözden geçirilerek, Irak'ta milli mutabakatın temelini oluşturan yasama alanındaki faaliyetler ile Irak'ın bölgede yerini yeniden alabilmesine yönelik gelişmeler değerlendirilmiş, bu bağlamda Türkiye'nin tüm Iraklı grup ve oluşumlarla istişarelerinin sürdürülmesinin yararlı olacağı mütalaa edilmiştir. Irak ile başta ekonomi ve enerji olmak üzere çeşitli alanlardaki ikili işbirliğinin daha da geliştirilmesi üzerinde durulmuştur.

²⁰⁴ Vernon, J., Fix This War, New York, 2006, s.36.

Bütün bu gelişmelerin başında da bir yönüyle 5 Kasım 2007'de yapılan Tayyip Erdoğan-George W. Bush zirvesinden sonra ortaya çıkan PKK terör örgütü ile ortak mücadele zemini, Irak'la Türkiye arasında enerji güvenliği, diplomasi, ekonomik işbirliği ve barış kelimeleriyle özetlenebilecek yeni bir dönemin başlangıcının oluşturulması gelmektedir. Dışişleri Bakanlığı'nca dile getirilen Irak'a ayda bir ziyaret talimatı da bu açılımın bir parçası durumunda görülmektedir. Yani soru işaretleri ve tereddütlere rağmen ABD'nin Türkiye verdiği önem ve işbirliği devam etmektedir.²⁰⁵

2.2. Türkiye'nin Bölgeye Yönelik Politikası

Selçuklu Türkleri'yle ilişkilerimizin başladığı ve en son 1920 yılında Osmanlı topraklarından ayrılarak kurulan Irak'la ilişkilerimiz gerek tarih gerekse komşuluk açısından bakıldığında vazgeçilmez ve her iki ülke açısından da yapıcı nitelikte ilişkiler olmak zorundadır.

20 Mart 2003 tarihinde başlayan ve 1 Mayıs 2003 tarihinde neticelenen, en son Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in 14 Aralık 2003 tarihinde yakalanarak sonucunda idam edilmesiyle devam eden süreçte Türkiye her ne kadar ABD ile genel itibariyle uyumlu ve paylaşımcı bir politika izlese de bu süreçte özellikle Türkiye'nin topraklarını işgal esnasında ABD askerlerine açıp kullanılmamasından kaynaklı gerginlikler yaşamış, hatta ABD'deki birçok çevre tarafından aldatılmak, bu yüzden hem işgalin daha zorlaşması, hem de verilen kayıpların daha da artmasından dolayı suçlanıp hedef gösterilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki Kürt kökenli vatandaşları kullanmak ve tahrik etmek ve sonucunda da Türkiye'yi yıpratarak zarar vermek amacını güden bölücü terör örgütüne özellikle 1991'li yıllardan itibaren ağırlıklı olarak Iraklı Kürtler tarafından destek verilerek kendileri de bu bölgede devlet olma sürecini hedef almışlardır. Örgütün merkezi olarak kabul edilen Kandil Dağı yine Irak, dolayısıyla ABD kontrolündeki bölgede olup örgüt mensupları tarafından ana barınak olarak kullanılmaya devam etmekte olup örgüt mensuplarına verilen eğitim de burada gerçekleştirilmektedir.²⁰⁶

Bunun yanında Irak'ta bulunan ve ülkenin ağırlıklı olarak kuzey bölgesinde yaşayan Kürtler, daha işgalin başından hatta kimilerine göre daha işgal başlamadan işbirliği ve uyumlu çalışma yoluna gitmiş ve hiçbir zorluk çıkarmamışlardır. Türkiye tarafından Devlet Başkanı

²⁰⁵ Laçiner, a.g.k.,s.41.

²⁰⁶ Cemal,H., Kürtler, İstanbul, 2003, s.421.

Saddam Hüseyin tarafından kimyasal silahların dahi kullanılarak katledilen bölge halkı korunmuş ve topraklarında barınma imkânı sağlanmıştır.

İşgalin hemen başında iken Iraklı Kürtler bir Türk şehri olan Kerkük'ü Türkiye'nin uyarılarına rağmen işgal edip buradaki nüfus yoğunluğunu planlı bir şekilde değiştirme yoluna gitmiş ve diğer bölgelerden Kürtleri bölgeye getirerek bunu büyük ölçüde gerçekleştirmişlerdir. Diğer bir Türk şehri Telafer de benzer bir uygulamaya tabi tutulmuş ve on binlerce Türk bu toprakları da terk etmek zorunda kalmışlardır. Gerek Irak geçici anayasasında gerekse de planlanan diğer anayasa taslaklarında da burada yaşayan Türklerin lehine herhangi bir olumlu gelişme göze çarpmamaktadır.

Türkiye'nin Irak'a yönelik politikasında 1 Mart 2003 tarihli tezkerenin bir dönüm noktası olduğunu belirtmekte de büyük fayda vardır. Bu tezkere ile Türkiye kendi topraklarını işgale karşı kullandırmayı TBMM'de reddetmiş ve bu da gerek ABD ve Avrupa'da, gerek Arap ve İslam Dünyası'nda, gerekse Türkiye'de olumlu-olumsuz birçok tepkiyle karşılanmıştır. ABD açısından bu karardan dolayı yer yer oldukça sert tepkilere maruz kalınmış, ileriye dönük olarak bir müttefiki kaybetme, ekonomik yönden ağır ve üstesinden çok zor kalkılacak bir duruma girilerek çöküş sürecinin başlaması gibi oldukça olumsuz tepkiler ardı ardına gelmiştir. Bunun yanı sıra özellikle İslam Dünyası ve Arap Ülkeleri'nden ise olumlu yönde tepkiler de gelmiştir. Hatta Ekmeleddin İhsanoğlu'nun İKÖ Genel Sekreterliği'ne seçilmesi bazı çevreler tarafından işte bu karar neticesi oluşan olumlu tabloya bağlanmıştır. Türkiye işgalci bir ülke olarak tanımlanmamış ya da işgalde başı çeken hatta zaman zaman kendi halkı tarafından bile BM'i bile dinlemeyerek kendi çıkarına göre hareket etmekle suçlanan ABD'nin bölgedeki maşası olarak görülmemiştir. Bunun aksine düşünenler tarafından ise tezkerenin reddiyle bölgede söz sahibi olunma yolu kapatılarak pasif kalınmakla, bölgedeki hassasiyetleri göz ardı edip tarih yapıcılarını sadece seyretmekle ve tarihi fırsattan istifade etmemekle suçlanılmıştır. İşte bütün bu yorum ve değerlendirmelere rağmen bir gerçek vardır ki o da Türk kamuoyunun büyük bölümünün ve TBMM'nin yani Türkiye'yi temsil edenlerin almış olduğu karar neticesinde Türkiye belki de kendisini bölgede bir maceraya sokmamıştır. Bununla birlikte bu kararın uzun vadede artı ve eksilerinden bir kısmı kendisini göstermeye başlamakla birlikte tam netice için daha çok zamana ihtiyaç vardır.

Türkiye'nin Kuzey Irak'ta kırmızı çizgileri dediğimiz burada yaşayan Türkler'in durumu, demografik yapıdan değişiklik ve nihayetinde de kurulması planlanan sözde bir Kürt devleti yolunda Iraklı Kürtler giderek artan dozda dış desteği de alarak oldukça fazla mesafe katetmişlerdir. 4 Temmuz 2003 tarihinde Süleymaniye Kenti'nde görev yapan Türk Özel

Kuvvet Birliği'ne Amerikalı askerler tarafından yapılan saldırı sonucunda gözaltına alınmaları ve bunun Iraklı Kürt grupları tarafından da desteklenerek verilen mesaj aslında bunun bir yönüyle ipucudur. Ayrıca iç kaostan kaynaklı muhtemel bir Şii-Sünni çatışması ve bunun bölgeye yayılma ihtimali de çekinilen konular arasında yer almaktadır. Nihai hedef olan sözde bağımsız bir Kürt devletine karşı her ne kadar başta Türkiye olmak üzere İran ve diğer bölge ülkeleri karşı çıksalar da, hatta Türkiye tarafından böylesi bir durumun savaş nedeni sayılacağı belirtilmiş olsa da ABD, İngiltere ve diğer müttefiklerinin bölgedeki etkinlikleri ve hedefleri, güç dengeleri her geçen gün değişmektedir. Türkiye'nin savaş ilan sayacağı böylesi bir durumun gerçekleşmesi halinde takınacağı tutum da kuşkusuz uluslararası camiada içinden kolay kolay çıkılamayacak bir duruma sokacaktır. Böylesi bir durumu engellemenin bir yönüyle en kolay bir yönüyle de en zor yolu hem ABD, hem de diğer etkin güçlerin desteğini alarak hareket etmek, ayrıca komşularının, İran ve diğer çevre ülkelerin, Arap ülkelerinin desteğini almaktır. Bunu yanında da bölgede yaşayan Türklere sahip çıkıp her alanda destek olmak ve aynı zaman da demografik yapıda gerçekleştirilen ve devam etmekte olan faaliyetlere engel olmaktır.²⁰⁷

2.3. Gelişmelerin Ortadoğu'ya Yansıması

Irak'ın işgali ile başlayan dönemle birlikte Ortadoğu'da bu süreçten olumlu ya da olumsuz etkilenmeyen ülke hemen hemen yok gibidir. Oluşan kaos ve savaş ortamının sebep olduğu olumsuz ortamdan dolayı etkilenen bütün ülkelerin ortak beklentisi doğal olarak Irak'taki iç savaşın bir an önce bitmesi ve bunun olumlu yansımalarının da bütün bölgeye yansımasıdır. Yani Irak'ta oluşturulacak her güzel ve barışçı gelişmenin bütün Ortadoğu Bölgesi'nde yansıması da iyi yönde olacaktır. Diğer bir açıdan bakıldığında ise Irak'ta neticeye ulaşmış bir ABD'nin Irak'tan diğer Ortadoğu ülkelerini de yönlendirmesi o derece kolay olacaktır.

Amerikan askerlerinin bölgeden tamamen olmasa da çekilmesi seçeneği de daha önce dile getirilen muhtemel bir İran'a saldırı konusunun ihtimalinin azalması manasına gelecektir.Tarihi olarak bakıldığında Irak'ın sınırları,Suriye'nin, Ürdün'ün, S.Arabistan'ın, Kuveyt'in sınırlarının çizildiği ve ortaya çıktıkları, dahası "manda Filistin" sınırlarının belirlendiği, hatta Türkiye'nin güney sınırlarının saptandığı aynı tarihi evrede çizilmiştir.Bu bakımdan, Irak'ın en az "üç devlet"e ayrılarak ortadan kalkması, ne S.Arabistan'ı, ne Ürdün'ü,

²⁰⁷ Şimşir, a.g.k., s.38.

ne Kuveyt'i, ne Suriye'yi bugünkü halleriyle ortada bırakmayacaktır.. Filistin topraklarında bir "Yahudi devleti"nin kurulmasının tohumları da, Irak'ın sınırları çizildiği vakit atılmıştır. Irak, mevcut sınırları içindeki haliyle ortadan kalkarsa, zaten hâlâ "tanınmış sınırlar"a sahip olmayan ve "bölgedeki varoluşu" tartışmalı İsrail'in "raison d'etre"i çok kolaylıkla sorgulanır olacaktır. Irak'ın parçalanmasının, bölgede, ne kadar süreceği belli olmayan, nereye ne şekilde taşacağı tam kestirilemeyecek olan bir "şiddet iklimi"ni doğurması kaçınılmazdır. Böyle bir sonucu da hiçbir ülke istememektedir. Ya da başka bir deyişle hiçbir ülkenin çıkarına uygun düşmemektedir. Ne ABD'nin, ne de İran'ın -ki, Irak'ın parçalanmasına ilişkin en önemli kozları elinde tutan bu iki ülkedir.²⁰⁸

Kısacası Irak'ta meydana gelebilecek olumlu ya da olumsuz bütün gelişmelerin etisi Ortadoğu'a da aynı şekilde fakat ülkesine göre farklı oranlarda yansıyacaktır. Hem ABD ve İngiltere, hem de bölgedeki diğer aktörler bunun bilincinde olarak hareket etmek zorundadırlar.

2.4.ABD'nin Bölgedeki Etkisi ve Hedefleri

ABD tarafından 1991 yılında Irak'a karşı Kuveyt'in işgali gerekçesiyle gerçekleştirilen ilk saldırı ve nihayetinde 2003 yılında kitle imha silahları ve uluslararası terörizme destek gibi gerekçelerle gerçekleştirilen son saldırı ve sonucunda da Irak'ın işgali ile başlayan süreç şunu bir kez daha göstermektedir ki ABD, dünyanın herhangi bir noktasında olduğu gibi Ortadoğu'daki gelişmelere kolay kolay kayıtsız kalmayacak ve kendi menfaatleri doğrultusunda yer yer tepki görse de, bu kayıtsızlık kendisine çok pahalıya patlasa da müdahil olacaktır.

Dengelerin değiştiği, güç dağılımının farklı hale geldiği, Irak'ın yapısının tamamen değiştiği bu yeni ortamda şu iyice fark edilmiştir ki ABD artık bu bölgedeki gelişmelerle son derece ilgilidir ve yine anlaşılmıştır ki bu bölgede dünyanın mevcut tek süper gücünden habersiz, daha doğrusu ondan onay almadan herhangi bir faaliyet ya da müdahale bundan sonra kolay kolay gerçekleşemeyecektir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye ve Irak her ne kadar sınır komşusu da olsalar, her ne kadar Irak içinde azımsanamayacak kadar Türk de yaşasa, ekonomik, ticari, kültürel yönden birçok ilişkileri de olsa ya da bir yönüyle Irak topraklarındaki mevcut ya da muhtemel boşluklardan kaynaklı Türkiye'ye yönelik terörist saldırılar da düzenlense ABD, bütün bu konulara doğrudan ya da dolaylı olarak müdahil

²⁰⁸ <http://makale.turkcebilgi.com/kose-yazisi-90003-cengiz-candar-irak-ve-ortadoguda-sinirlar.html> (28.11.2008).

olacaktır. Yani her iki ülke de ABD'yi hesaba katmadan ya da göz ardı etmeden çok farklı plan yapmakta zorlanacaktır.

Zaten mevcut duruma bakıldığında Türkiye'nin zaman zaman olumsuz gelişmelerle birlikte ABD'nin yanında yer aldığı, ABD'nin politikalarıyla genel olarak çekişmeyecek tarzda bir politika izlediği bununla birlikte milli çıkarlarına göre kısmen bağımsız politikalar uygulaması gerektiği aşikardır. Bir başka önemli nokta da ABD ve Türkiye'nin menfaatleri ve hedeflerinin bölgede çok farklı olduğudur ki bu durum da aslında daha Irak'a müdahale olmadan önce bile kendisini göstermiştir. ABD müdahalenin daha rahat ve kolay olması amacıyla bölgedeki memnuniyetsiz Kürt gruplara oldukça iyi destek vermiş, planlamasını yaparken onları da hesaba katmıştır. Bu durum işgal sonrasında da artan düzeyde devam etmiş ve nihayetinde ABD'den aldığı destekle bir Kürt lider Celal Talabani Cumhurbaşkanı, diğer bir Kürt lider Mesut Barzani de Kuzey Irak sözde Kürt Özerk Bölgesi'nin başkanı yapılmıştır.²⁰⁹

Buna rağmen izledikleri politika gereği, belki de yönlendiricileri tarafından zaman zaman iyi ilişkiler kursalar da her iki Kürt liderin Türkiye'ye bakışları ve Türkiye'den çekinceleri aslında çok nettir. Zaten bu doğrultuda yaptıkları sert beyanlardan da daha sonrasında Türkiye tarafından gelen tepkiler neticesi hep geri adım atmak zorunda kalmışlardır. İlerde bu Kürt gruplar tarafından kurulması yönünde gayret sarf ettikleri, sözde Kürt Devleti karşısında Türkiye'yi ne kadar engel görseler de Kürtler'in bu hedeflerinden vazgeçmeyecekleri büyük bir ihtimaldir. Böylesi bir durumda da yine bir ölçüde ABD'nin menfaatleri ve bu insanlara vaat ettikleri ve Türkiye'nin tavrı çok önemli hale gelecektir.

Kuşkusuz bütün gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda ABD işgalinde bulunan Irak'tan ABD hedeflerinin ya da menfaatlerinin gerçekleşmeden ABD'nin ayrılması ya da tam olarak ayrılması düşünülemez. Amerikan kamuoyunda da askerlerin cenazelerinin gelmesi, yaralı Amerikan askerlerinin artmasıyla tepkiler artmış ve işgalin ekonomik maliyetinin her geçen gün daha da artmasıyla da eleştiri sesleri iyice yükselmiştir. Ayrıca bölgedeki hakimiyetle hedeflenen Ortadoğu'da söz sahibi olarak gelişmelere müdahil olmak ve enerji ve petrol konusundaki kazançlar da düşünüldüğünde Amerika'nın çekilmek için erken olduğunu düşünmesi gayet doğaldır. Bir de demokrasiyi getirmek ve halkı özgürleştirmek sloganı da buna eklenirse Irak'ı mevcut olumsuz haliyle bırakarak ayrılmak uluslararası alanda da olumsuz tepkileri beraberinde getirmekle birlikte Irak'ta İngiltere ile uyum içinde hareket eden ABD'nin imajını çok fazla sarsacaktır.²¹⁰

²⁰⁹ United States Institute of Peace Special Report, Iraq's New Political Map, Washington DC, 2007, s.3.

²¹⁰ Laçiner,a.g.k.,s.238.

Bununla birlikte özellikle Demokratlar'ın ABD'de iktidara gelmesiyle birlikte Irak'taki Amerikan askerlerinin yavaş yavaş çekilmesinin de gündeme geleceği düşünülürse bölgeden vazgeçmeyeceği aşikar olan ABD'nin Irak'ta muhtemelen kendisinin kolayca yönlendirebileceği ve menfaatlerini koruyabileceği birini iktidara getirerek ya da iktidarda tutarak ayrılması, bölgede her halükarda belli bir güç bırakması, Irak'ta güçsüz ve birleşemeyen bir yapıyı bırakması ve İran'ın özellikle güney bölgesindeki etkisini azaltmak amacıyla da Şiileri zayıflatması ihtimal dâhilindedir. İşgalle artan güçlerine bakıldığında ise Kürtlere de daha fazla ayrıcalık verilmesi, özerk bölge statüsünün genişletilmesi de çok uzak bir ihtimal değildir.

Terörizm konusunda bakıldığında dikkat çeken bir nokta da ABD'nin Türkiye'ye verdiği sınırlı destektir. Terör örgütüne karşı özellikle son dönemlerde verdiği istihbarat ile ABD hem Türkiye'yi İran'ın eline bırakmamış, hem de kendisinden uzaklaştırmamıştır. Kaldı ki ABD işgalinden sonra bölgenin durumundan da faydalanan örgüt daha da güçlenerek silah ve lojistik destek açısından da zorlanmamıştır.

3. TÜRKİYE-IRAK İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ

3.1. Bağımsız Irak ya da Irak'ın Bölünmesi

Irak'ta meydana gelen bütün gelişmelere bakıldığında mevcut tablo bize şunu göstermektedir ki kısa vadede Irak'ın tam olarak bağımsızlığını kazanması bir yana halen mevcut olan iç savaşın son bulması çok kolay olmayacaktır.

Yıllarca Sünni azınlık tarafından yönetilen bu ülkede Şiiler ve Araplar'a özellikle işgal sonrası tanınan haklar ve vaatler de göz önünde tutulduğunda gruplar arası bir uzlaşmanın yakın zamanda kolayca gerçekleşmeyeceği açıktır. Irka ve mezhebe dayalı olumsuz gelişmeler ve tahrikler ülkenin kaosa girmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Şiiler'in Sünniler'e, Kürtler'in hem Şiiler'e hem de Sünniler'e tavrı bu açıdan bakıldığında daha iyi anlaşılabilir. Gelinen noktada tek ve güçlü bir Irak'ın bundan sonra kolayca gerçekleşmeyeceği, iç savaşın daha uzun süre süreceği, Sünni- Şii gerginliğinin kullanılmaya devam edeceği, Şii ve Kürt Gruplar'ın kazanımlarını bırakmamak için çaba sarf edecekleri söylenebilir.

Hâlihazırda İran'ın Şiiler üzerinde ABD'yi de hesaba katarak yaptığı ya da hedeflediği çalışmalar, Suriye'nin ülkenin orta bölümü üzerindeki yine İsrail'in Kürtler üzerindeki menfaat ve oyunları düşünüldüğünde tablo daha net görülebilir. Yine, yeni Irak Anayasası

hazırlık çalışmalarında bile ABD'li ve İngiliz hukukçuların devreye girmesi, hazırlanan ve hazırlanacak yeni kanunların içeriğinde yönlendirici ve etkili oluşları tam bağımsız Irak konusunda fikir verebilir.²¹¹

Sünniler, Şiiiler ve Kürtler dışında başka dinler, mezhepler ve etnik grupları da içeren Irak'ta sınırlar net olmamakla birlikte nüfus iç içe geçmiş durumdadır. Mezheplerin ve ırkların birbirine geçtiği yaklaşık 500 bin kilometrekarelik bir ülkenin pasta keser gibi bölünmesi mümkün değildir. Aslında Irak dünyanın diğer toprak parçalarından daha karmaşık durumdadır. Dolayısıyla Irak'ın bölünmesi, senatör Biden'in 'Bölünme çatışmayı bitirir' tespitinin aksine, toprak, kaynaklar ve iktidar paylaşımı üzerine çeşitli ve uzun savaşlar anlamına gelecektir. Demokratlar'ın önde gelen senatörlerinden, ABD başkanlık seçiminin aday adayı ve ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Başkanı Joe Biden tarafından 2008 yılında önerilen ve ABD Kongresi'nin üst kanadı Senato'ya sunulan, Irak'ın gevşek bir federatif yapı içinde 3 bölgeye ayrılmasını öngören bu tasarı büyük çoğunlukla (23'e karşı 75 oyla) kabul edilmiştir. Tasarı, Irak'ın tek ülke olarak kalmasını, ancak Şii, Sünni ve Kürt bölgelerine ayrılmasını, petrol gelirlerinin denetiminin ise Bağdat yönetiminde kalmasını önermektedir. Bu plan, uluslararası kamuoyunda büyük yankı uyandırsa da Irak'ın üçe bölünmesi fikri aslında yeni değildir. ABD 1991'de I. Körfez Savaşında Irak'a müdahale ettiğinde, Irak'ın kuzey ve güneyinde uçuşa yasak bölge oluşturulmuş ve Irak'ın kuzeyindeki Kürt nüfusu korumak amacıyla üç vilayet güvenli bölge olarak ilan edilmiştir. Bu iki fiili durumun Irak'ı bölme hedefinin ilk adımları olduğu ifade edilebilir. 1995 yılında da Ürdün Kralı Hüseyin, Irak'ın üçe bölünmesini önermiştir. Yani Biden'in öne sürmüştüğü planın temelleri yıllar önce atılmıştır.

Birleşik bir Irak'ın sorunu, Iraklılar'ın çoğunluğunu bir araya getirecek siyasi sistemin kurulmasındadır. Ezici çoğunluğun temsil edilmesiyle, çoğu anlaşmazlığın çözülmesi mümkün olabilecektir. Iraklılar'ı temsil eden merkezi bir sistemin kurulması oldukça zordur, ancak bu sistem zamanla adaletle ve şeffaf bir şekilde gerçekleşecektir. Bölgede önemli çıkarları olan ABD'nin Irak'ın bölünmesinin yol açacağı büyük savaşların sonuçlarını kaldırması çok kolay olmayacaktır ve şüphesiz ABD de bunun farkındadır. Çözümün başka bir yönü de Irak siyasi şartlarının reformdan geçirilmesine bağlıdır. Iraklılar reform açısından azımsanmayacak bir yol olsa da özellikle petrol bölgelerinde yaşayanların özlemini giderecek bölünme, daha büyük kargaşa ve şiddet olaylarına kapı açacağı için halkı yoksullaştıracak ve can kayıpları çok daha fazla olacaktır. Irak'ın üçe bölünmesi halinde her bölgedeki radikal

²¹¹ Pickering, T.R.- Schlesinger, J.R., Iraq: The Day After, New York, 2003, s.31.

grupların etkisinin artması, bu bağlamda bölgelerdeki radikal grupları kontrol etmenin daha imkansız bir hale gelmesi kaçınılmazdır.

Irak'ta yaşayan gruplar arasında yaşanabilecek çatışmalara bölge devletlerinin müdahale edebilmesi de büyük ihtimaldir. Bu durumda İran Şii'ler'e, Suudi Arabistan ve Suriye'nin de Sünniler'e destek vermesi beklenebilir. İran'ın Basra'ya kadar inmesi, Suudi Arabistan'ın işine gelmeyeceğinden bölgesel bir gerginlik söz konusu olacaktır. Diğer taraftan, Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi sorumlulukları göz önünde bulundurulduğunda, Türkmenler ve Kürtler arasında yaşanacak bir gerginlikte müdahil olabileceği değerlendirilebilir. Bütün bunlar da Ortadoğu'nun bir felaketin içine girmesi anlamına gelecektir ki bundan bölge harici devletler de etkilenecektir. Bu doğrultuda bölge ülkeleri liderlerinin de kaygılarını ifade eden beyanları mevcuttur.²¹²

Bunlar arasında bulunan Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad Irak'ın bütünlüğünün bölge açısından çok önemli olduğunu söyleyerek, Irak'ın bölünmesinin bölgede bomba etkisi oluşturacağını ifade etmiştir. Bazılarına göre Irak'taki direnişin kırılması ve Amerikan kuvvetlerinin daha erken bir tarihte geri çekilmesi için ülkenin üç etnik dini oluşuma bölünmesini düşünmesi gerektiği yönündeki beyanların aslında ülkenin parçalanmasına sebep olacağı ve bunun da ne Irak'ın, ne de ABD'nin çıkarlarına hizmet edeceği aksine Iraklılar için hayatın daha da kötüleşeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Ülkenin bölünmesi mevcut nüfus dağılımı da göz önünde bulundurulduğunda geniş çapta nüfus kaydırmalarını gerektirecek, bu da beraberinde şiddeti ve nefreti getirecektir.

Yeni Amerikan yönetimince açıklanan 2010 yılından itibaren Irak topraklarından ABD askerlerinin çekilmesi ve nihayetinde de 2011 yılında bu çekilmenin büyük oranda gerçekleştirilmesi planları da göz önünde bulundurulduğunda bu dönemdeki zeminin çok sağlam yerlere oturtulamaması, dengelerin tam sağlanamaması ve memnun olmayan grupların taleplerinin karşılanamaması halinde Irak'ın bölünmesi olasılığı artacaktır.. Halihazırda ABD'nin biran önce çekilmesi gerektiğini isteyen ve bunu ısrarla savunan kesimler kadar Talabani ve Barzani gibi dengelerin bozulması ve güç kaybından da endişe ederek bunu istemeyen, en azından kısa vadede istemeyen gruplar da mevcuttur. Böylesi bir durumun Türkiye'ye yansımaları da doğal olarak olumsuz olacaktır. İsrarla bölünmeyi bekleyen ve bunun gerçekleşmesi halinde bu fırsattan yararlanamayacağı uman gruplar Türkiye üzerinde de bir türlü gerçekleştiremedikleri hedeflerine bu vesile ile biraz daha yaklaşacaklardır. Irak konusunda yaşadığı olumsuzluklar kadar çekilmesinin hızlandırılmasını düşünen ABD'nin

²¹² http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=1199 (15.11.2008).

bunu yerine getirirken eğer geride planlı bir kargaşa ve bölünmeye aday bir ülke bırakmak istemiyorsa Irak'ta dengeleri gözeterek ve huzursuzlukları tamamen olmasa bile büyük oranda gidererek, hiçbir gruba ayrıcalık bırakmadan gerçekleştirmesi gerekmektedir. Aksi halde bölgeden ayrılması haline mevcut durumdan daha kötü bir ülke geride bırakılmış olacaktır.

3.2. Türkmenler'in Durumu

Irak'taki Türkmenler'in yakın geçmişine bakıldığında, Türkmenler'in gizlenen bir gerçek oldukları ortaya çıkacaktır. Irak İngilizler tarafından işgal edildiğinde Türkmenler'in sayısı mümkün olduğunca az gösterilmeye çalışılmıştır. Irak'taki Arap yönetimleri de aynı politikayı izlemiştir. Mevcut durumda demokrasiyi getirmek bahanesiyle Irak'ta bulunan ABD yönetimi de Türkmenleri göz ardı etmektedir. Türkmenler'e karşı izlenen olumsuz politikalar, Türkmenler'in siyasi gücünün nerdeyse yok olmasına yol açmaktadır.

Irak'ın işgalinden sonra Türkmenler, güçlerini zayıflatacak bir başka durumla karşı karşıya kalmış, Türkmenler arasında mezhep ayrımı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Irak'ta farklı Türkmen partilerinin inşa edilmesi ve bu partilerin Türkmenler'e değil, diğer etnik gruplara siyasi açıdan hizmet etmesi Türkmenler'in bölünmesine yol açmıştır. Türkmenleri temsil eden Irak Türkmen Cephesi üzerindeki baskılar da neticesinde Türkmenler'in gücünü kısıtlamıştır. Irak'ta Türkmenler'in zayıf olduğu bir gerçektir. Türkiye'nin desteğinin de yetersiz olması, Türkmenler'in Irak'taki geleceği konusunda endişelere sebep olmaktadır. Irak pastası bölünürken, Irak'ın toprak birliğinin savunulması dikkat çekicidir. Son dönemde ve özellikle işgalden sonra İran'ın Türkmenler'e karşı ilgisi artmıştır ki böylesi bir ilişkinin Türkmenler açısından olumsuz sonuçlara yol açması kaçınılmazdır. Bu durum Türkmenler'in daha fazla bölünmesine sebep olacaktır. Şii Türkmen partilerinin Irak'taki Şii listesi ile hareket etmeleri de, Türkmenlerin mezhepsel olarak, kısmen de olsa bölünmüşlüklerini ortaya koymaktadır. Değişik nedenlerden dolayı, ITC çatısı altına girmeyen ve dolayısıyla aynı politikayı izlemeyen bazı gruplar da söz konusudur. Bunların, Irak partiler yasası çerçevesinde kendi oluşumlarını inşa etmeleri beklenmektedir. Bu ve buna benzer adımların gerçekleşmesi halinde Irak'taki Türkmen varlığının silinmesi yolunda adımlar hızlanacaktır. Irak'ta Türkmenler'in yapacakları en önemli şey, birlik ve bütünlük içinde hareket ederek ortak kararlar almaları ve kendilerine çok iyi bir şekilde ifade ederek bütün iç ve dış unsurlarla güçlü ve istikrarlı bağlar kurmalarıdır. Aksi halde halen mevcut olan durumun bile aranır hale gelmesi büyük ihtimal dahilindedir. Kuşkusuz bu konuda Türkiye'ye de oldukça

fazla görev düşmektedir. Türkiye'nin oynayacağı güçlü ve akıllı yol Irak'ta yaşayan Türkmenler'in de elini güçlendirecek, daha kolay yol almalarını sağlayacaktır.

Türkmenlerin Irak'taki durumu hakkında kısa vadede çok iç açıcı bir durum gözükmemektedir. Her geçen gün sayıca azınlık durumuna düşme hızı artan, siyasi arenada söz sahibi olma yolunda gerileyen, birlik ve beraberlik konusunda da benzer bir gelişmenin olduğu bir tablo ile karşı karşıya bulunmaktadır. İşte bütün bu kara tablonun yanında Irak'ta yaşayan Türkler'in geleceğe kısa ve uzun vadede daha iyimser bir şekilde bakmalarını sağlayacak gelişmeler de şüphesiz vardır. Bu konuda orada yaşayan Türklerin bir bütün halinde hareket etmeleri ve daha planlı ve kararlı bir şekilde politika izlemeleri çok önemlidir. Bunun yanında Türkiye'nin de bu bölgede yaşayan soydaşlarımız konusunda izleyeceği politika ve destek çalışmaları da bir o kadar, belki de daha da fazla etkili olacaktır. Bölge ülkeleri ve ayrıca diğer bütün aktörler ile de bu doğrultuda iletişim sağlanması da olumlu bir adım olacaktır. Bütün olarak bakıldığında Irak'ta yaşayan Türkler'in varlık ve gelecekleri için hak kaybettirici değil, hak kazandırıcı politikalar izlenmeli, seslerini duyurmaları sağlanmalıdır.

3.3. Kuzey Irak'ta Bağımsız Kürt Devleti Çalışmaları ve Türkiye'ye Yönelik Tehdit

ABD'nin Irak'a saldırması beklentisinin oluşmasından bu yana Türkiye'nin Irak'taki gelişmelere ilişkin temel beklentileri, ülkenin toprak bütünlüğünün korunması, Türkiye'ye yönelik terörist faaliyetlerin engellenmesi ve özellikle Kuzey Irak'ta bağımsız bir devletin kurulmasının engellenmesidir. Bu çerçevede Türkiye, Irak politikasını, bağımsız bir Kürt devletin kurulmaması, PKK ile mücadele edilmesi, Türkmenlerin haklarının savunulması ve istikrarın bir an önce sağlanması olarak formüle etmiştir.

Kuzey Irak'a girmeye kalkışmak, Türkiye'nin çıkarlarını da olumsuz etkileyecek, Irak Kürtleri'yle, Amerika'yla, Avrupa'yla karşı karşıya gelmek Türkiye açısından olumsuz sonuçlara sebep olacaktır. Irak Kürtleri'yle çatışmak, hiç kuşkusuz Türkiye'nin kendi Kürtleri'nin de etkilenmesine yol açacaktır. Kuzey Iraklı Kürt lider Celal Talabani'nin idaresindeki Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin üst düzey yöneticisi Barham Salih, "Koşullar uygun olsa bağımsız bir devlet arzu ederdik, ancak bu gerçekçi olmadığı için Irak içinde yer almak istiyoruz." demesi Iraklı Kürtler'in nihayi hedeflerini gösterme açısından oldukça önemli ve manidardır.

Salih, işgal başlamadan önce düşünce kuruluşu The Washington Institute'ta yaptığı konuşmada, Irak'ta rejimin kısa sürede değişeceğini öne sürmüş, Iraklı Kürtler'in bunun ardından Irak'ta federal bir yapı içinde yaşamak istediğini bildirmiştir. Salih ve diğer Kürt liderler, savaş daha başlamadan önce Irak'a ABD harekatı ile devamında Türk ordusunun da Irak'a girmesinin büyük sakıncalar doğuracağını belirterek bu konudaki büyük kaygılarını dile getirmiş, bu kaygıyı da günümüze kadar taşımışlardır. ABD açısından bakıldığında ise Irak'taki mevcudiyetinin ilk günlerinden itibaren kendisini yalnız bırakmayan Kürtler'i çoğunlukla memnun edip amaçlarına her gün biraz daha yaklaşmaları konusunda desteğin vermiştir. Doğal olarak ABD bunları yaparken ülkede yaşayan Sünni ve Şii grupları da memnun edecek yönde adımlar atarak bütün kesimlere eşit mesafede oldukları mesajını vermeyi de ihmal etmemiş, yer yer uzlaştırıcı rol oynamaya gayret etmiş ya da öyle gözükmiştir.

Irak savaşı ve Saddam'ın devrilmesinden sonra, Irak'ta federasyon isteklerini tekrar tekrar belirten KDP ve KYB yetkilileri, beyanlarında bağımsızlık istediklerini, ancak bunun için uluslararası koşulların uygun olmadığını vurgulamışlardır. Irak Savaşı öncesinde, KDP açıkça etnik bir federasyondan yana tavrını ortaya koymuş, KYB ise coğrafi bir federasyon fikrini savunmuştur. Savaş sonrası dönemde her iki grup aralarında bir anlaşmaya varmış ve etnik temellere dayalı bir federasyondan yana tavır konusunda birleşmişlerdir.

Bağımsızlık hedefine ulaşılmasında Kürtler'in önünde iki engelden söz etmek mümkündür. Bunlar bölge ülkelerinin bağımsızlık karşıtı tutumları ve ekonomik açıdan kurulacak bir Kürt federe devletinde ekonominin can damarı olacak Kerkük'ün aidiyet sorunudur. Kürtler, Saddam sonrası dönemde bağımsızlık yolunda en büyük desteği ABD'den almıştır. Nitekim, Irak'ta kurulacak federatif bir yapının, Irak'ın kontrolünü sağlaması, bölgedeki herhangi bir grubun ön plana çıkmasının önlenmesi ve Suriye, İran ve Türkiye'yi baskı altında tutabilecek olması nedenleriyle ABD'ye büyük ölçüde avantaj sağlayacağı hesaplanmış olmakla birlikte ABD'nin Irak'ın kuzeyinde kurulacak bir Kürt devletinden sağlayacağı avantajlar da bulunacaktır.

Kuşkusuz Kürt Devleti'nin kurulması ile Ortadoğu'daki Arap devletlerinin dikkatleri bölgeye yoğunlaşacak, bu gelişmeden sonra da Arap-İsrail meselesi ikinci plana düşecektir. Bölgede ABD uydusu bir devletin mevcudiyeti, bölgedeki petrol rezervlerinin ve kuzeydeki su kaynaklarının kontrolünü kolaylaştıracaktır. Bunun yanında Iraklı Kürtler'in Türkiye'ye yaklaşmaya başlamalarının gerisinde kendi güvenliklerini sağlama ihtiyacı da yatmaktadır. Burada yaşayan Kürtler, federasyon modelinin başarısız olması halinde, kuzeyde yarı özerk bir yönetim çatısı altında hayatlarını sürdürmek durumunda kaldıklarında, dünyaya

açılacakları tek kapının Türkiye olduğunu da görmektedirler. Iraklı Kürt liderler yeni politikaları çerçevesinde bölgedeki en iyi ve tek dostlarının Türkiye olduğunu ifade etmişlerdir. Berham Salih de bu doğrultuda yaptığı bir açıklamasında şöyle demektedir: “Türkiye’ye ihtiyacım var. Türkiye’nin de bize ihtiyacı var. Amerikalıları seviyoruz. Sonsuza dek kalmalarını isterdik. Ancak kalmayacaklarını biliyoruz. Biz çok zor bir mahallede yaşıyoruz.”

Öte yandan bağımsız ya da federal bir Kürdistan’ın varlığını sürdürebilmesi Kerkük’ün petrol kaynaklarına sahip olunmasına büyük ölçüde bağlıdır. Kürt aşiret liderlerinin Kerkük’ü Kürdistan’ın başkenti olarak görmeleri ve bunu her fırsatta dile getirmeleri de bununla bağlantılıdır. Kürtler, bunu başarabilmek için Saddam devrildiğinden beri kentin demografik yapısıyla oynamakta ve Kürtler’i gruplar halinde Kerkük’e getirip yerleştirmektedirler. Bu gelişmeler, Irak’ta Saddam’ın devrilmesi sonucu ortaya çıkan güç boşluğu ortamında daha da kendini belli eder bir hal almıştır denebilir.

Sonuç olarak, mevcut koşullar altında, Irak’ın kuzeyinde kurulacak bir Kürt Devleti’nin Türkiye için önemli bir tehdit olarak ortaya çıkacağı şüphesizdir. Türkiye’nin böyle bir durumda yapması gereken, öncelikle böyle bir oluşumun sınırlarımızda bugün ya da gelecekte gerçekleşmesini kesinlikle önleyebilmek yolunda gerekli politik, diplomatik, askeri ve hukuki tedbirleri almak, geç kalınmış da olsa bölgedeki dengeleri yeniden lehimize çevirmek ve bu konudaki tavrımızı tüm dünyaya açık ve net bir şekilde ifade etmektir. Geçmişte yapılan hataların tekrarlanması ve olayların istediğimiz şekilde gelişmemesi ihtimaline karşı her zaman bir B planının hazırda bulunmasının önemi unutulmamalıdır. Devletin yetkili makam ve kurumları, Türk Silahlı Kuvvetleri, akademik çevreler ve düşünce kuruluşları bir araya gelerek arzu edilmeyen ve korkulan tüm ihtimallere karşı elimizi güçlü kılacak politika ve stratejileri oluşturmalı, gerektiğinde bunları kararlılıkla uygulayabilmelidir. Bu istenmeyen durum senaryolarının gizliliği, gerek kamuoyunun moralinin yüksek tutulması, gerek spekülasyon haberlere meydan verilmemesi için büyük önem taşımaktadır.²¹³

²¹³ <http://www.asam.org.tr/temp/temp396.pdf>(24.11.2008).

3.4. Irak'ta Otorite Boşluğu ile Başlayan ve Türkiye'ye Yönelen Terör Hareketleri

Tarih sahnesinde yüzyıllardır yer alan ve çoğunlukla da oldukça etkili rol oynayan Türkler'in 1984'lerden itibaren dozajı zaman zaman artan oranda yaşadığı büyük problemlerden bir tanesi hiç kuşkusuz PKK konusudur. Sözde Kürt halkının haklarını savunmak, baskı altında kalmasına, ezilmesine engel olmak ve nihai olarak da bağımsızlığını ilan etmesini sağlamak gibi slogan ve hedeflerle yola çıkan ve hareket eden bu örgüt varlığı açısından özde Türk ve Kürt insanına ne kadar zarar verse de diğer açıdan birçok millet de bundan istifade etmekte ve memnun kalmaktadır.

Bölücü terör örgütü ortaya çıkana kadar çok uzun yıllar hiçbir sorun yaşamadan kader birliği etmiş olarak birlikte ve mutlu olarak yaşayan, farklı millet, farklı ırk düşüncesi olmayan bu insanlardan bir kısmı bu tarihten itibaren bu ayrılık fikrinin planlayıcılarına uyup birden yön değiştirmiş ve hem ayrılık tohumlarına katkıda bulunmuş, hem de neredeyse 30 yıla yaklaşan bir sürede çoluk-çocuk, genç-yaşlı binlerce insanın ölümüne sebep olmuşlardır.

Aslında tarihin eski ve güncel sayfaları işte hep bu tarz kışkırtma ve kullanma, bunu karşısında da kullanılma örnekleriyle doludur. Uygun şart ve zemini koklayıp hisseden planlayıcılar tarafından yazılıp daha sonra da kolayca müsait insanlar bulunarak harekete geçilmiştir.1984 yılında Eruh ve Şemdinli baskınları ile yavaş yavaş adını duyurmuştur.²¹⁴

Bu tarihten itibaren Türkiye'ye ve Türkü, Kürdü, Azerisi, Çerkezi, Boşnağı, Lazıyla bütün bu topraklarda yaşayan insanlara hem can kaybı ki binlerle ifade edilmektedir, hem de çok yüksek meblağlarda ekonomik kayıplarla zarar vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Bölücü terör örgütü ile mücadele konusunda kendisini hep yalnız hisseden hatta aksine karşısında destekçilerin de oldukça fazla olduğu bir ortam bulan Türkiye açısından da tüm dünyada olduğu gibi 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleştirilen eylemler bir yönüyle dönüm noktası olmuştur. Bu tarihle birlikte özellikle ABD'nin öncülüğünde tüm dünyada "Terörizme Karşı Global Savaş" sloganı yayılmaya başlamış, akabinde de dünyanın diğer noktalarında meydana gelen başka terörizm hareketleriyle iyice pekişmiştir. Bu tarihe kadar kendisini hep yalnız hisseden ve sadece kendi endişeleri olarak görülen Türkiye de kısmi olarak olumlu manada bu durumdan etkilenmiştir. Özellikle batı ülkeleri tarafından Kürtler'in özgürlük hareketi ve benzeri tanımlamalarla ifade edilmeye çalışılan örgüt, yavaş yavaş bir terör örgütü olarak görülüp kabul edilmeye başlamıştır. Hiç kuşkusuz sadece kendi imkanları

²¹⁴ Kahraman,A.,İnsanlar ve İnsancıklar, İstanbul,1990, s.193.

ile ayakta kalıp sürekliliğini sağlayamayacak olan örgüte Türkiye içerisinden olduğu kadar hatta çok daha fazla oranda dışarıdan yani Türkiye'ye komşu ve diğer ülkelerden destek gelmiş ve gelmeye devam etmektedir. Bu konuda en önemli desteklerden biri de belli dönemlerde Suriye ve daha sonrasında da Irak tarafından verilmiş örgüt bu ülke topraklarında barınma, lojistik, eğitim ve akla gelebilecek diğer bütün ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu açıdan bakıldığında genelde Irak ve özelde de Kuzey Irak bölgesi çok büyük önem taşımaktadır.²¹⁵

Gerilla taktiği ile yola çıkan, önceleri Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'ni hedef alan, sonrasında turizmin ağırlıklı olduğu Güney ve Ege Bölgelerine, çok sayıda insanın yaşadığı metropol illere ve Karadeniz'e kadar uzanan ya da buralarda terör ortamı oluşturarak varlığını sürdürmeye çalışan PKK, yine ilk dönemlerinde ağırlıklı olarak güvenlik kuvvetleri ile birlikte devamında çoluk-çocuk demeden insanların toplu olduğu ortamları da hedef almıştır.

Günümüz itibariyle de örgüt özellikle Irak'ta bulunan otorite boşluğundan oldukça iyi bir şekilde faydalanmaktadır. Saddam sonrası bir türlü toparlanamayan, işgal güçleriyle olduğu kadar etnik ve dini gruplar arasında devam etmekte olan savaş ortamı nedeniyle her gün onlarca, yüzlerce sayılarla ifade edilen ölümlerin olduğu, can güvenliğinin hemen hemen yok denecek düzeyde olduğu bu topraklar söz konusu örgüt için kolay bulunamayacak bir fırsattır. Bir de buna kendi menfaatleri için her türlü desteği veren bazı Kürt gruplarını ve ülkeleri de eklersek Türkiye açısından bölgenin önemi çok daha iyi anlaşılır.

PKK'nın gazete, dergi, televizyon, dernek, vakıf vb legal uzantılarının birçoğu halen çeşitli Avrupa ülkelerinde faaliyette olmakla birlikte örgüt, ABD, AB ve birçok ülkenin terörist örgütler listesinde yer almaktadır. Bir diğer önemli nokta da bölgede uzun süredir etkili olan Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin zaman zaman çatışmalar da bölücü terör örgütüne karşı hiçbir zaman net ve değişmeyen tavır almadıkları, zamana ve zemine göre kendi çıkarları doğrultusunda tavır sergiledikleri ve yerine göre destek vermekten çekinmedikleridir.²¹⁶

3.5. ABD Çıkarları ve Türkiye Çıkarları

Gelişmelerin ABD'nin istediği şekilde devam etmesi durumunda ABD, hem ekonomik ve hem de stratejik öneme sahip bölgede kendi güvenlik ve gücü açısından İsrail'den sonra yeni bir stratejik ortağın daha ortaya çıkmasından kuşkusuz memnun olacaktır. Kuzey Irak

²¹⁵ Bölügeray, N., Özal Döneminde Bölücü Terör, İstanbul,1992 s.49.

²¹⁶ Arcayürek,C., Kriz Doğuran Savaş, Ankara, 2000, s.306.

bugün itibarıyla Türkiye açısından çok yönlü bir tehdit ve tehlike odağıdır. Güvenlik ihtiyaçları, siyasal coğrafya değişiklikleri, ekonomik gerekçeler ve Irak'taki Türk varlığı, ulusal hak ve çıkarları açısından Türkiye'nin bölgeyle çok yakından ilgilenmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çerçevede, ABD'nin muhtemel bir Kürt devleti, Kerkük, bölgedeki askeri varlığının geleceği, olası bir Türk askerî harekatı ve PKK'nın bölgedeki varlığı gibi konulardaki çıkarları, politikaları ve seçenekleri iki ülke arası ilişki ve dengelerde son süreçte daha da önemli hale gelmiştir. Buna karşı Türkiye tarafından Kürt devletinin ABD için stratejik bir yük olacağı her fırsatta vurgulanmalı, ABD'nin denize çıkışı olmayan, izolasyon nedeniyle doğal zenginliklerini pazarlayamayan Kürtleri askeri, siyasi, ekonomik ve psikolojik açıdan uzun yıllar desteklemek zorunda kalacağı anlatılmalıdır.

ABD'nin işgalden sonraki uygulamalarının resmi söylemdeki amacın çok dışında sonuçlar verebileceği görülmüştür. Bu uygulamalar arasında anayasadaki hükümler yoluyla ve hükümetin yapısı itibarıyla Kürtler'e sayısal durumlarının gerektirdiğinden daha fazla güç kazandırılması, Türkmenler'in siyasi süreçten büyük ölçüde dışlanması, Kerkük'ün ağırlıklı olarak Kürtler'in kontrolüne verilmesi, buradaki demografik dengenin Kürtler lehine değişmesine göz yumulması, referandumun tarihinin, gerekliliğinin ve meşruiyetinin sorgulanmasından kaçınılması sayılabilir. Bunun yanında, ABD yeterince güçlü kırmızı çizgiler çizmeyerek, Kuzey Iraklı Kürt liderlere ve Kürt halkına bağımsızlığın ciddi bir ihtimal olduğu hissini vermiştir denebilir.

ABD, uyguladığı politikalarla Kürtler'le yakın ilişkisini koruyarak kendine yardım edenleri ödüllendirdiğini göstermeyi, İsrail'den sonra Orta Doğu'da koşulsuz olarak kendisine dost olacak yeni bir devlet oluşturmayı, Türkiye ve bölgeye komşu diğer ülkeleri, Kürt kartı sayesinde ABD politikalarına karşı daha “yapıcı” olmaya sevk etmeyi, Kuzey Irak petrolünü kendi kontrolüne almak hedef olarak seçmiştir.

ABD'nin Kuzey Irak politikasını etkileyebilecek bir diğer husus, İsrail'in durumudur. Irak'ın bölünmesi İsrail için de bazı önemli sorunlar ortaya çıkaracaktır.

Bir Kürt devleti kurulmasının önündeki en ciddi engel, ilgili tarafların Türkiye'nin böyle bir gelişmeyi önleme gücüne ve iradesine sahip olduğunu algılamasıdır. ABD yönetimi Türkiye'nin her türlü zorluğu çıkaracağını bilmeye devam etmelidir. Ama ABD, Türkiye'yi ikna edebileceğine inanırsa Kürt devleti için düğmeye basma ihtimali doğacaktır. Kürt devleti başta Türkiye olmak üzere komşu ülkeler için, Sünni devleti ise başta Ürdün olmak üzere Sünni Arap devletleri için, Şii devleti de Şii nüfus barındıran birçok bölge ülkesi için yeni sorunlar ortaya çıkaracaktır. Bölünmeden sonra ya da bölünme sırasında komşu ülkelerin açık

ve gizli müdahalelerini önlemek ABD için daha da zor hae gelecektir. Eğer ABD bir Kürt devletine açık ve dolaylı olarak destek verirse bu durumda Şiiler'in de kendi devletlerini kurma ihtimali oldukça artacaktır. Bunların yanı sıra olası bir Kürt devletinin ABD için Kürtler'in bağımsızlığı Şiiler'in de aynı yola girmeleri, Sünni Arap devletlerinin ABD'ye daha fazla cephe almaları, bölgede Şiiler üzerinde İran'ın etkisinin artması, Türk-ABD ilişkilerinde önemli problemlerin oluşması yüksek ihtimaldir. ABD'nin Irak'taki askeri varlığını tamamen çekmesinin büyük olumsuzluklara yol açacağı görüşü, Türkiye'de de taraftarı olan bir görüştür. Ancak böyle bir çekilmenin olumlu yönleri de olabilir ki bu sayede Türkiye, PKK'ya yönelik sınır ötesi hareketler konusunda rahatlayabilir, Kürt liderlerin zihninde Türkiye'nin Kerkük'le ilgilibir oldu-bittiyi kabullenmeyeceği düşüncesi yeniden güç kazanabilir ve Kürtler, Sünni ve Şii Araplara karşı Türkiye'nin desteğine ihtiyaç duyup kendilerini korumasız hissederek Türkiye'ye yaklaşabilirler. Kuzey Irak'taki bağımsız bir yapının PKK'ya yataklık yapmamasının, Türkiye'nin iç siyasetine karışmaya yeltenmemesinin, Türk toprakları üzerinde hak iddia etmemesinin, Türkmen azınlığa baskı uygulamamasının, Kerkük'ü ele geçirmemesinin ve Amerikan askeri varlığına ev sahipliği yapmamasının bir garantisi yoktur. Neticede, kendi ayakları üzerinde duracak bir Kürt devletinin bölgede revizyonist politikalar izlemesi, zayıf bir Kürt devletinin de yabancı güçlerin politikalarına alet olması kuvvetle muhtemeldir. Türkiye ABD ilişkilerindeki en can alıcı konularından biri de PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığıdır. ABD bugüne kadar sembolik ve çok fazla asker gerektirmeyen operasyonlarla, PKK'nın lojistik, eğitim,propaganda, finansman, istihbarat, ulaştırma faaliyetlerini önleyebilecek ya da zorlaştıracabilecekken bu yola gitmemiştir. ABD'nin bu tepkisizliğinin nedenleri arasında da Irak'ta yeterince askerinin olmaması, 1 Mart olayı nedeniyle Türkiye'yi cezalandırma güdüsü, Iraklı Kürt gruplarla arasını bozmaktan kaçınması, PKK'yı İran ve belki de Suriye'ye karşı kullanma beklentisi, PKK'yı Türkiye ile İran gibi bir konuda bir pazarlık unsuru olarak kullanma beklentisi sayılabilir.

ABD, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik ilgisini ve enerjisini azaltmak istiyorsa, PKK konusunda anlamlı adımlar atmak zorundadır. Bu çerçevede Ankara'nın PKK'yla ilgili talepleri arasında ABD'li üst düzey liderlerin PKK'nın amaçlarına ve K.Irak'taki varlığına karşı açık ve güçlü ifadelerle karşı çıkmaları, ABD'nin çok fazla asker gerektirmeyen operasyonlarla PKK'nın hareket kabiliyetini zorlaştırması, Iraklı Kürtlere PKK konusunda daha fazla baskı yapılması, Türkiye ile daha yoğun ve etkili istihbarat paylaşımına girmesi sayılabilir.

3.6. ABD'den Sonra Türkiye'nin Irak Politikası

Türkiye ve Irak ilişkilerinin geleceği konusunda tam olarak kesin bir hüküm vermek ya da tahminde bulunmak çok zor olsa da şu bir gerçek ki bu ilişkiler bütünüyle istikrarlı olmayacaktır. Bu konuda belirleyici ya da yönlendirici olan her iki ülkede olan gelişmeler ve ABD ile bir ölçüde İngiltere'nin tutumu olacaktır. Irak'ın yapısının, bütünlüğünün ne olacağı burada önemli olacaktır. Bu ilişkilerin önümüzdeki dönemde sürekli değişim halinde olması yüksek bir ihtimaldir.

Irak'ta istikrarsızlık daha uzun süre devam edecek ve Türkiye'nin gerek Irak, gerekse de bölgedeki gelişmelere müdahalesi sınırlı olacak ve bunda da iç ve dış etmenler önemli rol oynayacaktır. İşte bu gelişmelere binaen zaman zaman da Türkiye ABD'yi de karşısına alacak, ABD'ye rağmen politika izlemek zorunda da kalabilecektir.

Türkiye açısından sık sık yetkililerce de ifade edildiği gibi Irak'ın toprak bütünlüğü başka bir ifadeyle Irak'ın parçalanmaması çok önem arz etmektedir. Parçalanmış bir Irak'ın Türkiye'ye etkisi de olumsuz olacak, sözde Kürt Devleti kurulması ihtimali de bu sayede yükselecektir. Zaten şu ana kadarki gelişmelere bakıldığında da Kürtler'in her geçen gün daha fazla kazanımları olduğu görülmektedir. KDP ve Mesut Barzani'nin Habur'daki etkisi oldukça artmış, buradan elde ettiği gelirle de hem kendisi, hem de çevresi zenginleşerek daha fazla söz sahibi olmuşlardır. Şu an bile Kürtler bu bölgede bağımsız devletmiş gibi davranmaktadırlar. Gerek KDP, gerekse de KYB dikkatli bir şekilde takip edilerek kararlı ve planlı bir tutum sergilenmelidir. Bu grupların terörizme desteklerinin de kesilmesi yönünde çalışmalar daha da netleşmelidir.²¹⁷

Ekonomik yönden bakıldığında ise bölgedeki istikrarsızlığın Türkiye'ye yansımaları olumsuz olmakta, ticaretteki kötü gidişat ithalat ve ihracatı da sekteye uğratmakta kazanç yönünden hatırı sayılır kayıplar yaşanmaktadır. Halen 3,5 milyar dolar kadar olan ticaret hacminin kısa vadede 5 milyar dolara 3-4 yıl içinde de 25 milyar dolara çıkartılması hedeflenmektedir. Türkiye ayrıca kontrolsüz olan bu bölge aracılığı ile gerçekleştirilen hayvan kaçakçılığı ve petrol kaçakçılığı yüzünden de vergi kaybı ile karşı karşıya kalmaktadır. Türkiye Irak ile ekonomik ilişkilerini giderek artan bir dozda geliştirmeli, güçlü ilişkiler kurulmalıdır. Ayrıca bölgede yeni fakat Barzani kontrolünde olmayan, alternatif bir sınır kapısı açılmalı, Irak'taki diğer gruplara da bu kapı aracılığı ile ulaşıp ticari bağlar güçlendirilmeli ve Irak pazarına Avrupa kalitesini getirecek ülke Türkiye olmalıdır.

²¹⁷ Cockburn,E.-Cockburn,P.,Saddam Hussein, Washington, 2002,s.232.

Bunun haricinde Irak'taki Sünni ve Şii Araplar da göz ardı edilmemeli, her iki grupla da ilişkiler daha fazla geliştirilmelidir.

Ayrıca bölgenin güçlü ve etkili ülkesi konumunda olan İran ile de ilişkiler geliştirilerek yakınlaşma sağlanmalıdır ki bu konuda ABD'nin çok da hoşnut olmayacağı kesindir. Bu iki ülke arasında arabuluculuk olarak da tanımlanabilecek faaliyetlerde bulunmak da bölge ve Türkiye için faydalı olacaktır. İran'la planlanan doğalgaz anlaşması bu konuda olumlu bir adımdır. Farklı etkilerle zaman zaman yavaşlama gözlense de devamında Avrupa'ya da ulaştırılması planlanan bu projenin gerçekleşmesi ile hem Avrupa-İran ilişkilerinde Türkiye olumlu manada katkıda bulunabilir, hem de Rusya'nın enerji tekelini kırma yolunda önemli bir adım atılmış olur. Terörizm konusunda yapılan bir takım çalışmalar da geliştirilmesi halinde daha da olumlu yansıma yapacaktır. İran'la yapılacak askeri ve ekonomik işbirliğinin faydası oldukça fazla olacaktır.

Irak'taki Türk varlığı Türkiye için çok önemlidir. Hatta Türkiye Irak'ta yaşayan Kürtler için olduğundan daha fazla Türkler için önemlidir. Özellikle Musul ve Kerkük'teki Türk varlığı güçlendirilmeli, Türkmenler'e yönelik olumsuz hareketler planlı bir şekilde engellenmelidir.²¹⁸

Terörizm konusunda çok daha aktif olunmalı, uluslararası alanda destek sağlamak amacıyla da planlı hareket edilmeli, gerekirse Irak'la ortak bir güvenlik alanı oluşturulmalıdır.

Irak ve Ortadoğu'daki gelişmeler bir kere daha göstermiştir ki Türkiye'nin güvenliği bu bölgelerdeki istikrardan geçmektedir. Türkiye'nin yapması gereken de bu konuda sorunları dondurmak yerine aktif rol almaktır. İstesek de istemesek de Irak ve bölgedeki gelişmeleri takip etmek ve yer yer içinde yer almak zorundayız. Bütün bunlardan soyutlanmamız düşünülemez.

²¹⁸ Cemal, a.g.k., s.204.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1916 Sykes Picot (Nisan- Mayıs Anlaşması) da Ortadoğu bölgesinden ayrılmasından sonra, Arap yarımadasında birçok devletler oluşturulmuştur. Bunlardan bir tanesi de Irak devletidir. Irak tarihi boyunca birçok savaflara neden olmuştur. Bunların sonuncusu da, 20 yy'ın sonunda başlamış,21 yy'da da devam etmiştir. Böylece Irak'ta yaşayan sivil halk savaflar nedeni ile yerinden yurdundan olmuş, bazıları da ülkelerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Özellikle son Irak savaşında, Irak'ın ekonomik alt yapısı ve tesisleri çok fazla zarar görmüştür. Bunların yenilenmesi için kaynak gereksinimi doğmuştur. Irak'ta yaşanan olumsuz sosyal ve ekonomik gelişmeler bozulan alt yapının giderilmesine engel teşkil etmektedir.

Soğuk savaş dönemlerinde Irak daha çok Sovyetler Birliği güdümünde hareket etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve soğuk savaşın bitmesinden sonra bölgedeki güç dengeleri değişmiştir. Güç dengelerinin değişmesi dünyanın tek süper gücü olan A.B.D.'yi Bölge üzerindeki stratejik enerji kaynağından ve dolayısıyla Irak üzerindeki etkisini yoğunlaştırmıştır. Bugünkü uluslararası sisteme baktığımızda devletlerarası ilişkilerde bağımlılıklarının ön plana çıktığı söylenebilse de A.B.D.'nin bu bağımlılığın dışında kaldığını söylemek mümkün değildir.

Irak'ın egemenlik hakkı ya da iç işlerine müdahale konuları, uluslararası alanda ilk dönemlerde pek taraftar bulmamıştır. Ancak A.B.D. ve uluslararası müdahaleler düşüncesinde zamanla tarafsızlığını yitirdiği gözlenmektedir. A.B.D.'nin etkin gücü ve politikası sayesinde Irak'a yapılan müdahale dünya üzerinde meşru imiş gibi algılanmasına çalışılmışsa da müdahaleye ilişkin öne sürülen tezlerin hiç birisi gerçekleşmemiştir. Zaman zaman A.B.D. yönetimi Irak konusunda hataya düştüklerini de dünya kamuoyuna açıklamışlardır.

Günümüz itibari ile bütün dünyayı meşgul eden Irak konusunda, A.B.D.'nin bölgeden çekilebileceği, çekildikten sonraki görüşlerin daha da derinleşeceği görülmektedir. Irak'ın yönetiminin nasıl oluşacağı şimdiden tartışma ve çatışma konusu olduğu görülmektedir.

Irak'ın A.B.D. tarafından işgali ile beraber kendisine en yakın müttefik olarak görülen Irak'ın kuzeyindeki Kürt bölgesidir. Her fırsatta A.B.D. Kürt Federe bölgesi yöneticileri ile sıkı ilişkilerde bulunmaktadır. Bunun sonucunda, hiçbir gücü olmayan ve Irak'lı Arap olmayan azınlık Kürt liderini kukla Cumhurbaşkanlığı'na getirmiştir. Bu durumun, gerek Araplar arasında, gerekse Kürtler arasında da tam bir anlayışla karşılandığını söylemek mümkün değildir. Irak'ın kuzeyindeki federe bölgesinin A.B.D.'nin gücü ve desteği ile Kürtler tarafından bir çekim merkezi haline getirilmeye çalışılmaktadır.

Türkiye açısından önemli olan Irak'ın bütünlüğü ve sınırların korunması tezidir. Irak'ın sınır konusu, gerek Irak içinde ve gerekse Irak dışında tartışmalara neden olmaktadır. Bunu en büyük nedeni, Irak'ı bölerek, kuzey Irak'ta bir Kürt Federe devleti kurma düşüncesidir. Özellikle bu düşünceler Türkiye'ye yönelik bir tehdit olarak görülmekte olup sakıncalar doğurmaktadır.

Irak'ta oluşan otorite boşluğundan kaynaklanan ve zaman zaman Kürt bölge yönetimi tarafından da desteklenen, Türkiye'ye yönelik terör faaliyetleri de oluşmaktadır. Türkiye sözde Irak devleti ile kendisine yönelik tehdit olan terör faaliyetlerini bölgeden arındırmasını istemektedir. Zaman zaman da A.B.D. yönetimi ile de bu durumu müzakereler etmektedir. Bu güne kadar net somut bir yaklaşım görülmemektedir. A.B.D.'nin ve federe Kürt Bölgesinin terörist faaliyetleri destekleme düşüncesi ve Kürtleri rezerv olarak tutmalarından dolayı Türk kamuoyunda ve yönetiminde derin infialler uyandırmaktadır. Türkiye'nin bu konuda ilgili yönetime ve A.B.D.'ye terörizme destek konusunda dikkat çekici ve kalıcı önlemlerin alınabilmesini sağlamak amacıyla gücünü göstermesi gerekmektedir. Türkiye'nin kuzey Irak tarafından sınırlarının içerisine yönelik terörist faaliyetlerden rahatsız olmaktadır. Türkiye haklı olarak, bölgede zaman zaman askeri güç ve operasyonlar yapmaktadır. Ne yazık ki Kuzey Kürt Federe Devleti de zaman zaman aleyhte propaganda yaparak teröristleri masum gibi yorumlayabilmekte ve dünya kamuoyunu yanıltmaktadır. Türkiye kendisine yönelik terörist faaliyetleri ülkenin bölünmez bütünlüğüne, anayasal rejimine yönelik hedefler olarak aldığı görmektedir. Türkiye bu tip oldu bittilere izin vermemelidir. Bunun için üstün hava teknolojisi ile beraber bölgedeki terör yuvalarını kontrol altında tutması gerekir. Terörizmin bölgeden pasifize edilmesine kadar bu durum sürdürülmelidir.

Irak'ta etnik ve mezhep çatışmaları gelecekte de devam edebilecek olması kuşkusuzdur. Böyle bir yerde demokrasinin gelişeceğini beklemek çok iyimserlik olur. Türkiye-Irak ilişkilerinde, Türkiye açısından önemli olan bir konu da Kuzey Irak'ta Türkmen - Kürt karşıtlığı gibi bir oluşum olmasına fırsat verilmemesidir. Etnik çatışmalara sebep olacak gelişmelerin dikkatli bir şekilde takip edilerek kararlı ve istikrarlı çözüm yoluna gidilmesi gerekmektedir.

Türk-Kürt kardeşliğini geliştirici mahiyette çalışmalar hızlandırılarak bu konuda olumlu yaklaşan Kürt gruplarla ilişkiler sıklaştırılmalıdır. Birlikte yapılacak değerlendirmelerle ilişkileri kesme yoluna gidilmemelidir. KYP ve KDP konusunda Türkiye zıtlaşmak yerine, gücü kendisinde olmak kaydı ile programlı bir şekilde ilişkilerini sürdürebilmelidir. Bu Türkiye açısından terörle mücadele konusunda olabilecek önemli adımlar arasında sayılabilir. Türkiye tarihi ve kültürel bağlarımızın bulunduğu Irak'ın toprak

bütünlüğüne ve sınır güvenliğine ciddi bir önem vermektedir. Bunun dışındaki oluşumlara ve gelişmelere Türkiye'nin kayıtsız kalması düşünülmemelidir.

Türkiye ve Irak birçok ortak yönü bulunan iki komşu ülkedir. Karşılıklı iyi niyet ve iyi komşuluk esasına dayanan bir ilişki ile Türkiye ilişkilerini sürdürme arzusu içindedir. Türkiye'nin bölgeye yönelik oldu bittilere ve terörist faaliyetlerine göz yummayacağı açıktır. Özellikle A.B.D.'nin bölgeden çıktıktan sonraki yeni oluşumda Türkiye, Irak'ın yapılanmasında etkin rol almalıdır. Irak'taki Kerkük ve Musul bölgesindeki soydaşlarına yönelik olumsuz hareketlere kayıtsız kalmamalı, soydaşlarının haklarını devamlı gözeterek Irak sınırları içerisinde varlığını sürdürmesine yardımcı olmalıdır. 2003'ten sonraki Irak ilişkilerinin bu yönde gelişebilmesi, her iki ülkenin lehine olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmeteyoğlu, A.-Cengiz,H.,-Başkan, Y.,Irak Dosyası, İstanbul, 2003.
- Akdoğan, A.Türkiye'nin Kuzey Irak Politikası, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya, 2005
- Allain, J, International Law in the Middle East: Closer to Power Than Justice, Hampshire England, 2004.
- Allawi, A.A.,The Occupation of Iraq:Winning the War, Losing the Peace, New Haven, 2007.
- Anderson, L., Stansfield,G.,The Future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?, New York, 2004.
- Arcayürek, C., Kriz Doğuran Savaş, Ankara, 2000.
- Arı, T ., Irak, İran ve ABD: Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya, İstanbul, 2004.
- Armaoğlu, F.,H., 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul, 1983.
- Arzt, D.E., Refugees into Citizens, New York,1997.
- Aydın, M., Türkiye ve Irak Hududu Meselesi, Ankara, 2001.
- Aydın, U.-Yüksel H.-Ergüden A., Uygarlık Tarihi, Eskişehir, 2001.
- Bal, İ., “Turkey-USA Relations and Impacts of 2003 Iraq War”, Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era, USA, 2004.
- Bal,İ., 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ankara, 2006.
- Baker, J.A.-Hamilton, L.H., The Iraq Study Group Report, Darby. PA, 2006.
- Baram, A., “The Iraqi Invasion of Kuwait:Decision-making in Bagdat”, Iraq's Road To War, New York,1993.
- Bard, M.G., The Complete Idiot's Guide to Middle East Conflict, New York, 2003.
- Bayraktar, S.G., Irak-Türkiye Ekonomik İlişkileri, (Anadolu Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)Eskişehir, 2004.

- Boczek,B.A., International Law: A Dictionary, Maryland, 2005.
- Bölügiray, N., Özal Döneminde Bölücü Terör, İstanbul, 1992.
- Bölükbaşı, D., 1 Mart Vakası/Irak Tezkeresi ve Sonrası, İstanbul, 2008.
- Bronson, R.,Thicker Than Oil: America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia, Oxford, 2006.
- Brown, S.G.,Sanctioning Saddam: The Politics of Intervention in Iraq, New York, 1999.
- Brune, L.H., ve Burns, R.D.,Chronological History of U.S. Foreign Relations, New York, 2003.
- Budak Ö.,Türkiye'nin Dünya Ülkeleri Açısından Jeopolitik Önemi ve Avrasya'daki Yeri, Ankara, 2006.
- Cemal, H., Kürtler, İstanbul, 2003.
- Cevizoğlu, H., Amerika'nın Körfez Savaşı, Ankara, 2003.
- Chantiloupe, M.M., Iraq: The War That Shouldn't Be, West Conshohocken, 2006.
- Chesterman, S., Just War Or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law, Oxford, 2002.
- Cockburn,E.- Cockburn, P.,Saddam Hussein, Washington, 2002.
- Committee on the Judiciary United States Senate, Saudi Arabia: friend or foe in the war on terror?, Washington, 2007.
- Conte, A., Security In The 21st Century: The United Nations, Afghanistan and Iraq, Farnham-United Kingdom, 2005.
- Cordesman, A.H., Iraq and the War of Sanctions: Conventional Threats and Weapons of Mass Destruction, Washington DC, 1999.
- Chantiloupe, M.M., Iraq: The War That Shouldn't Be - You Decide, 2006.

Chesterman, S., *Just War Or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford-England, 2002.

Christoff, J.A., *United Nations: Lessons Learned from Oil for Food Program Indicate the Need to Strengthen Un Internal Controls and Oversight Activities*, Darby, 2006.

Chomsky, N., *Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy*, Washington, 2007.

David, L. Phillips, D.L., *From Bullets to Ballots: Violent Muslim Movements in Transition*, New Jersey, 2008.

Davis, J., *Presidential Policies and the Road to the Second Iraq War: From Forty One to Forty Three*, England, 2006.

Derek, S. Reveron ve Jeffrey Stevenson Murer, *Flashpoints in the War on Terrorism*, 2006.

Donnelly, T., *Operation Iraqi Freedom: A Strategic Assessment*, Washington, 2004.

Drysdale, A.-Hinnebusch, R.A., *Syria and the Middle East Peace Process*, New York, 1991.

Economist Intelligence Unit Country Report April 2008.

Energy Information Administration U.S. Department, *International Energy Outlook*, Washington, 1998.

Falk, R.A.-Friel, H., *The Record of the Paper: The New York Times on US Foreign Policy and International Law*, Brooklyn, 2004.

Fareed, M.A.-Djelloul, A.S., *Jordan: Supporting Stable Development in a Challenging Region*, Washington, 2004.

Fayda, M., *İlk Dönem İslam Tarihi*, Eskişehir, 2005.

Fenton, N., *Understanding the UN Security Council: Coercion Or Consent?*, Hampshire, 2004.

Fisher, W.B., *The Middle East: A Physical, Social, and Regional Geography*, London, 1978.

Fontenot, G., *On Point: The United States Army in Operation Iraqi Freedom*, Annapolis, 2005.

- Frederking, B., The United States and the Security Council: Collective Security Since the Cold War, New York, 2007.
- Galbraith, P.W. "Kurdistan in a Fedreral Iraq" The Future of Kurdistan in Iraq, Pennsylvania, 2006.
- Gardner, H., NATO and the European Union: New World, New Europe, New Threats, Hampshire, 2004.
- Gözen, R., Amerikan Kışkacında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası, Ankara, 2000.
- Greenwood, L.,- C.J.Weller, M. he Kuwait Crisis: Basic Documents, Cambridge, 1991.
- Gürler, A.İ., Büyük Ortadoğu Projesi ve Bush Doktrini, İstanbul, 2005.
- Haass, R.N., Economic Sactions and American Diplomacy, New York, 1998.
- Hamby, A.L., George Clack ve Mildred Sola Neely, Outline of U.S.History, New York, 2006.
- Hiro, D., Neighbors, Not Friends Iraq and Iran After the Gulf Wars: Iraq and Iran After the Gulf Wars, New York, 2003.
- Hoekman, B.M.,-Togan, S., Turkey:Economic Reform and Accession The Europan Union, Washington, 2005.
- Honderich, T., Right and Wrong , USA-MN, 2006.
- Howard, D.A., The History of Turkey, London, 2001.
- Human Rights World Watch Report 1992, New York, 1991.
- Hume, C.R. , The United Nations, Iran, and Iraq: How Peacemaking Changed, Indiana, 1994.
- İhsanoğlu, E., İki Tarafın Bakış Açısından Türk-Arap Münasebetleri, İstanbul, 2000.
- İnönü, E., Anılar ve Düşünceler, Ankara, 1996.
- James, A. Baker- Lee H. Hamilton The Iraq Study Group Report, Darby. PA, 2006.
- Jeffries, L.M., Iraq: Issues, Historical Background, Bibliography, Hauppauge NY, 2003.
- Kahraman A., İnsanlar ve İnsancıklar, İstanbul, 1990.

- Karatnycky, A., Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties, New Jersey, 2002.
- Karsh, E., The Iran-Iraq War 1980-1988: Essential Histories, Florida, 2002.
- Kaya, İ., 11 Eylül Saldırıları Ve Sonrası : Uluslararası Hukukta Askeri Müdahale”, Ankara, 2001.
- Kaya, İ., Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk, İstanbul, 2005.
- Kayar, M., Türk-Amerika İlişkilerinde Irak Sorunu, İstanbul, 2003.
- Kellogg, W.O. American History the Easy Way: The Easy Way, NY, 2003.
- Kieran, M., Media Ethics, New York, 1998.
- Kondoch, B., “The Limits of Economic Sanctions under International Law: The Case of Iraq”, International Peacekeeping, Boston, 2002.
- Koçsoy, Ş., Irak Türkleri ve Türk-İrak İlişkileri 1932-1963, İstanbul, 1991.
- Kurşun, Z., Irak Dosyası: Osmanlı’dan Amerika’ya Tanımlanamayan Ülke Irak, İstanbul, 2003.
- Laçiner, S., Bir Başka Açıdan İngiltere, Ankara, 2001.
- Laizer, S.J ., Martyrs, Traitors and Patriots: Kurdistan After the Gulf War, London, 1996.
- Langholtz, H., Kondoch,B.ve Wells,A., International Peacekeeping, Boston, 2003.
- Lauterpacht, E. -Greenwood, C.J.- Oppenheimer, A.G., International Law Reports, London, 2001.
- Lewis, A.R., The American Culture of War: The History of U.S. Military Force from World War II to Operation Iraqi Freedom, Lincoln, 2007.
- Levey, Z.,- Podesh, E., Britain and the Middle East: From Imperial Power to Junior Partner, Portland, 2008.
- Lowry, R.S.ve Gerrard,H., US Marine in Iraq: Operation Iraqi Freedom, Westminster, 2003.
- Lundgren, A., The Unwelcome Neighbour: Turkey's Kurdish Policy, London, 2007.

- MacFarlane, S.N., *Twisting Arms And Flexing Muscles: Humanitarian Intervention And Peacebuilding In Perspective*, Hampshire-England, 2005.
- Machel, G.-Salgado, S., *The Impact of War on Children:A Review of Progress Since the 1996:United Nations Report on the Impact of Armed Conflict on Children*, London, 2001.
- Marolda, E.J., Schneller,R.JShield and Sword: *The United States Navy and the Persian Gulf War*, Annapolis-MD,2001.
- Marshall, Cavendish Corporation, *World and Its Peoples*, New York, 2006.
- Marvin, Pokrant, *Desert Storm at Sea: What the Navy Really Did*, 1999.
- McDowall, D. *A Modern History of the Kurds*, 2004.
- McGoldrick, D., *From '9-11' to the 'Iraq War 2003': International Law in an Age of Complexity*, Oxford, 2004.
- Meho, L.I., *The Kurdish Question in U.S. Foreign Policy*, Westport, 2004.
- Mumcu, A., *Atatürk İlkleri ve İnkılap Tarihi*,Eskişehir, 1998.
- Munro, A., *Arab Storm: Politics and Diplomacy Behind the Gulf War*, London, 2006.
- Murphy, S.D., *United States Practice in International Law*, Cambridge, 2002.
- Myloie,L., *Study of Revenge: The First World Trade Center Attack and Saddam Hussein's War Against America*, Washington, 2001.
- Nakash, Y.,*The Shi'is of Iraq*, New Jersey, 2003.
- Nacos, B.L.,*Mass-Mediated Terrorism: The Central Role of the Media in Terrorism and Counterterrorism*, New York, 2002
- Oral, S., *Kuzey Irak Kapanı*,İstanbul, 2007.
- Oran, B., *Kalkık Horoz*, Ankara, 1998.
- Öymen, O., *Silahsız Savaş*, Ankara, 2002.
- Özfatura, M.N.,*Kurtlar Sofrasında Ortadoğu 2-Savaş Devam Ediyor*, İstanbul, 1993.

- Özcan, M., Harmonizing Foreign Policy: Turkey, the Eu and the Middle East, Hampshire, 2008.
- Öznur, H., Cahşların Savaşı Kuzey Irak Kürt Hareketi ve Musul Kerkük Meselesi, Ankara, 2003.
- Öztürk M.- Çakar E., İkinci Ortadoğu Semineri Dünden Bugüne Irak Cilt 2, Elazığ, 2006.
- Paulsen, R.A., The Role of Nuclear Weapons in the Post-Cold War Era, Alabama, 1994.
- Pender, S., The Ignored War: America's War with Saddam, 2004.
- Pickering, T.R.- Schlesinger, J.R., Iraq: The Day After, New York, 2003.
- Prince, J.M ., “A Kurdish State in Iraq”, Current History, Westport, 1993.
- Polk, W.R., Understanding Iraq: A Whistlestop Tour from Ancient Babylon to Occupied Baghdad, London, 2005.
- Pope, L., “Separete Powers: The Iraq Liberation Act”, Terrorism and Peacekeeping: New Security Challenges, 2005.
- Post, J.M.- Baram, A., Saddam is Iraq-Iraq is Saddam, Washington DC, 2002.
- Rangwala, G.- Plesch, D., Case to Answer: A First Report on the Potential Impeachment of the Prime Minister for High Crimes And Misdemeanors in Relation to the Invasion of Iraq, 2004.
- Rebuilding Iraq, Report to Congressional Commities, 2004
- Reveron, D.S.-Murer, J.S., Flashpoints in the War on Terrorism, New York, 2006.
- Richard A. Falk-Howard Friel, The Record of the Paper: The New York Times on US Foreign Policy and International Law, 2004.
- Richie, J., Iraq and the Fall of Saddam Hussein, Minneapolis-MN, 2003.
- Saatçi, S. Tarihi Gelişimi İçinde Irak'ta Türk Varlığı, İstanbul, 1996.
- Salinger, P.- Laurent, E. , Körfez Savaşı, (Çev. E. Akbulut) İstanbul, 1991.
- Sander, O., Siyasi Tarih 2. Cilt, Ankara, 1989.
- Segell, G., Disarming Iraq, Portland-Oregon, 2004.

- Shelby, R.C., Biological Weapons: The Threat Post By Terrorists, 1998.
- Silleli, T., 1958'den Günümüze Türkiye-Irak İlişkileri(Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2005.
- Simon, S.N., After the Surge: The Case for U.S. Military Disengagement from Iraq, Council on Foreign Relations, New York, 2007.
- Şimşir, B.N., Türk-Irak İlişkilerinde Türkmenler, Ankara, 2004.
- Taghi, M., Just Or Unjust War?: International Law and Unilateral Use of Armed Force by States at the Turn of the 20th Century, Hampshire, 2004.
- Taşdemir, F., Uluslar arası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi, Ankara, 2006.
- Taylor, P.G. - Taylor, P., International Organization in the Modern World: The Regional and the Global Process, London, 1993.
- Tayyar, Ş., Operasyon Ergenekon, İstanbul, 2008.
- Telhami, S., "Between Theory and Fact: Explaining U.S. Behavior in the Gulf Crisis", Florida, 1994.
- Tertzakian, P., A Thousand Barrels a Second: The Coming Oil Break Point and the Challenges Facing an Energy Dependent World, New York, 2006.
- Thernstrom, S.- Orlov,A.- Handlin,O., Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups, Cambridge, 1980.
- Tragert, J., The Complete Idiot's Guide to Understanding Iraq, Indianapolis, 2003.
- Tripp, C., A History of Iraq, Cambridge, 2002.
- United Nations: Department of Political Affairs, Repertoire of the Practice of the Security Council: Supplement 1989-1992, New York, 2008.
- United States Genarel Accounting Office, Rebuilding Iraq: Report to Congressional Commities, Washington 2004.

United States Institute of Peace Special Report, Iraq's New Political Map, Washington DC, 2007.

Vernon, J., Fix This War, New York, 2006.

Winkler, D.F., Amirs, Admirals & Desert Sailors: Bahrain, the U.S. Navy, and the Arabian Gulf, Annapolis, 2007.

Winkler, T.H., - Ebnöther, A.H.- Hansson, M.B., Combating Terrorism and its Implications for the Security Sector, Sweden, 2005.

Yodfat, A.-Abir, M., In the Direction of the Persian Gulf: The Soviet Union and the Persian Gulf, London, 1977.

Yetkin, M., Tezkere, Ankara, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=983&kat1=30&kat2=>(24.11.2008).
- http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/01/040129_irak_etnik.shtml(22.09.2008).
- <http://www.botas.gov.tr/>(29 Temmuz 2008).
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/293631/Iraq/22903/Independence->(21.07.2008).
- <http://www.globalpolicy.org/security/oil/2003/2003companiesiniraq.htm>(19.05.2008).
- http://www.globalstrateji.org/TUR/Icerik_Detay.ASP?Icerik=306 (10.09.2008).
- <http://www.igeme.org.tr/stats/index.cfm>(29.10.2008).
- <http://www.insaatdergisi.com/dekorasyon->(15.10.2008).
- <http://www.kerkuk.net/haberler/koseyazisi.aspx?dil=1055&metin=200503104> (24.10.2008).
- <http://www.opec.org/library/what%20is%20OPEC/whatisOPEC.pdf>(12.09.2008).
- http://www.stratejikboyut.com/author_article_detail.php?id=170(29.10.2008).
- <http://www.tobb.org.tr/rehber/irak/TOBB.jpg>(30.10.2008).
- http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=12&ust_id=4 (29.10.2008).
- <http://www.usakgudem.com/yazarlar.php?type=1&id=442>(12.11.2008).
- <http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aairaqioil.htm>(12.09.2008).
- <http://www.voanews.com/turkish/archive/2007-09/2007-09-20-voa2.cfm>(18.09.2008).

ÖZGEÇMİŞ

26 Temmuz 1973 tarihi, Malatya İli Yazihan İlçesi doğumluyum. İlk ve Orta Okulu Ankara'da tamamladıktan sonra, 1987 yılında Polis Koleji sınavında başarılı olarak Ankara Polis Koleji'ne kaydoldum. Buradan 1991 yılında mezun oldum ve aynı yıl Polis Akademisini kazanarak burada eğitime başladım. Polis Akademisinden 1995 yılında mezun oldum ve aynı yıl İstanbul'da mesleki hayatıma başladım. 2004–2005 yıllarında Kosova Birleşmiş Milletler Polis Barış Gücü'nde Savaş Suçları Bölümünde görev yaptım. Halen Gümüşhane Emniyet Müdürlüğü Kadrosunda Emniyet Amiri olarak görev yapmaktayım. 2006 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitime başladım.

Aday: Serdar GÜLDALI